

ସ୍ବର୍ଗଶେଷ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ବୋଲି କଳାହାଣ୍ଡି ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ

କାଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ

(ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ପୁରାଣର ଆଦିତ୍ୟାବିକ ଘଟଣା)

ଲେଖକ

ଲାଲ ନଗେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାୟ

ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୭୦

—ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ଥାନ—

ଦି ସିଟି ବୁକ୍ ଡିପୋ

ବାଲୁ ବଜାର, କଟକ-୨

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ—ତା ୩୦ । ୮ । ୧୯୪୫

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ—ତା ୪ । ୯ । ୧୯୫୦

ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ—ତା ୪ । ୯ । ୧୯୭୦

ପ୍ରକାଶକ—ଦି ସିଟି ବୁକ୍ ଡିପୋ

ବାଲୁ ବଜାର, କଟକ—୨

ମୁଦ୍ରକ.—ଶ୍ରୀ ବିନୋଦ ବିହାରୀ ମିଶ୍ର

ଜନତା ପ୍ରେସ; ରାଜା ବାଗିଚା କଟକ ୧

ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୨୯

ପୂର୍ବାଭାସ

“କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ” ମୋର ପ୍ରଥମ ନାଟକ ଲେଖା ଏବଂ ଲେଖିଥିଲି ୧୮ ବର୍ଷ ତଳେ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୁଗର ଇତିହାସ ଏହାର ମୂଳଭୂମି ତଥାପି ଏହାକୁ ଇତିହାସ ବୋଲି ଭାବିବା ଭ୍ରମ । ସ୍ୱଜାତୀୟ ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ଲେଖକମାନେ ଇତିହାସର ସୀମା ଲଙ୍ଘନ କରି ପାରନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ କରାଯାଇଅଛି । ନାଟକର ପ୍ରାଣ ହେଉଛି ବାସ୍ତବତା ଓ ସ୍ୱାଭାବିକତା ତାହାର ବିକାଶ ଘଟେ ଯଥାଯଥ ଗୁରୁ ଲଘୁ ଉଚ୍ଚାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ଏବଂ ଚରମ ରମ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା । ଏହା ଛଡ଼ା ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳରେ ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି ନାଟକୀୟ ଦୃଶ୍ୟାବଳୀରେ ସବୁ ରସର ସମାବେଶ ଘଟାଇବା ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୈଳୀ । ପୁଣି ନଟ ନଟୀ ସଭୁକୁ ସମ୍ୟକ ଭାବରେ ସଲିଦ୍ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ସବୁ ପ୍ରତି ଯଥା ସମ୍ଭବ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ମୁଁ ଏହାକୁ ଲେଖିଅଛି । ଉଚିତ ମତେ ପ୍ରୟୋଜନ କରି ପାରିଲେ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଭିନୟ ଶେଷ ହୋଇପାରେ । ଲେଖା ଶେଷ କରି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ମୁଁ ନାଟ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୂରଦେଓଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି । ସେ ଦୟା କରି କେତେ ଜାଗା ସଂଶୋଧନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାର ରୂପ ରେଖା ବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ଡାକ୍ତର ଆଶୁତୋଷ ରକ୍ଷିତ ବହୁବିଧ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ଅଦୈତ ଚରଣ ମହାନ୍ତି ଶକ୍ତି ଗୀତ ବାନ୍ଧି ଦେଇଥିଲେ, ଦୁହିଁ କଂପାଶେ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ରଖି । ବହି ଖଣ୍ଡି ଛପାଇବାର ସବିଧ୍ୟ ସୁବିଧା ଓ ନିଜର ଗୁଣାଖ୍ୟାନା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଏ ଯାବତ୍ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଗତବର୍ଷ ପ୍ରୀତିତ ଥିଲାବେଳେ କଳାହାଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ତରୁଣ ମହାପାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ

ଭାଷାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନାଟକ ନିର୍ମିତ୍ର ଏକ ସଦସ୍ୟ ମୁଦ୍ରା ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କଥା ଶୁଣି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପଠାଇଥିଲି । ସୌଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ବିଜି ହିରୁରକ ମାନେ ୩୫ ନାଟକ ମଧ୍ୟରୁ ଏହାକୁହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ ଏବଂ ମହାରାଜାଙ୍କ ଘୋଷଣାନୁସାରେ ମୁ ପୁରସ୍କାର ପାଇଅଛି । ଛାହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଦ୍ରଣ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ସହାୟ । କଳାହାଣ୍ଡି ମହାରାଜାଙ୍କର ବଦାନ୍ୟତା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ଏକ ପୁରାତନ ପ୍ରେରଣା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଚିର କୃତଜ୍ଞ: ଅଧିକନ୍ତୁ ସେ ଆମ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର । ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବାରୁ ଉତ୍କଳୀୟ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରମାନେ ମୋତେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇଥିଲେ ସେଥି ନିମିତ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଉଅଛି ।

ଆଜିକାଲି କାଗଜର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତା ନିମିତ୍ତ ଇଚ୍ଛାଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୋଭନ ଓ ସୁଲଭ ସଂସ୍କରଣ କରି ହେଲୁନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଦୁଃଖିତ ।

ବହିଖଣ୍ଡି ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଓ ପ୍ରମାଦ ଶୂନ୍ୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ତଥାପି ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ ରହି ଯାଉଥିବା ବିଚିତ୍ର ନୁହେଁ, ପାଠକେ ସେ ତୃଟୀ ମାର୍ଜନା କରିବେ ବୋଲି ଭରସା ଅଛି । ଅଭିଜ୍ଞ ପାଠକଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ବହିଟିର ଯଥାର୍ଥ ସମ ଲେଚନା କରି ତୃଟି ଦର୍ଶାଇଲେ ମୁଁ ଚିର ବାଧ୍ୟତ ହେବି ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କରଣ ସୁସଂସ୍କୃତ କରିପାରିବି । ଇତି ।

ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ
ତା ୩୦-୮-୧୯୪୫ }
କଲିକତା ।

ଲଲ ନଗେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ରାୟ

୩ୟ ସଂସ୍କରଣ

ଦଶ ବର୍ଷପରେ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ୩ୟ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ ହେଉଅଛି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ହେଲା ପରେ ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ରୂପ ରେଖା ନିମ୍ନେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଏଣୁକରି କାଳ୍ପନିକ ଯେଉଁ ଐତିହାସିକ ଉପାଦାନ ନେଇ ମୁଁ ଏହି ନାଟକ ଲେଖିଥିଲି ତହିଁରୁ ଅନେକ ସତ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ନିମ୍ନେ ପ୍ରକଟିତ ହେଉଅଛି । ବହିଃଶ୍ରୀ ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ, ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଆଶାର କଥା । ଏହି ସଂସ୍କରଣରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମୂଲ୍ୟ କିଛି ଅଧିକ ହୋଇ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତଳେ ଛାପାଖର୍ଚ୍ଚ ଓ କାରଜ ଦାନ ଯାହା-ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଅପକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ି ଯାଇ ଥିବାରୁ ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲୁଁ ।

ଲେଖକ

କଳାହାଣ୍ଡି ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ

ବ୍ରଜମୋହନ ସାହୁତ୍ୟ ସମିତି

କଳାହାଣ୍ଡି

କୁଶୀଳବ

ପୁରୁଷ

ଶିଳାଦିତ୍ୟ—କଳିଙ୍ଗର ରାଜା

ମାୟାଦିତ୍ୟ—କଳିଙ୍ଗର ରାଜଭ୍ରାତା

ଶତ୍ରୁଦମନ—କଳିଙ୍ଗର ସେନାପତି

ଅବିନ୍ଦମ—କଳିଙ୍ଗର ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର

ଅଶୋକ—ମଗଧର ସମ୍ରାଟ

ସୌର—ଶତ୍ରୁଦମନର ଦୋହସ ଓ ପରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜା ନାୟକ

ପଶୁରାମ—ବିଜୟନଗର ରାଜପୁତ୍ର ପରେ କଳିଙ୍ଗ ସେନାପତି

ଜଗୁ, ସେଠାଲି, ତର୍କଚଞ୍ଚୁ—୩ ଜଣ କଳିଙ୍ଗ ବାସୀ
ଦୂତ; ମନ୍ତ୍ରୀ, ସାମନ୍ତ, ନାଗରାଜ, ସୈନ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ତ୍ରୀ

ପୁଷ୍ପ—ଶତ୍ରୁଦମନର କନ୍ୟା; ମାୟାଦିତ୍ୟର ବାଗ୍ଦତ୍ତା

ସ୍ୱୟମ୍ବିରା—ଅଶୋକଙ୍କର କନ୍ୟା

ଅନଙ୍ଗ ମଞ୍ଜୁରୀ—ବିଜୟନଗର ରାଜକନ୍ୟା

ପରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଣୀ

ଚଞ୍ଚିଳା—କଳିଙ୍ଗର ଜଣେ ବେଶ୍ୟା, ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସିନୀ
ନଗର ବାସୀ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଓ ନର୍ତ୍ତକୀ ପ୍ରଭୃତି ।

ପ୍ରସ୍ତାବନା

(ଉଷାର ରକ୍ତମ ଆସ୍ରା ପ୍ରାଚୀ ଦିଗ୍‌ବଧୁକୁ ସିନ୍ଦୂରକ୍ତ କରି ଦେଇଛି ।
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ରହି ରହି ବିହଙ୍ଗର ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତର କାକଳ ଧ୍ବନି
ଶୁଭୁଛି, ବିଶ୍ବ ଯେପରି ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଶାନ୍ତ ଅନ୍ଧକାର ଭୋଗକରି
ଆଲୋକ ଓ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର । ଉଷାର ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ଜଗତରୁ ଅପସରି
ଯାଉଛି । ଏତିକିବେଳେ ପଠ ଉତ୍ତୋଳନ ଏବଂ ସୁଷ୍ଟ ଆସ୍ତରଣ
ଅନ୍ତରାଳରେ ଗୋଲପ ଆଲୋକଛଟା ସଙ୍ଗେ ଅଦୃଶ୍ୟ ନର୍ତ୍ତନମାନଙ୍କର
ମାଙ୍ଗଳିକ ଗାନ । ସେମାନେ ହରଷରେ ପ୍ରଜାପତି ଭୂଲ୍ୟ ଶିଶୁ
ପଦଭ୍ରାଲନାରେ ପୂର୍ବାକାଶକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଗାଉଛନ୍ତି ।)

(ଶୁଦ୍ଧ) ଏବେ ଫିଟୁଛି ସରଗର ସରଣୀ ।

ଉଇଁ ଆସୁଛି ଉଷା ହେମ ବରଣୀ ॥

ନବ ହାସେ, ନବବେଶେ, ନବ ଶୋଭା

ଧରି ମନୋହର ଧରଣୀ : ୧ ।

ଦିନ ହୀନ ଗାଆ ସରି ଯାଉଛି ।

ବୀର ମାତା ଗରିମା ତା ଫେରି ଆସୁଛି ॥

ପରକାଶି ସୁଧାରଣୀ, ଭାସି ଆସେ

ପରପାରୁ ମୁକତିର ଭରଣୀ । ୨ ।

(ପ ଠ ପ ଉ ନ)

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

୧ ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ—ସେନାପତିଙ୍କ ଗୃହର ବହିର୍ଦ୍ୱାର । କୋଠା ଦେହରେ କବାଟ, କବାଟକୁ ଲାଗି ରାସ୍ତାଯାଏ ପାହାଚ ଶ୍ରେଣୀ ଲମ୍ବିଛି—ପାହାଚର ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ କାଠବାଡ଼ ଆଗରେ ରାସ୍ତା—ରାସ୍ତାଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦୁଇଜଣ ସନ୍ନାସୀ ଗୃହକୁ ଗୁଡ଼ି ଗୀତ ଗାଇ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଥିଲେ । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଶତ୍ରୁଦମନ ସେହି କବାଟ ଖୋଲି ପାହାଚ ଉପରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମୁଗ୍ଧ ନୟନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ପରେ ପୁଷ୍ପ ଭିକ୍ଷା ଥଳୀ ଦେଇ ପହଞ୍ଚି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ଦେଲେ । ସନ୍ନାସୀଦ୍ୱୟ ପୁଷ୍ପକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ।)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦ୍ରବ୍ୟ — ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଶରର ଜନନୀ ହୁଅ ମା —

(ପରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗୀତ ଗାଇଲେ)

ଭାସି ଆସେ ସମୀରଣେ ମଙ୍ଗଳ ଲହରୀ,

ଅଞ୍ଜଳିରେ ତୋଳଦେବ ଆସ ଖେଳା ପରିହର ।

କିବା ସୁଖ ସୁତ ଜାୟା

ସବୁ ଭାଇ ମିଛ ମାୟା

ଦୃଥା ବାୟା ହୁଅ ନାହିଁ ଦେଖ ବେଳ ଯାଏ ସରି,

ଫଳ ହେବ କେତେ ଆଉ ମଣ୍ଡଳିକା ପହଁର ॥

(ଏହା ପରେ ପୁଣି ଥାଳୀ ଘେନି ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଶତ୍ରୁଦମନ ସେହି-ପରି ଠିଆହୋଇ ଗୀତ ଶୁଣୁଥିଲେ : ଭକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ ପୁଣି ଗୀତ ଗାଇ ଫେରି ଯାଉଥିଲେ, ଏହି ସମୟରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମନରେ ପ୍ରବେଶ କରି କହିଲେ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଏହିଥର ରାଜ୍ୟ ଛୁରଖାର ହେଲା ସେନାପତି ! ମହା —

(ଶତ୍ରୁଦମନ ତାଙ୍କୁ କଥା କହିବାକୁ ନ ଦେଇ ହାତ ଠାର

ବାରଣ କଲେ ଓ ସେହିପରି ମୁଗ୍ଧ ନୟନରେ ଭିକ୍ଷୁକ-

ମାନଙ୍କର ଗଲ ପଥକୁ ଚାହିଁ ରହି କହିଲେ)

ଶତ୍ରୁ — ଯାଅ ଭିକ୍ଷୁ — ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି ତୁମ୍ଭେମାନେ, ମୋର ରାଜାର

ମଙ୍ଗଳ କାମନା କର । (ଭିକ୍ଷୁଦ୍ରବ୍ୟ ଏକାଢେଲେ ଅଦୃଶ୍ୟ

ହେବା ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ) ହଁ, କ'ଣ

କହୁଥିଲ ମନ୍ତ୍ରୀ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ମୁଁ କଅଣ କହୁଥିଲି କି — ଏଇ ଯେ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ଠାରୁ

ରାଜାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କଲେ — ସେ କ'ଣ ସତେ ଘଟିବ ?

ଶତ୍ରୁ — ଏ ଆଶଙ୍କା କାହିଁକି କରୁଛ ମନ୍ତ୍ରୀ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ସେହିପରି ଆଶଙ୍କାର କଥାତ ତମକୁ ଜଣାଇବି ବୋଲି ରାଜ

ସଭାରୁ ଏଇ ଆଜେ ଧାଇଁ ଆସିଲି ।

ଶତ୍ରୁ — କ'ଣ, କ'ଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ରଜ୍ୟ ଏଥର ଗୁରୁଖାର ହେବାକୁ ବସିଲଣି—

ଶତ୍ରୁ — ଅର୍ଥାତ୍ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଆଜି ଦରବାରରେ ପରା ବିରୁଦ୍ଧ ପଡ଼ିଥିଲା—

ଶତ୍ରୁ — ବିରୁଦ୍ଧ, କାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ରାଜଦ୍ରୋହ ବିରୁଦ୍ଧ—ଅପରାଧୀ କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ।

ଶତ୍ରୁ — କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ? (ଅବିଶ୍ୱାସ, ବିସ୍ମୟ ଚିହ୍ନାଣୀ)

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଁ, ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ ? ନ କରିବାର କଥାତ, ଏ ଯେ ଦୁନିଆ ବାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ।

ଶତ୍ରୁ — ମାୟାଦିତ୍ୟ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ? ସେତେ ସେଦିନ ମୋହର କଥାରେ ବିବାଦ ଗୁଡ଼ି ଶିଳାଦିତ୍ୟକୁ ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଶପଥ କଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ସେ ସିନା କଲେ, ରାଜା କଅଣ ବିରୁଦ୍ଧ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଶପଥ କରିଥିଲେ ?

ଶତ୍ରୁ — ତା ନୁହେଁ, ତଥାପି ଭାଇତ,

ମନ୍ତ୍ରୀ — ସେଇଥି ପାଇଁ ତ ଭଗାରି

ଶତ୍ରୁ — ଆଜ୍ଞା, ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ କିଛି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଅନାବଶ୍ୟକ, ଯେଉଁଠି ବିରୁଦ୍ଧକ ନିଜେ ଆଭିଯୋକ୍ତା, ନିଜେ ହସ୍ତୀ, ନିଜେ ସବୁ, ସେଠି କି ସାକ୍ଷୀ ?

ଶତ୍ରୁ — ଯେତେହେଲେ ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଯାହା କହିଲେ, ବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ବିରୁଦ୍ଧ ଜଳରେ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟଭିଚାର ।

ଶତ୍ରୁ — ଏହା କଅଣ ହୁଏ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହୁଏ କଅଣ କହୁଛ, ହେଲା । ରାଜାଙ୍କରେ ଆଜି କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ସ୍ୱଦେଶରୁ ଚାରି ନିର୍ବାସିତ, କଳିଙ୍ଗର ଚତୁର୍ଥୀମା ଭିତରେ କେହି ତାଙ୍କୁ ଆହୁୟ ଦେଲେ ତାହାର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ

ଦୋଷିତ ହୋଇଛି । ସଭାସଦ୍ କାହାର ମୁହଁରୁ ବାକ୍ସ୍ତୁତ୍ତୀ ହେଲା ନାହିଁ, ଏ କଅଣ ? ତମେ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ୁଛ କାହିଁକି ? ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୃତ୍ୟୁ ତାଣ୍ଡବର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟା ଖର ପରା ତୁମେ ? ସମୟର ଗତି ବଦଳି ଯାଇଛି ସେନା-ପତି, ମନ୍ତ୍ରୀକୁ କରି ମୁଣ୍ଡବାଳ ପାଟିଗଲା, ଏ ଭଳି ବିଚାର ପ୍ରହସନ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି ; କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ?

ଶତ୍ରୁ — ତେବେ ଆଉ କଅଣ ବାକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଁ ଆହୁର ଅଛି, ରାଜାଜ୍ଞା ହୋଇଛି ରାଜଦଣ୍ଡ, ଯେପରି ଲଢ଼ିତ ନ ହୁଏ ସେ ଭାର ତୁମ ଉପରେ ।

ଶତ୍ରୁ — (ଚିନ୍ତାରେ) ଶିଳାଦିତ୍ୟ ମନରେ ଏତେ କଥା ଲୁଚାଇ ଭାଇକୁ ସେ ଦିନ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲା । ମୁଁ ତ ତାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପ୍ରୀତି ପୁଲକରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଥିଲି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ତୁମେତ ଖାଲି ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଜୀବନଟା କଟାଇ ଦେଲ, ତୁମେ ଜାଣି ଖାରଭୁ, ତୁମେ ଚିହ୍ନି ପାରିବ ଖାର ହୃଦୟ, କିନ୍ତୁ ମାନବ ଚରଣ ତୁମେ ବୁଝନ୍ତ କାହିଁ ? ଗୁଡ଼, ଆମକୁ ସେ ବଡ଼ କଥାରୁ କଅଣ ମିଳିବ, ବେତନଗ୍ରାଣୀ ଭୃତ୍ୟ ଆମେ—

ଶତ୍ରୁ — ତା ଠିକ୍ ମନ୍ତ୍ରୀ, ରାଜାଜ୍ଞା ପାଳକ ଆମନ୍ତ୍ର । ବିଚାର ଅବିଚାର ସମାଲୋଚନା ରାଜ୍ୟର ରାଜାମୁଣ୍ଡରେ, ତଥାପି—ମନ ମାନ୍ଦୁ ନାହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ! ପିଲାଦିନୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକୁ କେଡ଼େ ଆଦରରେ କାଶେଇ କୁନଶୁର ମଣିଷ କରିଛି, ତା ଛଡ଼ା, ମାୟାଦିତ୍ୟ ମୋର ପୁଷ୍ପ ଠାରୁ ମୋଟେ ବଞ୍ଚି ବଢ଼ି, ପୁଣି ବାଲ୍ୟସଙ୍ଗୀ—ହାୟ ବିଧାତା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଯାଉ ସେ କଥା — ମୋର ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଲୀଳା ଶେଷ ହୋଇ ଆସୁଛି — ଶିଳାଦିତ୍ୟ ଆଉ କାହାର ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବା ପରି

ଜଣା ଯାଉ ନାହିଁ—ଦୁଃଖ ଏତିକି ଯେ ଏତେ ଯନ୍ତ୍ରେ
 ସଫର୍ଦ୍ଦିତ ରାଜ୍ୟ ଏହି ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷରୁ ଧ୍ୟାନ ହୋଇଯିବ ।
 ଶତ୍ରୁ — ତାହାତ ହେବ ମନ୍ତ୍ରୀ-ନଚେତ୍ ପିତୃଶବ ପାଖରେ ରଖି ରାଜ୍ୟ
 ଯାଇଁ ଭ୍ରାତୃ ବିବାଦ—ଏକାଦିନେ ରାଜ୍ୟଜୟ ସଙ୍ଗେ ରାଜା-
 କର ମୃତ୍ୟୁ—ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧ ନାମରେ ପକ୍ଷପାତ ଓ କ୍ଳାନ୍ତା-
 ଶେଷକୁ ଭାଇ ପ୍ରତି ଏହି ଚିର ନିବାସନ ଦଣ୍ଡ—ଏଡ଼େ
 ଉତ୍ସାହୀନତା—ଏତେ ଅମନୁଷ୍ୟତା କ'ଣ ମା ଧରଣୀ ସହିବ ?
 ଆଜି ଦରବାରକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲି ବୋଲି ମନରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ
 ହେଉଥିଲା—ଦେଖୁଛି—ନ ଯାଇ ଭଲ କରିଛି—ହୁଏ ତ
 ସେ ଦାରୁଣ ନିର୍ମମ ଦୃଶ୍ୟରେ ମୁଁ ବିଚଳିତ ହୋଇ
 ପଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଁ ନ ଯାଇ ଭଲ କରିଛି—ଯାଇଥିଲେ କୁମାର ମାୟାଦତ୍ୟ-
 କର ସେ ସତେଜ ବର ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସତ୍ୟ କାହାଣୀରେ ତୁମେ
 ନିଶ୍ଚୟ ଥୟ ଧରି ରହି ନ ଥାନ୍ତି—କି ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ । କି
 ନିର୍ଭୀକତା ! କି ଜୁଳା ! ଅଥଚ କି ଜାଗ୍ରତ, ଜୀବନ୍ତ,
 ଅବିସମ୍ଭାସ୍ୟ, ସତ୍ୟବାଦୀ—

ଶତ୍ରୁ — (କ୍ଷେପରେ) ଏହାର ମୂଳ କାରଣ ମୁଁ ପାପିଷ୍ଠ, ମୁଁ ଯେପରି
 ଧର୍ମେ କି କୁମାରଙ୍କୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗାଇଲି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତୁମେ କାହିଁକି ଭୋଗାଇବ, ସବୁ ଭାଗ୍ୟଲିପି, ହଁ ଭୁଲି ଯାଇ
 ଥିଲି ତୁମର ବନ୍ଧି, ବନ୍ଧନୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକର ମଧ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ହୋଇ-
 ଯାଇଛି ।

ଶତ୍ରୁ — କଅଣ କଅଣ—

ମନ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାଙ୍କରେ ସେମାନେ ମୁକ୍ତ ଏବଂ ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ ଅଟନ୍ତି ।

ଶତ୍ରୁ — ମାନ୍ୟାସ୍ପଦ ଅଟନ୍ତି—ତେବେ ରାଜ୍ୟ ଫେରିଲ ଦେବାର ଆଉ
 କେତେ ଦୂର ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେବା କଅଣ କହୁଛ, ଘଟଣା ଦେଖି ମନେ ହୁଏ, ସେ ଆମ କଳିଙ୍ଗଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଦଖଲରେ ନେବେ, ରାଜା ସମେତ —ସେହି ଦ୍ଵାବିଡ଼ ସୁନ୍ଦର ରୂପାନଳରେ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ଦେଶର ଯଥାସବସ୍ତୁ ଆହୁତ ଦେଇଦେବ—ଆଜି ମାୟା-ଦିତ୍ୟର ନିବାସନ ତାହାର ପ୍ରଥମ ସ୍ଵାହା — ଏଣିକି ଶିଳାଦିତ୍ୟ ନାମମାତ୍ର ରାଜା—ଅନଙ୍ଗମଞ୍ଜୁଷାହିଁ ଶୀଘ୍ର ହେବେ ଆମର ଦଣ୍ଡ ମୁଣ୍ଡର କର୍ତ୍ତ୍ତା, କଳିଙ୍ଗେଶ୍ଵର ।

ଶତ୍ରୁ—[ଶିଳାର କରି] କଳିଙ୍ଗେଶ୍ଵରୀ —ହା, ହତଭାଗ୍ୟ—ଏଇଥି ପାଇଁ କଅଣ ଗତ ଦୁଇ ବର୍ଷକାଳ ଏହି ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରରେ ମୁଁ ଏତେ ଯୁଦ୍ଧ କଲି—ଏଇଥି ପାଇଁ କଅଣ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ତରୁଣ କଳିଙ୍ଗସେନା ଆତ୍ମବଳୀ ଦେଇ ବିଜୟ କରିଲେ, ସବୁ ଚୁଆ ହେଲା ମନ୍ତ୍ରୀ —କିଛି କଅଣ ବହୁତ ପ୍ରତିକାର— × × ×

ମନ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରତିକାର ନାହିଁ—ଭୁଲିଯାଉଛ ସେନ ପତି, ଆମ ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସମ୍ରାଟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶତଥ ଲରାଇ ନେଇ-ଛନ୍ତି ଯେ କାରଣ-ଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମମାନେ କଳିଙ୍ଗପତିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିବୁ ନାହିଁ । ସତ୍ୟ ଯେ ସମସ୍ତ ଉପରେ ସେନାପତି

ଶତ୍ରୁ—ଉଃ

ମନ୍ତ୍ରୀ—ନା, ବିଚଳିତ ହେଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ, ଖାଲି ମାରବର ଦେଖିଯିବା,ରାଜ୍ୟ ଧ୍ଵଂସରେ ଯିବାର ଥାଏ ଯିବ, ତାର ଉପାୟ ନାହିଁ—ଆହୁରି ଶୁଣିଥାଅ ସେନାପତି. ତୁମ ପ୍ରତି କଳିଙ୍ଗେଶ୍ଵରଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରିତି ଥିଲା ପରି ଦେଖି ପାରିଲ ନାହିଁ ।

ଶତ୍ରୁ — ଏତେଦୂର — ଏକାନ୍ତ ମିତ୍ର ଓ ବିଶ୍ୱସ୍ତକୁ ଶତ୍ରୁ ଜ୍ଞାନ କରିବା-
 ତେବେ, ଯା ମା, କଳିଙ୍ଗ ଧରଣୀ । ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଶତ୍ରୁ ତୋତେ ଗ୍ରାସ
 କରିବାକୁ ଧାଇଁ ଆସୁଛି । ଆଉ କାହାର ସାଥ ନାହିଁ ତୋତେ
 ରକ୍ଷା କରିବ । ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଭ୍ରାତୃଦମ୍ଭର ଅନଳ ଶିଖା,
 ଆତତାପ୍ୟୁର ହଳାହଳରେ ପ୍ରତିଗନ୍ଧମୟ ହୋଇ, କଳିଙ୍ଗକୁ
 ମରଣ ପଥରେ ଟାଣି ନେବ-ରାଜାର ଏହି ଅବିଚାର କାହାଣୀ
 ପ୍ରଜା ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ, ସମାଜର ଶୃଙ୍ଖଳା,
 ଦେଶର ଶାନ୍ତି ଏବଂ ମାନବତ୍ତ୍ୱର ପବିତ୍ରତା ସମ୍ମୁଖେ ଧ୍ୱଂସ
 କରିବ — ତେବେ ଯାଅ ମନ୍ତ୍ରୀ — ମୁଁ ଆସୁଛି —
 (ଶତ୍ରୁଦମନ ଘର ଭିତରକୁ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶତ୍ରୁଦମନର ଉଦ୍ୟାନ । ସମୟ ପ୍ରଦୋଷ । ଆକାଶରେ ପୃଷ୍ଠି ଚନ୍ଦ୍ରର
 ଉଦୟ ଆଉ । ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପୁଷ୍କରିଣୀର ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ପୁଷ୍ପ ଗୀତ
 ଗାଉଥିଲା । ସୁଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତ ମୃଚ୍ଛନାରେ ମିଶିଛି ଦମନର କରୁଣ ଛନ୍ଦ ।
 ମାୟାଦତ୍ୟ ଆସି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଦୂରରୁ ପୁଷ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଥିଲେ ।)

(ଗୀତ)

ଭ୍ରାତୈ ଦିବସ ମିଳନ ମାଧୁରୀ

ଆସେ ବିଦାୟ ବେଳ ।

ନିଜ ମନେ ଏବେ ଅବଶ ପ୍ରକୃତ

ଖେଳିବ ମାରବ ଖେଳ । ଘୋଷା ।

ସରମରେ ମୋର ଆଶ ମଣି ଧୀରେ

ତୁଳି ଲୁଚିବେ ଗୋ ଅଭିମାନ ଛଳେ

ଛୁଇ ପରି ଆଉଁ ଥାଇ କି ପାରିବି

ମରମରେ ହାଣେ ଶେଲ ॥

ସୁମାଳ ଗଗନେ ଚାହିଁ ଏକମନେ

ପୂଜିବି ଏ ଶେଷ ଅରୁଣ ବରଣେ

ଆସାର କୁସୁମ ଯେତେ ଗୋ ଯତନେ

ନିଜ ମନେ କରି ଠୁଳ ॥

(ଗୀତ ଶେଷରେ ହଠାତ୍ ମାୟାଦତ୍ୟକୁ ଦେଖି ପ୍ରେମ ବ୍ୟସ୍ତତ
ପ୍ରାଣରେ ଦଉଡ଼ି ଆସି ହାତଧରି କହିଲେ)

ପୁଷ୍ପ—ଆସ, ଏ ଦୁଇଦିନ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ, ତମ ମୁହଁ ଏପରି ଶୁଖିଲା
ଦଶୁରୁ କାହିଁକି ? କ'ଣ ହୋଇଛି କୁହ ।

ମାୟା— ନା କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ ତ (ଶୁଷ୍କ ହାସ୍ୟରେ)

ପୁଷ୍ପ —କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ କ'ଣ ? ଚନ୍ଦ୍ର ରହିଲା କାହିଁକି ?

(ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ) ଭାରିତ ମଜାର ଲୋକ ଭୂତମ—ନିଜେ
ଦୋଷ କରିବ, ପୁଣି ମୋ ଉପରେ ଅଭିମାନ କରି ମୁହଁ
ଫୁଲେଇ ଆସିବ—ଭୂତମ ଏକା ଅଭିମାନ କରି ଜାଣ ନା
ଆଉ କିଏ ଜାଣେ ?

ମାୟା—(ହସିବା ଭଙ୍ଗିରେ) ମୁଁ ତ ଅଭିମାନ କରି ନାହିଁ—ତମେ
ମନକୁ ମନ ସେପରି ଦେଖୁଛ ।

ପୁଷ୍ପ—ଅଭିମାନ କରନ ହୁଁ—ତେବେ ଏ ଦୁଇଦିନ ଥିଲ କୁଆଡ଼େ
ଶୁଣେ—ଏପରି ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଛିଡ଼ା ହେଲ କାହିଁକି—
ମୋତେ ଡାକିଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ମାୟା—ଦୂରରୁ ତମର ସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ବଜ ଶୁଭ୍ରଥିଲ ବୋଲି ଶୁଣୁଥିଲି ।

ପୁଷ୍ପ —ସଙ୍ଗୀତ ଗୋଟାଏ ଗୁଡ଼ି ଦଶଟା ଶୁଣାଇବ—ଆଜ୍ଞା, ତୁମେ
ଏ କି କାଣ୍ଡ କରିଛ କୁହ ତ ଆଗେ ?

ମାୟା—କେଉଁ କାଣ୍ଡ ?—

ପୁଷ୍ପ—ଆହା, ମୁଁ ମରଯାଏତ —ସତେ ଯେପରି ଏଡ଼େ ସାଧୁ ପୁରୁଷ
କହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ମାୟା—ନାହିଁ ପୁଷ୍ପ, ମୁଁ ତମ କଥା କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ—
କଅଣ କହୁଛ ?

ପୁଷ୍ପ —ଜାଣ ନାହିଁ—ଆଛା ମୋ ରାଣ ପକାଇଲ ।

ମାୟା—ତମରାଣ, ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ ।

ପୁଷ୍ପ —କେଉଁଠୁ ବୁଝିବ, ଆଉର ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଳି କର
ବୁଝିବ ।

ମାୟା—ଓହୋ, ସେ କଥା ତମ କାନକୁ ଆସିଲାଣି ?

ପୁଷ୍ପ—ବାର ଅଦିନ କାନକୁ ଗଲା, ମୋ କାନ କ'ଣ ବନ୍ଦ କରନ୍ତି ।

ମାୟା—ନାହିଁ ପୁଷ୍ପ, ସେ ବିବାଦର ମୀମାଂସା ହୋଇ ସାରିଛି ଆଉତ
କିଛି ନାହିଁ—

ପୁଷ୍ପ —କ'ଣ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ? କହୁଁ କହୁଁ ଚୁପ୍ ହେଲ କାହିଁକି ?

ମାୟା—ଆଉ କଅଣ, ବିବାଦତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ପୁଷ୍ପ— ଭଲ ହୋଇଛି—ଛୁ, ଏଥି ସଙ୍ଗରେ ଯେ ରାଜବଂଶର କଳଙ୍କ
ବାଇଦ ବାଜିଗଲାଣି, ମୋତେ ସେଥି ପାଇଁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ
ହେଉଛି । କିବା ସେ ରାଜ୍ୟ, ଯାହାପାଇଁ ଭାଇ ଭାଇର କଳି ।
ମୋ ଦେହ ଛୁଇଁ ଶପଥ କର ଆଉ ସେପରି ଚିନ୍ତା ମନରେ
ଥାନ ଦେବ ନାହିଁ । ବଡ଼, ଭାଇ ବଡ଼, ସେ ରାଜା—ତୁମେ
ସାନ—ମାନକରି ଚଳ ।

ମାୟା—(ସ୍ବଗତ) ହଁ—ସେଇଆ କରବାକୁ ହେବ—ସେଥିପାଇଁ
ମୁଁ ଆସିଛି—ଆଜିଠାରୁ ମୋର ସମସ୍ତ ବିବାଦର ଶେଷ—
ଏବେ ଶିଳାଦତ୍ୟହିଁ ରାଜା—ଏବଂ ମୁଁ—

ପୁଷ୍ପ —ଆଉ ତୁମେ କ'ଣ ? କୁହ ଚୁପ୍ ହେଲ କାହିଁକି ?

ମାୟା—ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ପାଳକ—

ପୁଷ୍ପ—ସେଇଆ କୁହ—ମୋ ମନ ଯେ ବାର ରକମ ଆସଙ୍କାରେ ଭରି
ଉଠୁଥିଲା—ରାଜଜ ଚନ୍ଦ୍ରାରୁ ଆମେ କ'ଣ ପାଇବା ? ଆମର
କାହାର ପ୍ରତି ହିଂସା ନାହିଁ କିମ୍ବା ଇର୍ଷା ନାହିଁ—କାହାର
ପଦାର୍ଥରେ ଲଳସା ନାହିଁ କି କାହାର ସ୍ଵାର୍ଥରେ ବାଧା
ନାହିଁ—ଆମ ଦୁହିଙ୍କ ସଫାର—ସେତ ଚିର ନୂତନ
ଆନନ୍ଦମୟ—ନୁହେ ?

ମାୟା—ହଁ (ମୌନ ହେବା)

ପୁଷ୍ପ—ପୁଣି କ'ଣ ଭାବୁଛ ?

ମାୟା—ତୁମର କଥା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଥିଲା—

ପୁଷ୍ପ—କାହିଁକି, ସେଥିରେ ଭାବବାର କ'ଣ ଅଛି —ତୁମେ ଚିର
ଦିନ ପାଇଁ ରହିଲ—ମୋର—ଆଉ ମୁଁ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ପାଇଁ
ରହିଲି ତୁମର,—ଏତ ଅତି ସରଳ କଥା ।

ମାୟା—ପୁଷ୍ପ ! ତୁମର ସରସ ପ୍ରେମ ଯେ ମାୟାଦିବୀର ଗୋଲକଧାମ—

ପୁଷ୍ପ—ତୁମର ଓ ମୋର ମିଳନରେ ବିଚ୍ଛେଦ ରହିବ ନାହିଁ—ହତାଶ,
ବିଷାଦ, କି ଭ୍ରାନ୍ତି ପଣି ପାରିବ ନାହିଁ—ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଉ
କ'ଣ ରୁହ ?

ମାୟା—(ସ୍ଵଗତଃ ଆଉ ସହାଳି ପାରୁନାହିଁ—ମମତାର ନିଗଡ଼ ବନ୍ଧନ
ଭଙ୍ଗିଯାଉଛି—ଏହାକୁ ନ ଜଣାଇ ଯାଇ ପାରୁନାହିଁ ?

(ପ୍ରକଟଣ) ପୁଷ୍ପ ! (ଗଭୀର କଣ୍ଠରେ)

ପୁଷ୍ପ—କଅଣ—କହୁ ନା ?

ମାୟା—ଆଜି ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆସିଛି—

ପୁଷ୍ପ—ବିଦାୟ ନେବାକୁ ଆଉ ତ କାହିଁ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିନାହିଁ—ଏତେ
ଅଧୀର କାହିଁକି ? କୁଆଡ଼େ ଯିବକି ? କେତେ ଦିନ ପରେ
ଫେରିବ ?

ମାୟା—କୁଆଡ଼େ ଯିବ—ଠକ୍ ଜାଣେ ନାହିଁ—କିନ୍ତୁ କେବେ ଯେ
ଫେରିବ ନାହିଁ—ଏ କଥା ଠିକ୍ ।

ପୁଷ୍ପ—ଯାଅ ମୁଁ ଏପରି ପରିହାସ ଭଲପାଏ ନାହିଁ—

ମାୟା—ନାହିଁ ପୁଷ୍ପ ! ପରିହାସ ନୁହେଁ—ମୁଁ ଯାଉଛି—

ପୁଷ୍ପ—କିଏ କହିଲା ? କାହା ହୃକୁମରେ ଶୁଣେ ?

ମାୟା—ରାଜ୍ୟର ରାଜା—

ପୁଷ୍ପ—ଦୁର୍ ମିଛକଥା—କ'ଣ ହୋଇଛି ସତ କୁହ—

ମାୟା—କହିଲତ, ମୁଁ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ସହିତ ସିଂହାସନ ନେଇ ବିବାଦ
କରୁଥିଲି—ଉଭୟେ ଦରବାର ନିଷ୍ଠାସନ କରୁଛୁ ଏପରି
ସମୟରେ ଦେବ ପ୍ରେରତ ଭୁଲ୍ ଭୁମର ପିତା ଆସି ପହ-
ଞ୍ଚିଲେ—ତାଙ୍କର ବାକ୍ୟ, ତାଙ୍କର ତ୍ୟାଗ ପ୍ରତିଭା, ତାଙ୍କର
ପବିତ୍ର ପରାମର୍ଶରେ ଆମର ବିବାଦ ଭୁଟିଗଲା ଏବଂ ମୁଁ ଶିଳା-
ଦିତ୍ୟକୁ ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର
ସେହି ରାଜ ବିଦ୍ରୋହର ଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ରାଜାଦେଶ ହୋଇଛି—
ମୋର ପିତୃରାଜ୍ୟରୁ ଚିର ନିବାସନ ନତେଇ ମୃତ୍ୟୁ ।

ପୁଷ୍ପ—କଅଣ ପାଇଁ ରାଜ୍ୟ ନେଇ ବିବାଦ କରୁଥିଲ ? (ଚିନ୍ତାରେ)

ମାୟା—(ଧୀରେ) ଭୁମକୁ ରାଣୀ କରିବ ବୋଲି ।

ପୁଷ୍ପ—କ'ଣ ? ମୋତେ ରାଣୀ କରିବ ବୋଲି ? [ବିସ୍ମିତ]

ମାୟା—ହଁ ।

ପୁଷ୍ପ—ମୁଁ କଳିଙ୍ଗେଶ୍ୱରୀ ହୁଅନ୍ତି ?

ମାୟା—ଅବଶ୍ୟାସ କାହିଁକି କରୁଛ ପ୍ରିୟେ ! ମୁଁ କି କେବେ ଭୁମ୍
ପାଖରେ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହୋଇଛି ?

ପୁଷ୍ପ—(ଉଦ୍‌ବେଗରେ) ଅବଶ୍ୟାସ ନୁହେଁ ହୃଦୟେଶ୍ୱର ! ମନରେ
ବଡ଼ କ୍ଷୋଭ ହେଉଛି ଯେ ଏତେ ଦିନ ଯାଏ ଏ ଘନାର
ଅନ୍ତର ଗୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ—ଭୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ ମୁଁ ଯେ

ରାଜ୍ୟର ଅଧିଶୃଷ୍ଟ ସେ ରାଜ୍ୟ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର କେଡ଼େ ମହାନ
ମାୟା — ସେଠାରେ ପାର୍ଥୀବ ଭୟ ଭ୍ରାନ୍ତି କିଛି ନାହିଁ — ସେ
ରାଜ୍ୟର ରକ୍ଷାପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ ଛଳରେ ହତ୍ୟା କାଣ୍ଡର ଅଭିନୟ
ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ରାଜ୍ୟଟା ମୋର ଗଗନ ପରି ଅସୀମ,
ପବନ ପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ, ସାଗର ପରି ଉଦାର । ସେ ପବନ
ରାଜ୍ୟରୁ ମୋତେ ଓଟାରି ଆଣି ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତିଜଡ଼ିତ ଭ୍ରାତୃହତ୍ୟା
ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଅଧିଶୃଷ୍ଟ କରନ୍ତୁ ?
ତୁମେ ନିୟତ ଆଶଙ୍କାଛନ୍ନ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ
ପାଶୋରି ରହନ୍ତୁ, ଆଉ ମୁଁ ରାଜୋଦ୍ୟାନର ନିଭୃତ
କୋଣରେ ବସି ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରୁଥାନ୍ତି । ?
ହାୟ ! କି ଭୁଲ ତୁମର —

ମାୟା — ପୁଷ୍ପ ! ମୋତେ କ୍ଷମାକର...

ପୁଷ୍ପ — ହୃଦୟ ଦେବତା ମୋର, କ୍ଷମାନୁହେ — ଖାଲି ଅନୁତାପ କର
ଯେ ଏ ଚିନ୍ତା କ୍ଷଣକ ସକାଶେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତୁମର
ଅନ୍ତରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା — ଆଉ ଆନନ୍ଦ କର ଯେ ସେ
ଜଞ୍ଜାଳରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଛି । ତୁମେ ମୋର ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର
ଅଜାତ ଶତ୍ରୁ, ସମ୍ରାଟ, ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ — ଅଛି
ଆଶାର ଅପୁରନ୍ତ ପ୍ରସ୍ରବଣ, ହିଂସା ଓ ଲଳମା ନାହିଁ — ଅଛି
ମୈତ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି ଓ ଅହିଂସାର ସୁଦ୍ଧ ଯିବେଶୀଧାର ।

ମାୟା — ଶିଳାହତ୍ୟା ! ଥରେ ଦେଖି ଯା — ଏହି ଛୁର ରାଜ୍ୟ ବିନ-
ମୟରେ ମୁଁ କି ସ୍ପର୍ଶ ସମ୍ପାଦି ଲଭି କରିଛି, ଆଉ ରାଜ୍ୟ
ଭ୍ରମରେ ତୁ ଜ୍ଵଳନ୍ତ ନରକର କି ବିଶ୍ୱସିକା ବରଣ କରି
ନେଇଛୁ — ହୃଦୟେଶୃଷ୍ଟ ମୋତେ ଯେ — ଆଜି — ଯିବାକୁ
ହେବ ।

ପୁଷ୍ପ—(ତମକପତ) ହଁ ରାଜାଙ୍କରେ ରାଜ୍ୟରୁ ତର ନିବିଂସନ
ନୋହିଲେ — ଟିକିଏ ଚୁପ୍‌ରହି) ତାହାହେଲେ ମୋର କ'ଣ
ହେବ ପ୍ରିୟତମ ! ମୁଁ ଯେ ଏକା ନୁହେଁ—ତୁମ୍ଭେ ଶୁଲିଗଲେ
ତୁମ୍ଭର ସନ୍ତାନର କଅଣ ହେବ ?

ମାୟା—ବାସ୍ତବିକ, ତୁମ୍ଭର ଏପରି ଅ ସ୍ଥାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧଦେଇ
ଗଲେ ଲୋକନିନ୍ଦା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭର ବୃଦ୍ଧ ପିତା-
ଯେ କି ସମାଜେ ମଧ୍ୟ ଆବାଲ୍ୟରୁ ପିତାମାତାର ସ୍ନେହ ଦେଇ
ବଢ଼ାଇ ଆସିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଏହି ଓର୍ଣ୍ଣାତପର ବୟସରେ କପରି
ଏକାକୀ ଶୁଦ୍ଧଦେବା ? (ସ୍ବଗତଃ) ବିଷମ ସମସ୍ୟା—କଣ
କରିବି ? ହାୟ ! ଦୁର୍ଦ୍ଦିନିକ ! ତର ଭାଗ୍ୟସ୍ଥାନ ମୁଁ— ସୁଖ
ଯେ ମୋ ନିକଟରେ ସ୍ବପ୍ନ—ଯେତେବେଳେ ଆବାଲ୍ୟ
ସହଚରୀ ପ୍ରେମ ପ୍ରତିମା ସଙ୍ଗରେ ବିବାହର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସ୍ଥିର
ହୋଇ ଯାଇଛି— ନିଷ୍ଠୁର ନିୟତିର ଅଜଣା ସଂକେତରେ
ପିତୃପ୍ରତିମ ବୃଦ୍ଧ ସେନାପତି, ବିଜୟ ନଗର ବିରୁଦ୍ଧରେ
ଅଭିଯାନ କଲେ—ପୁଣି ତାଙ୍କର ଫେରି ଆସିବା ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ତର ନିବିଂସିତ ଏବଂ ପତ୍ନୀର ମୋର ଏ ଅବସ୍ଥା
—ହାୟ ନିଷ୍ଠୁର ବିଧି ! ଏହାହିଁ କି ମୋ କପାଳରେ
ଲେଖିଥିଲୁ ? ଏହାଠାରୁ ମୋର ମୃତ୍ୟୁହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର—
(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ନା, ମୁଁ ରହିବି, ରାଜାଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରି
ମୃତ୍ୟୁକୁହିଁ ବରଣ କରିବି—ଆଉ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତଙ୍କ
ସପକ୍ଷରେ କହିଯିବି ଯେ ତୁମେ ମୋର ବିବାହିତ ପତ୍ନୀ ଏବଂ
ତୁମର ଭାବ ସନ୍ତାନ ମୋର ଆତ୍ମଜ ।

ପୁଷ୍ପ—ନା, ପ୍ରିୟତମ ! ତୁମେ ଯାଅ— ପୁର ପ୍ରେମ ଏତେ ଲଳସା-
ମିକ୍ତ ନୁହେଁ ଯେ ସେ ତା'ର ପ୍ରାଣର ଦେବତାକୁ ଭ୍ରାତୃ-
ଜିହ୍ବାସ୍ଥାନରେ ଆହୂତ ଦେବାକୁ ରଖିବ, କିନ୍ତୁ ଜାଣିଥାଅ

ହୃଦୟେଶ୍ଵର ! ପ୍ରେମର ଉଜ୍ଜ୍ଵଳରଶ୍ମି, ପୃଥିବୀର ପରସ୍ପନ୍ନ
ଭେଦ, ମୃତ୍ୟୁର ଅଜଣା ରାଜ୍ୟର ଅସୀମ ତଟରେ ସୁଦ୍ଧା,
ପ୍ରେମିକର ସନ୍ତାନ ରଖେ । କାୟିକ ଓ ମାନସିକ ବନ୍ଦନ-
ଡୋରି ଶତଧା ଛୁନ୍ନ ହେଲେହେଁ ପ୍ରେମସିନ୍ଧୁ ଆତ୍ମାର ମିଳନ
ମାଧୁରୀ ଅନନ୍ତକାଳ ବ୍ୟାପୀ ଗଗନେ, ପବନେ, ସ୍ଵର୍ଗର
ନନ୍ଦନ କାନନ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ତୁମର ପୁଷ୍ପ ତୁମର ଥିଲା,
ତୁମର ଅଛି ଓ ତୁମର ରହିଲା ।

ମାୟା— (ଗଦ ଗଦ ହୋଇ) ଲୋକନିନ୍ଦା - ସମାଜ—

ପୁଷ୍ପ—ଲୋକ ନିନ୍ଦା କଥା କ'ଣ କହୁଛ ? ତୁମର ପୁଷ୍ପ ଏପରି ଶୁଭ୍ର
ବା ସୁନା ନୁହେଁ ଯେ ସେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ସକାଶେ କାହାର
ପାଖରେ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ ହେବ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବିବାହର ସାକ୍ଷୀ
ସ୍ଵୟଂ ଭଗବାନ, ସତ୍ୟର ଅବଜ୍ଞା କେବେ ହେବନାହିଁ—
ତାହାହେଲେ ଯେ ପୃଥିବୀ ରସାତଳକୁ ଚାଲିଯିବ—ମୋ
ପାଇଁ ଦୁଃଖ କରନାହିଁ—ଆଶାବାଦ କର ଯେପରି ଅନ୍ତମ
ସମୟରେ ଥରେ ହେଲେ ତୁମର ଦେଖାପାଏ ।

ମୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜ ଅନ୍ତଃପୁର କକ୍ଷ ।

(କଳିଙ୍ଗ ରାଜଭବନର ଭିତର କକ୍ଷ । ସମୟ ରାତ୍ରୀ—ଗୁରୁଆଡ଼ ନିଦ୍ରାବ୍ୟ-
ସର ଭିତରେ ପ୍ରମିତ ଘାପ ଶିଖା । କକ୍ଷ ଭିତରେ ରାଣୀ ଅନଙ୍ଗ ମଞ୍ଜୁରୀ
କୁଟୀଳ ନେତ୍ରଭଙ୍ଗୀସହ ଅସ୍ଥର ଭାବେ ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଉଛନ୍ତି ।
କେବେ ବସି ପଡ଼ିଛନ୍ତି କେବେ ପୁଣି ଶିଝିକ ପାଖକୁ ଯାଇ ଅନାଉଛନ୍ତି
ସେମିତିକି କାହାର ହତୋପନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା)

ରାଣୀ—(ସ୍ବଗତଃ) ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ କଳିଙ୍ଗର ରାଜ ଭ୍ରାତକୁ ନିର୍ବାସିତ କରାଇଅଛି । ଏବେ ସେହି ସେନାପତିର ସବନାଶ କରାଇ — ପଶୁଁରାମକୁ ସେନାପତି କରାଇ ପାରିଲେ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧହେବ । ସେନାପତି ଶତ୍ରୁଦମନ ମୋତେ ପିତୃ ମାତୃ ସ୍ଥାନା କରି ଶତ୍ରୁର ସେବକା କରାଇଅଛି, ମୁଁ ତାହାର ତତୋଧିକ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିବି । ରାଜା ମୋର କରପୂତ । ତାକୁ କରପୁତ୍ରୀ କରି ଏ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବି ।

(ପଶୁଁରାମର ପ୍ରବେଶ)

ପଶୁଁ—କି ଭଉଣୀ—ଏତେଦିନ ପରେ ଏ ଅସମୟରେ ଡାକରା ପଡ଼ିଲା କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—(ଓଠରେ ହାତଦେଇ) ଆସ୍ତେ—ବିପଦର ସମ୍ଭବନା ଅଛି ।

ପଶୁଁ—ବିପଦ, ତୁହେତ ରାଣୀ, ତୁମ୍ଭର କି ବିପଦ ?

ରାଣୀ—ହଁ ବିପଦ—ବୁଝିବା ଶକ୍ତିତ ନାହିଁ—ବୁଝିବୁ କାହୁଁ ।

ପଶୁଁ—ତେବେ ଜାଣିଶୁଣି ମୋତେ ବିପଦ ଭିତରକୁ ଡାକିବାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

ରାଣୀ—ବିନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ମୁଁ ଡାକନ୍ତି କିହିଁକି ? ତୋରତ ସବୁ ଯାଇଛି—ରାଜାଘରେ ଜନ୍ମି ଶତ୍ରୁର ଉପଜୀବୀ ହୋଇ ଯାବତ କୁସଙ୍ଗରେ ମାଡ଼ି ତୋରତ ମନୁଷ୍ୟରୁ ଗଲଣି । ହଉ ତୋ ପଥ ତୁ ବାଛି ନେଇଛୁ, ମୁଁ ଦେଉ ନାହିଁ ।

ପଶୁଁ—ସବୁ ମିଛ ଯା, କେହି ବଦମାସ ଏ କଥା ରଚାଇ ଦେଇଛି ।

ରାଣୀ—ସତ ମିଛରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, ମୁଁ ତ ଆଉ ସେଥି ପାଇଁ ଲୋଚେ ତଣ୍ଡ ନାହିଁ । ତୁ ଅଧୋପାତର ଏତେ ତଳକୁ ଯାଇଛୁ ଯେ ଫେରାଇବା ଚେଷ୍ଟା ବୃଥା । ତେବେ ତୋର ବର୍ତ୍ତମାନ ଚରଣ ଗୋଟାଏ କାମରେ ଲାଗିବ ବୋଲି ଜ୍ଞା-ଇଛି, ସେତିକି ଉପକାର କରିଲୁ ଭଲ ।

ପଶୁ — କି ଉପକାର ?

ରାଣୀ — ପିତୃ ଶତ୍ରୁର ପ୍ରତିହଂସା — ପ୍ରତିଶୋଧ

ପଶୁ — ପ୍ରତିଶୋଧ — କିପରି, କଅଣ ପାଇଁ ?

ରାଣୀ — କଅଣ ପାଇଁ — ମନେପଡ଼ୁ ନାହିଁ । ଥରେ ସେହି ବିଜୟ ରାଣୀ-
କ୍ଷେତ୍ରରେ ପିତାଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ଆଦେଶ ମନେ କଲୁ ।

ପଶୁ — ସେଥିରୁ ଆଉ କ'ଣ ମିଳିବ । ଯେତେବେଳେ ଆଉ ଉପାୟ
ନାହିଁ ସେତେବେଳେ ବା ଏ ସୁଖ ଗୁଡ଼ି ଅଜଣା ଆଶାରେ
କିଏ ଦଉଡ଼ିବ ? ନା ସେ ଚେଷ୍ଟା କୃତା — ମୁଁ ବେଶ ଅଛି
ଭଉଣୀ — ଯେମିତି ଅଛି ସେମିତି ଥାଏ — ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ
ଶୁଣି — ଆଉ ସେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଯାଏ —
ଏଥିରେ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ରାଣୀ — ଆଉ ଟିକିଏ ରୁହ । ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଯେତେ କରୁଛ କର
ମୁଁ ମନା କରୁନାହିଁ — ବରଂ ବେଶୀ କରିବା ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।
ମୋତେ ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କର । ମୋ ଆଖିରେ ସେହି ରାଣ
ଛବି ନାଚି ରହିଛି, ରାଜ୍ୟଗଲ୍ଲ, ରାଜଭଗଲ୍ଲ, ପିତାମାତାଗଲ୍ଲ,
ଶେଷକୁ ଶତ୍ରୁର ଦାସୀଭୁ — ଏ ଚିନ୍ତା ଯେ ଦଣ୍ଡ ପଲକରେ
ମୋତେ ଜଳ୍ପିତ କରୁଛି । ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରୁଛୁ କର, ମୋତେ
ଟିକିଏ ସାହାଯ୍ୟ କର, ସେନାପତି ପଦରେ ବସାଇଦେବ ।

ପଶୁ — ସେନାପତି ପଦରେ — ସତେ ! ମୁଁ ସେନାପତି ହୋଇପାରିବି
ହଉ ତେବେ କଅଣ କରିବି କହ — କିନ୍ତୁ ସେ ତ ତୋର ସ୍ବାମୀ
ଯେତେ ହେଲେ —

ରାଣୀ — ଭଲ ବୁଝିଛୁ ଭାଇ — ଏହି ସ୍ବାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମାତ୍ର ।
କଲେ କଉଶଳେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିବାପାଇଁ ଏଇ ରାଣୀ
ପଦ ବରଣ । ଶିଳାଦିତ୍ୟକୁ ସ୍ବାଗତରେ ଆଣିବା ପାଇଁ ଯାହା
କିଛି ଚେଷ୍ଟା ମୋର — ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ସହିତ

ଶତ୍ରୁଦମନର ଭଲ ଭାବ ନାହିଁ—ଏହାର ଉପରେ ମୋର ଆଶା ନିହିତ (ଦୂରରୁ ପଦଶବ୍ଦ ଶୁଣ) ଏଇ କିଏ ଆସୁଛି—ତୁ ଟିକିଏ ଘର ଭିତରକୁ ଲୁଚିଯା ତ ।

(ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ରାଣୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ି ପ୍ରଣାମ)

ରାଜା—ଉଠ ରାଣୀ—ତୁମେ ଏପରି କାହିଁକି ହୁଅ କୁହ ତ ?

ରାଣୀ—ମହାରାଜ ! କେଉଁ ଘନଘନ ଅବସ୍ଥାରୁ ଆଣି ମୋତେ ଶ୍ରୀରାମ କାହିଁ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେ କଥା ମୁଁ କିପରି ଭୁଲିବି ଏ ଜୀବନ ଫିନା ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦୟାରୁ ରହିଲୁ, ସେନାପତିଙ୍କ ହାତରେ ସେ କେବେ ସରନ୍ତାଣି ?

ରାଜା—(ବିରକ୍ତରେ ସ୍ବଗତଃ) ସବୁଠି ଦେଖୁଛି ସେହି ସେନାପତି, ସେନାପତି, ସେନାପତି ! ସମାଧି ହୋଇ ମୁଁ ଯେପରି କିଛି ନୁହେଁ । (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ଛୁ ରାଣୀ; ମୁଁ ଏତେ କରି ବୁଝାଇଛି; ତେବେ ବି ତୁମେ ଅଜ୍ଞତର ସେ କଥା ଭୁଲୁ ନାହିଁ । କୁହ ତୁମର ଆଉ କି ଅଭାବ ?

ରାଣୀ ନାହିଁ ମହାରାଜା ! ଦାସୀର ଆଉ କି ଅଭାବ ଥାଇପାରେ । ଶ୍ରୀରାମ ଯାହାର ହୃଦୟସବୁ ତାର ଆଉ କି ଅଭାବ । ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ସେବିକା ହୋଇ ମୁଁ ଯାହା ପାଇଛି ଜଗତର କେତେଟା ନାଶ ତ ହା ପାଆନ୍ତି ।

ରାଜା—ସେବିକା ଅଥବା ରାଣୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେ ମୋହର ହୃଦୟେ ଶୁଣ ।

ରାଣୀ—ସେ କଥା କହନ୍ତୁ ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ—ମୁଁ ନିତାନ୍ତ ନଗଣ୍ୟା, ସେବିକା ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ—

ରାଜା ବିଜୟ ନଗରର ରାଜକନ୍ୟା କଳିଙ୍ଗେଶ୍ବରୀ ହେବାର ଏକମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତା—

ରାଣୀ—(ଅନ୍ୟମତେ) ବିଜୟ ନଗରର ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ! ଉଃ,

ରାଜା—ମନରେ କଷ୍ଟହେଲା ରାଣୀ—ମତେ ସମାକର, ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ନିଭୂତ ପ୍ରାଣତନ୍ତ୍ରୀରେ ଆଦାତ ଦେଇଛି—ଭୁଲି ଯାଅ ପ୍ରିୟେ ! ସେ ଶୋକାବହ ଇତିହାସ ଭୁଲିଯାଅ—ସବୁଠି ଦେଖୁଛି ସେହି ସେନାପତି, ସେନାପତି, ସେନାପତି, ଏହାର ଗୋଟାଏ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ ।

ରାଣୀ—ନା ମହାରାଜ ! ସେନାପତିଙ୍କର କଅଣ ଦୋଷ ? ସେ ତ କେବଳ ରାଜାଙ୍କ ପାଳନ କରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଲେ । ସେ ଦିନ ତ ଦେଖିଲେ, କି ଭାବରେ ଆପଣଙ୍କର ପକ୍ଷ ଧରି ବିବାଦ ବନ୍ଦ କଲେ ।

ରାଜା—ସେଇତ ତାର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରାଣୀ—ସେଇଥି ପାଇଁତ ମୋର ଏତେ ଅଶ୍ୱସ୍ତି—ସେପରି ତାର ଦତ୍ତ ଏହି ସିଂହାସନ ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ କାଡ଼ି ନେଇ ପାରବ । ସେନା ଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ତାର ବଶ । ଆଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ହାତ କରେ, ପରେ ତା କଥା ବୁଝିବ—

ରାଣୀ—ମୋର ମିନତି ରଖନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! ତାଙ୍କୁ ଶସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ—

ରାଜା—କିନ୍ତୁ ମୋର ସେପରି ମନେ ହୁଏ ତାହାର ଦ୍ୱାରାହିଁ ମୋର ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ରାଜଧାନୀରେ ଆଉ ମନ ଲଗୁନାହିଁ—

ରାଣୀ—ତେବେ ଚାଲନ୍ତୁ ମୃଗୟାକୁ ଯିବା—ଶସ୍ତ୍ରଦମନର ନିଜ-ଦୁର୍ଗ ଖଣ୍ଡଗିରିରେ ରହି ତାହାର ଅତ୍ୟୁ ହେବା, ଆଉ ତା'ର ମନ କଥା ବୁଝି ଆସିବା—

ରାଜା—ଠିକ କହିଛ ରାଣୀ—ମୁଁ ଦୁର୍ଗିନ୍ଦ୍ରାଗ୍ରସ୍ତ ରହି ଅନେକ ଦିନ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ—ଆଜ୍ଞା କେବେ ଯି । ୧

ରାଣୀ—ସେତେ ଶୀଘ୍ର ଛୁମୁକର ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ମାତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରଦମନଙ୍କୁ ଆଗରୁ ସଂବାଦ ଦେଇ ରଖନ୍ତୁ ।

ରାଜା — ଆଜ୍ଞା — ଏହି ଦଣ୍ଡରେ ସବାଦ ପଠାଉଛୁ । ତୁମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଦ୍ଵିଅ [ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ପଶୁରାମର ବାହାରବା]

ରାଣୀ — ଶୁଣିଲି ତ ଭାଇ — ଏହି ହେଉଛି କାର୍ଯ୍ୟର ବେଳ ।

ପଶୁ — ହଁ, ସବୁ ଶୁଣିଲି — ମୋତେ କ'ଣ କରିବାକୁ କୁହ ?

ରାଣୀ — (ଗଳାରୁ ହାର କାଢ଼ି) — ଏଇ ହାର ନେ ।

ପଶୁ — ହାର କ'ଣ କରିବ ?

ରାଣୀ — ଏହାକୁ ଦେଇ କୌଣସି ଚତୁର ଯୁବକ ଠିକ୍ କର ।
ତାକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ଚାଲ ।
ବାକି କଥା ସେଇଠି କହିବ । ଯା — [ପରଶୁରାମର
ପ୍ରସ୍ଥାନ]

ରାଣୀ — (ସ୍ଵଗତ) ହା ଭଗବାନ ! ସେହି ପରାଜୟ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ
ଆଜି ଏଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବର୍ଷଟିଏ ହେବାକୁ ଚାଲିଲା — ଏହା
ମଧ୍ୟରେ ଦିନେ ହେଲେ ତୁମ୍ଭର ନାମ ନେଇ ନାହିଁ ।
ବିଧାତା — ଯଦି ତୁମେ ସତେ ଥାଅ ଟିକିଏ ଦୟାକର ।
ମୁଁ କିଛି ସୁଖ ସମ୍ପଦ ଆଶା କରୁନାହିଁ — ମୁଁ ବୁଝେ
ତୁମ୍ଭର ଅଖିରମୟ ଦାନବା ଶକ୍ତି, ନାରାୟଣ ନୃଣାମୟ ଏବଂ
କୃଷ୍ଣ ହଳାହଳ । ଦଣ୍ଡକ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭର ଅକରୁଣ ସହାର
କିଛି ମୋତେ ଦାନକର — ଥରେ ଛୁଇଁଗୋଧ ନେବାର
ସୁଯୋଗ ଦିଅ । ମୁଁ ମୋ ପିତୃକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଆମ୍ଭ
ରକ୍ତରେ ଚର୍ପଣ କରେ । (ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥଦୃଶ୍ୟ

ତୋଷାଳୀ ଉପକଣ୍ଠ ପ୍ରାନ୍ତର

ସମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଜନତା ସ୍ଥାନଟିକୁ ଅନେକଟା ଭାଦ୍ରପଦ କରି
ଦଇଛି । ପଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗଛ । ଜଗୁ ସେଠି ଶୁଣିଆଡ଼କୁ
'ନକା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶୁଣୁ' ସନ୍ତୁର୍ପଣରେ ପ୍ରବେଶ କଲା)

ଜଗୁ — (ସ୍ବଗତଃ) ଏ ଜାଗାଟି ଖାସା ନିରୋଳା—କିଏ କାହିଁକି
ଏଠିକି ଆସିବ । ଉଦୁଉଦିଆ ଖରରେତ ଏ ବାଟରେ କେହି
ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଏତ ରତ ରତ ବେଳା । କାମଟା ଏଠି
ବେଶ କରି ନିଏ । ଯେଉଁ କାଳ ପଡ଼ିଲା ମଣିଷ ଟିକିଏ
ନିଶାପାଣି କରିବାକୁ ଦହଗଞ୍ଜି ହୋଇ ମଲା । ସେନାପତି
ଫେରିଲାଣି, ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । କରେ ବାବୁ : ବଡ଼
ପାୟାରେ ଅଛି, ଲତେଇ ଫଡ଼େଇ କରି କଲା ଫତେ କର
ଆମକୁ ବାଡ଼େଇ କ'ଣ ପାଇବ । ଆମେ ଆମର ପେଟ
ପାଟଣା ମାରି ଦମେ ଟାଣିବୁ—ତମର କି ଯାଏ । ହେ ଠାକୁର
ଏତେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି, ତା ଗଜା ଭେଣ୍ଟିଆ କୋଡ଼ିଏଟା
ପୁଅ ହାତରେ ଗଲେ, ଏ ବୁଢ଼ା ଶିଳାକୁ ଯମ କଅଣ
ଭୁଲି ଗଲା । ଯାହାହେଉ ଏକାଠି ବସି ଛୁଟାଏ ଟାଣି ଥାଏ,
(ବସି ଗୁଲି ଟାଣିବା ଓ ସେଠି ଲି ଜେନାର ପ୍ରବେଶ)
ଏ ଶିଳା ଧୁଣି କିଏ ଏଠାକୁ ଗଲଲା ଅନାଇ) ଆରେ
ଏ ସେଠାଲି ଜେନା ହେବ ପରା ଖାସା ଦମବାଜ୍, ତା
ଗାଁଆରେ ଖୁବ୍ ଭଲଲେକି କରେ ଗୋଡ଼ାବାଜ, ଶିଳା ବୁଡ଼ି
ବଡ଼ ପାଣିପିଏ—ଦେଖି ଏହାର ମତଲବ କ'ଣ (ଲିପିପିବା ।

ସେଠାଲି ଜେନା—(ସ୍ବଗତଃ) ବମ୍ ଘେଲାନାଥ—ଏଠି କେହି
ଦେଖିବ ନାହିଁ—ତୁ ହାଣୀ ଡରରେ କେହି ଆସିବ ନାହିଁ—
ଆମ ପରି ଗୁଡ଼ି କାହାର ହେବ ଯେ (ଗଞ୍ଜେଇ କାତି
ଦଳିବା ଓ ଜଗୁ ବାହାର ପଡ଼ି)

ଜଗୁ—(ସ୍ବଗତଃ ଗିଆପ—ଗଞ୍ଜଡ଼ଙ୍କର ବଡ଼ବୋପା - ସରକାଗ୍ର
ମଣିଷ ଦେଖିଲେ ଧର୍ମଯୁକ୍ତିଟି ଫଳେଇ ହୁଏ ।

ଜେନା—(ଜଗୁକୁ ଦେଖି) ସେଠି ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ପରି ଦିଶୁଛି ନା
(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) କିଏ ବସିଛିରେ ।

ଜଗୁ—ଜେନାଏ—ଜଣା ପଡ଼ିଲା ଯେ, ହଉ ତମ କାମ ତମେ କର
—ମୋ କଥାରୁ କ'ଣ ପାଇବ ?

ଜେନା—କରେ ଜଗୁଆ କରେ, କଅଣ କରୁଛୁ ମ ?

ଜଗୁ—ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ ତାହା—ହେଲେ ତାଠାରୁ ପାହାଚେ କମ୍
ଏଇ ଯାହାକୁ କହନ୍ତି ଏକା ଗୁଳିକେ କିଛି ଫତେ । ତୁମେ
ସିନା ଲୁଚାଇ ଖାଅ, ଆମେ କ'ଣ କାହାକୁ ଡରିଲୁବାଲା ।
ଖାଲି ସେନାପତିଙ୍କ ଡରରେ ଏକି ପଳାଇ ଆସିବା କଥା—
ଅବୁଝାମଣା ରାଜନ—ନିଶାଣୋର ବୋଲି ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ
ହାତ ଭାଙ୍ଗି ଦେବ । ଆଉ ଥର ତ ମୋ ଦୁଇ ଦୁଇଟା ହୁକା
ଭାଙ୍ଗି ଦେଲା । ତେବେ ତୁମ କଥା ଜଣାପଡ଼ିଲେ ଆଉ ପଞ୍ଚୁ
ପରମେଶ୍ବର ଫାଦା ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ—ମୋର ତ ସବୁ ଡାକ
ଫୁକାର ।

ଜେନା—ନାହିଁମ ଜଗୁଆ—ମୁଁ କ'ଣ ରେଜିନା ଖାଏ, ଖାଲି ଦେହ
ମୁଣ୍ଡ ବାଧକ ପଡ଼ିଲେ, ମହାଦେବ ପ୍ରସାଦ, ଦମେ ଦିଦମ୍
ଛାଣି ଦିଏ, ଉଶ୍ମାସ ଲାଗେ ।

ଜଗୁ—ତୁମେ ରେଜି ଖାଅ କି ନ ଖାଅ ଗାରେ ପଡ଼ିବ ଯେ ।

ଜେନା—(ଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ) ମୋ ଭାଇଟା ପରା, ମୋ ରାଣ, ମୋ ମୁଣ୍ଡ
ଖାଉ, କାହାକୁ କହିବୁ ନାହିଁ — କାଲି ପଛେ ତୋ ଖରବୁ
ଚଳାଇବି—

ଜଗୁ — (ହସିତ) ତୁମେ କଅଣ ପାଗଲ ହେଲ ଜେନାପୁଅ, ଦି ଦମ୍
ଛୁଡ଼ି ଦଣ୍ଡ ଦମ୍ ଖାଇଲ — ମୋ ବାପର ଖାଉଟି କି? ତୁମ
ଧନରେ ତୁମେ ମଉଜ କରିବ — ମୋର କଅଣ ! ମୁଁ ଖାଲି
ଡରାଉଥିଲି ନା = କଥାରେ କହିଛୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିବ, ମହତ
ଲୋକ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବ । ଆଜ୍ଞା, ଭାଇ ତାକୁ ଡକାଇବା
ଦରକାର କଅଣ ଥିଲା ? ଏଇତ ଦବର୍ଷ ହେଲା ଲଢ଼େଇକୁ
ଯାଇ ରାଇଜ ଜିଣିଥିଲା ବୋଲି, ମୋ ଲୋକା ମା ସାନ୍ତକ
ଘରୁ ଶୁଣି ଆସିଛୁ, ବାହାଞ୍ଚିତ୍ ଟିକେ ମନ ସୁଖରେ ନିଶା
ଖିଆଁ ଦେବ ନାହିଁ ।

ସେଠାଲି—କିରେ ଗୁ ! ତୁ କ'ଣ ଜାଣୁନାହିଁ—ଘର ବୁଡ଼ି ପାଣି
ଆଣ୍ଟ ଏ ହେଲଣି । ଗୋଜା ଦୁଇପୁଅ ପତା ରାଇଜ ସକାଶେ
ହାଣ କାଟି ଉପରେ ଥିଲେ ସେନାପତି ଆସିବାରୁ ତାଙ୍କୁ
ରକ୍ଷା ରକ୍ଷଣ କଲ ଓ ସାନଭାଇ ରାଜାରୁ ତଡ଼ି ଖାତଲ—

ଜଗୁ — ହେଲେତ, ସେମାନେ ହେଲେ ତ କର ବ ବଢ଼ାନ୍ତୁ କଥା
—ଦେଖିଲୁ ନାହିଁ ସେହିନ ଲୋକାମିଶ୍ର ଓ ଦନେଇ ପଧାନ
ହାତେ ଡିହ ପାଇଁ କ'ଣ କଲେ । ରାଣୀ ଭଉଜଟାକୁ
ଦରମରା ଭାବେ ବେ ଇଟତ୍ କରି ଘଟ ବାହାର କରି
ଦେଲେ—ଏତ ରାଇଜ ନେଇ । ଏ ତାଙ୍କର ଘର ଘରକା
କଳି—ସେନାପତିକୁ ଅଣାଇ ଆମକୁ ହଇରାଣ କରାଇବାର
କ ଦରକାର ଥିଲା । ଘୋର କଳିନା ବୋଲି —ନୋହିଲେ
(ମିଠିରେ ଗାତମାର) ଘୋର ଯାଉଁଲି ବେତମାଡ଼
ଧରମ ସହଜା ?

ଜେନା—ସତେମ ଜଗୁ—ମୁଁ ପରା ଡରରେ ଗଞ୍ଜେଇ ଗଛ ସବୁ
ଉପାଡ଼ି ପକାଇଲି—ଏବେ ଟିକିଏ ପାଇଁ କେତେ
ନାଲିରୁ ହେଉଛି ।

(ତର୍କରଞ୍ଜୁ ମଦ କୁମ୍ଭ ଦ୍ଵାଦରେ ଧର ଚଞ୍ଚଳା ସହିତ ପ୍ରବେଶ)
ଇଏ ଗୋଟାଏ କିଏ ଗଢ଼ଲଣି । ଦଣ୍ଡେ ହି ଏକୁଟିଆ
ରହିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ପିଣ୍ଡାଚରଣୀ ଗଛ ବୋଲି ଏଠିକି
ଆସିଲି—ଏଠିକି ମାଛ ହାଟ ବସାଇ ଦେବେରେ ବାବା-
ଜଗୁସାଇ କିଏ ଆସୁଛି ମୁଁ ପଳାଏ ।

ଜଗୁ—କାହିଁକି ପଳାଇବ ମ—ଏଠିକି କ’ଣ ଯେ ସେ ଲୋକ
ଆସିବ । ଆମର ଦଳିଆ କେହି ହେବ ।

ଜେନା—ନାହିଁରେ ଜଗୁ । ତୁ ସିନା ଏକା ଜାଣିଗଲୁ—ନୋହିଲେ
ମୋ ଦମ ଟାଣିବା କଥା କାହାକୁ ମାଲୁମ ନାହିଁ ମ ।

ଜଗୁ—ଯାହା କହିଲ—ଏମିତିକା କଥାରେ ମୋତେ ଚଳ ଲାଗେ ।
ତମ ପୁଅ ରଘୁ ଏକ ନମ୍ବର ଗଞ୍ଜିଡ଼ । ବାପ ନ ଶାଇଲେ
ପୁଅ ଏମତି ଫିସ୍ତା ହାତ କୁଆଡ଼ୁ ପାଆନ୍ତା—ଟିକେ ଲୁଚି
ରହି ମଜା ଦେଖନା—(ଜଗୁ ଓ ସେଠାଲି ଲୁଚିଯିବା)

ତର୍କରଞ୍ଜୁ—ରୁଲିଆ ମ, ରୁଲିଆ [ଚଞ୍ଚଳାର ପ୍ରବେଶ]

ଚଞ୍ଚଳା—ଇଏ କୁଆଡ଼େ ଆସିଲ । ମୋତେ ଡର ଲାଗୁଛି—

ତର୍କରଞ୍ଜୁ—ଡର, କି ଡର—କାହାକୁ ଡର—ଆମେ କ’ଣ କର
ଶଳାର ଶହେ ଶାଠିଏ ଧାରୁନା ଯେ ଡର—ଆମ
ନୂଆ ରାଣୀର ଭାଇ ଥିବା ଯାଏଁ ମୋର ପୁଣି କାହାକୁ ଡର ।
ଆମ ଧନ ଆମ ମନ—ଡୋକେ, ପିଇ ଦେନା
ଦେଖିବୁ ଡର କଅଣ ତା ବଡ଼ ବୋପା ଗୁଡ଼ି ପଳାଇବ ।
ଆ ରୁଲିଆ—

ଚଞ୍ଚଳା—ସତେ ! ପରଶୁରାମ କଅଣ ରାଣୀଙ୍କ ଭାଇ ।

ତର୍କ — ମଲ୍ଲ — ତୋତେ ମିଛ କହି ମୋର ଲଭ କଅଣ । ତୁ ଆଜି
 ଯାଏଁ ବୁଝି ନାହୁଁ । ରାଜ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ହାତରେ ।
 ସେ ପରା ବିଜୟନଗର ରାଜାଙ୍କ ପୁଅ । ଦେଖିବୁ ତୁ
 ଯଦି ତାଙ୍କ ସୁ ନଜରରେ ଥରେ ପଡ଼ିବୁ ତୁ ବି ରାଣୀ ପାଲଟି
 ଯିବୁ, ସେତେବେଳେ ଭାବିବୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଭାବ ରଖି କ'ଣ
 ନ ହେଲା । ସେଇଥି ପାଇଁ ମୁଁ କହୁଛି କାହାକୁ ଡରବା
 ଦରକାର ନାହିଁ ।

ଜଗୁ — (ହୁକାଧରି ବାହାରି ପଡ଼ି) ଆମେ ବି କାହାକୁ ଡରୁ ହେ
 ମିଶ୍ର ପୁଅ ! ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛତ୍ରଣ ପାଟକ ରଜା ହୋଇ
 କାହାକୁ ନ ଡରାଲେ ଆମେତ ଧୋବା — କାହାର ପରବା
 ରଖୁ । (ଚଞ୍ଚଳା ପ୍ରତି) ଆସ ଲଜ କାହିଁକି ? ଜେନାଏ ବି
 ଅଛନ୍ତି, ଗମତ୍ତା ଭଲ କରି ହେଉ ।

ତର୍କ — କରେ ଲଗୁଆ, କି ସେଠାଲି ! ତୁମ ଦୁଇହଁ ଏଠି, ବେଗ୍
 ଶେ — ମୁଁ ତ ସଙ୍ଗୀ ଖୋଜୁଥିଲି ବସ, ବସ, ଟିକିଏ
 ଟିକିଏ ପଞ୍ଚାମୃତ ପାଅ । ଆଜି କାହା ମୁହଁ ବୁଝୁ ଉଠୁଥିଲି,
 (ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ୍ଦ୍ୟପାନ)

ଚଞ୍ଚଳା — (କଟାକ୍ଷେ) ଆଉ କି ହାର ?

ଜଗୁଆ — (ମତ୍ତୁଆଲ ହୋଇ) ସାଙ୍ଗୀ । ଗୋଟାଏ ଗୀତ, ଗୋଟାଏ
 ରସରସିଆ ଗୀତ ।

ସେଠାଲି — (ଢଳି ଢଳି) ହଁ ହଁ

ତର୍କ — ହଉ — ଗା — ନା —

ଚଞ୍ଚଳା — ଗୀତ (ନୃତ୍ୟସହ)

ବାନ୍ଧୁଛ ବନ୍ଧୁ କି ଅବା ପାଶରେ

ରହିତ ନ ପାରେ ତିଳେ ନିଜ ବାସରେ । ପ୍ର ।

ଲୁଟାଇ ଏ ଯାଉବନ ତୁଟାଇ ଏ କୁଳମାନ
 ଛୁଟେ ମୁଁ ମିଳନ ରସ ମଧ୍ୟ ଆଶାରେ । ୧ ।
 ସରଗ ସୁଧାଶିଶୁ ପୀରତ ଦିଏ ଡାଳି
 ଯେତିକି ଦିପତ ଭୟ ସେତେ ହାସରେ । ୨ ।

(ହଠାତ ପର୍ଶୁରାମ ପ୍ରବେଶ ଓ ସମସ୍ତେ ଅଭିବାଦନ)

ପର୍ଶୁ—ନାହିଁ ନାହିଁ ଗୀତ ଫିତ ଛୁଡ଼ । ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ଶୁଣ ।

ତକ—କଅଣ କଥା । କହନ୍ତୁ ମଣିମା—

ପର୍ଶୁ—ଦେଖିଛତ ସେନାପତି ଓ ତାର ପୁଅ କିପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପଣ
 କରୁଛନ୍ତି । ରାଜା ତମାମ ତା ଡରରେ ଥରହର । ତାକୁ
 ଜବଦ୍ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସମସ୍ତେ—ସେ କଥା ଆଉ ପଚାରୁଛ କଅଣ ମଣିମା —ବୁଢ଼ାକୁ ଜବଦ୍
 କଲେ ମଣିମାଙ୍କର ପରା କୋଟି ପରମାୟୁ ହେବ ।

ପର୍ଶୁ—ମୁଁ ତାହା କରିବାକୁ ଆସିଛି—ତମେ ସବୁ ମୋତେ
 ସାହାଯ୍ୟ କର ।

ସମସ୍ତେ—କୁହନ୍ତୁ ଅମେ କଅଣ କରି ପାରିବା ?

ପର୍ଶୁ—ସମସ୍ତଙ୍କ ଦଳକାର ନାହିଁ—କେବଳ ଚଞ୍ଚଳାକୁ ନେଇ
 ଖଣ୍ଡିଗିରି ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ମୁଁ ହାତ ଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧି ପକାଇ
 ଦେବ । ରାଜା ରାଣୀ ଅରିନ୍ଦମ ସମସ୍ତେ ଶିକାରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି-
 ସୁବଧା ଦେଖି ସେ “ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର” ବୋଲି ଚିତ୍କାର
 କରିବ । ଅରିନ୍ଦମ ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଦଉଡ଼ି ଆସିବ,
 ଚଞ୍ଚଳା ତାକୁ କାନ୍ଦୁଛି ମିନତି କରି ବନ୍ଦନ ଦେଖାଇବ ।
 ସେ ବନ୍ଦନ ଖୋଲିବାକୁ ନଇଁ ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି ଆଉଥରେ
 ଚିତ୍କାରକରିବ, ମୁଁ ସେତିକି ବେଳକୁ ରାଜାରାଣୀଙ୍କୁ ସେଠାରେ
 ହାଜର କରାଇବ—ରାଜା ଫରୁରଲେ ଚଞ୍ଚଳା ଅରିନ୍ଦମକୁ
 ଦେଖାଇ କହୁବ ଯେ ସେ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ କରୁଥିଲା ।

ଆମେ ସବୁ ସାକ୍ଷୀ ହେବା । ବାସ ଏହାପରେ ଯେଉଁ ଘଟଣା
ତାହା ମୁଁ କରବି । ସେନାପତି ହିଁ ଅ ପୁଷ୍ପକୁ ମଧ୍ୟ ଧରି
ଆଣିଲେ ଭଲ ମଜା ହେବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶତକ କରି
ପାରିଲେ ମୁଁ ରାଣୀଙ୍କୁ କହି ବହୁତ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଇବି ।

ତକ—ବୁଝିଲୁ—କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ କିଛି ବିପଦ ।

କବୁ—କି ବିପଦ କଥା ଭାବୁଛ ଗୋସାଇଁ । ଯେଉଁଠି ରାଣୀ ଓ
ରାଣୀଙ୍କ ଭାଇ ଆମର ସହାୟ ସେଠି ଆମର ଆଉ କିଏ ରୁମ
ବଞ୍ଚା କରିବ—ଭଲ ଏମିତିକା ସୁଯୋଗ ଛୁଡ଼ିବା ନାହିଁ—

ପଶୁ—ସଫା ଜବାବ ମତେ ଦିଅ, ନୋହିଲେ ଅନ୍ୟଚେଷ୍ଟା କରିବି—

ସମସ୍ତେ—ନାହିଁ ମଣିମା—ଆମେ ସମସ୍ତେ ରାଜି,— ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ

ରହନ୍ତୁ—

ପଶୁ—ତେବେ ମୁଁ ଯାଏ—ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଅ—ମୁଁ ଡାକିଲୁ
ମାନ୍ଧବେ ଯିବି । (ପ୍ରାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ଥାନ) ।

ତକ—କି ଚଞ୍ଚଳା,—ପାରିବୁ ତ ?

ଚଞ୍ଚଳା—ମଲ୍ଲ ମୋର —କେତେ ଘର ବୁଢ଼ାଇ ଆସିଲି, ଏ ପୁଣି କିବା
କଥା ଯେ ପାରିବି ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତେ—କପାଳ ଖୋଲିଗଲୁ ମ—ଚଲୁଅ ଗୀତ ।

ଗୀତ

ଚାନ୍ଦିନୀ ବନ୍ଧୁ କି ଅବା ପାଶରେ ।

ଝମ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ଉଦ୍ୟାନ

ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା—

(ପୁଷ୍ପ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ମୁରଜ ବିଶାଟି ମୋର, ସରଜ ନୟନେ ମାର ଆନମନେ ଉଠେ ଝୁଣ
ଉଦାସ ଆକୁଳ ମନ, ମୁରୁଛୁ ପଡ଼େ ତା ମନ, ଅଧୀର ହିଆଟି କୁହର ।

ସକଳ ବାସନା ମୋର ତୁମର ଚରଣେ ସଖା,
ଦଇଁନି ଲଭୁଛି ଆଉ ନ ହେଲେ ନହେବ ଦେଖା,
ଯେବେ ଗୋ ବିପକ୍ଷ ମୋର—

କାଟିଲୁ ରାଗିଣୀ ଡୋର—

ନ ବାଜ ନ ବାଜ ମନେ ବେଦନା ଭରି । ୧ ।

[ଗୀତପରେ ଶବ୍ଦ ଦମନର ପ୍ରବେଶ]

ଶବ୍ଦ—ମା ତୋର କଅଣ ହୋଇଛି କହିଲୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖୁଛି,
ଏକାକିନୀ, ବିଷାଦିନୀ, କେବଳ ସେହି ଏକ କରୁଣ
ସଙ୍ଗୀତ, ତୁ ତ ଏପରି ନ ଥିଲୁ ମା ! ତୋ ମୁହଁରେତ
ସବୁବେଳେ ହସ ଖେଳ ଲାଗି ରହିଥିଲା ।

ପୁଷ୍ପ—କାହିଁକି ବାପା ! ତୁମେ ମୋ ଲାଗି ଏତତ ଚିନ୍ତୁତ ହେଉଛ ?
ମୁଁ ତ ବେଶ୍ ଅଛି ବାପା ! ତୁମ ସ୍ନେହ ଯେ ମୋର ସ୍ୱର୍ଗ
ବାପା ।

ଶବ୍ଦ—(ସ୍ମରତଃ) ସେ ବିଠିକ୍ ଏହିପରି କହୁଥିଲା । ଠିକ୍ ଏହି
ପରି ଭାଷା, ଏହିପରି କଣ୍ଠ, ଅବିକଳ ଏହିପରି ମନ ।

ପୁଷ୍ପ—କଣ୍ଠ ଶୁଭୁଛ, ବାପା ?

ଶବ୍ଦ—ନାହିଁ ମା କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ପୁଷ୍ପ—ହଁ ବାପା ! ତୁମେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏମିତି କେତେ କ'ଣ
ଭାବୁଥାଅ, ମୋତେ କଣ ଭଣ୍ଡାଇ ପାରିବ— କୁହ ବାପା— ?

ଶବ୍ଦ—[ସ୍ମରତଃ] ଯେତେବେଳେ ଝୁଙ୍କ ଧରିଛି ନ ଶୁଣି ଗୁଡ଼ିବ
ନାହିଁ [ପ୍ରକାଶ୍ୟ] ତେବେ ଶୁଣ ମା, ତୋତେ
ଦେଖିଲେ ତୋର ମାଆର କଥା ବରାବର ମନେପଡ଼େ ।

ପୁଷ୍ପ—ମୋର ବି ମା ମନେ ପଡ଼େ ବାପା ।

ଶବ୍ଦ — ହଁ ନେ ବାଇଆଣୀ—ସେ ଆଜକୁ ୧୫ ବର୍ଷ ତଳର କଥା—
ତୁ ସେତେବେଳେ ମୋଟେ ଦେଉବର୍ଷର ପିଲା—ତୁ ତାର
ଥିଲୁ ଅଞ୍ଚଳରନ୍ଧ୍ର, ସବୁ ଧନ, ମଲ୍ଲବେଳେ ସେ ଯେ
ତୋତେ ମୋଠାରେ ସମର୍ପି ଦେଇ କହିଲୁ ସ୍ବାମୀ ! ମା
ଛେଉଣିଟିର ସବୁ ଦୋଷ କ୍ଷମା କରୁଥିବ । ସେଥି ପାଇଁ
କୌଣସି ସମୟରେ ତୋର ବିରସ ମୁଖ ଦେଖିଲେ ମୋ
ମନରେ ତୋ'ର ମାଆର ସେହି କଥା ମନେ ପଡ଼େ ଏବଂ
ମନେ ହୁଏ ଯେ ସ୍ବର୍ଗଲୋକରୁ ସୁଦ୍ଧା ସେ କାନ୍ଦି ଉଠୁଥିବ ।

ପୁଷ୍ପ — ତଥାପି ପିତା, ତୁମର ଏତେ ଭାବନା କରିବାର ହେତୁ ମୁଁ
ବୁଝୁନାହିଁ ।

ଶବ୍ଦ — ବାପ ମାଙ୍କର ଭାବନା ତୁ କ'ଣ ବୁଝିବୁ ଝିଅ—ଆଗେ ତୁ
ନିଜେ ପୁଅ ଝିଅର ମା'ହୋ ତେବେ ଜାଣିବୁ ତୋର ଏ
ବୁଝା ବାପା ସତ କହୁଛି କି ମିଛ କହୁଛି ।

ପୁଷ୍ପ — ପୁଅ ପାଇଁ ଅବା ଏତେ ଚିନ୍ତା ଦକ ଶୋଭାପାଏ, ଝିଅ ପାଇଁ
ଏତେ ସ୍ନେହ ନ ଥିଲେ ଭଲ ।

ଶବ୍ଦ — କାହିଁକିରେ ପାଗଲ—ବାପ ମା ପାଖରେ କ'ଣ ପୁଅ ଝିଅ
ତପାତ୍ ଥାଏ ।

ପୁଷ୍ପ — ଥାଏ ନାହିଁ, ପୁଅତ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବନାହିଁ—ଝିଅ ଦୁଇ
ଦିନ ପରେ ବାହା ହୋଇ ପର ହୋଇଯିବ ।

ଶବ୍ଦ — (ହଠାତ୍ ଚମକ) ଭଲ କଥା ମନେ ପକାଇ ଦେଇଛି ।
କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ଶବ୍ଦର କ'ଣ ଜାଣୁ । ତାଙ୍କ ସହିତ
ତୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଲଣି ?

ପୁଷ୍ପ — ହଁ ବାପା ଏଇତ କିଛିକ୍ଷଣ ଆଗରୁ ମୋଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଇ
ଗଲେ ।

ଶବ୍ଦ — (ବିସ୍ମୟରେ) ବିଦାୟ ନେଇଗଲେ ?

ପୁଷ୍ପ — ହଁ ବାପା, ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ଚିର ନିର୍ବାସନ ନଚେତ୍ ମୃତ୍ୟୁ,
ମୃତ୍ୟୁ ଅପେକ୍ଷା ନିର୍ବାସନ ଅଧିକ ପ୍ରିୟ ନୁହେଁ କି ?

ଶବ୍ଦ — (ଉଦ୍‌ବେଗରେ) କୁମାର ତୋତେ ଏକା ପକାଇ ଦେଇ
ରୁଲିଯାଇଛି ? ସତ କହୁଛୁ ପୁଷ୍ପ ?

ପୁଷ୍ପ — ଶବ୍ଦ ଦମନ କନ୍ୟା ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ କେତେ ଶିଖି ନାହିଁ
ବାପା ।

ଶବ୍ଦ — ତେବେ ଉପାୟ (ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନଭାବେ)

ପୁଷ୍ପ — କ'ଣ କହୁଛ ବାପା; ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ । ତୁମର
ଦେହ କି କିଛି ଅସୁସ୍ଥ ଅଛି ?

ଶବ୍ଦ — (ବିରକ୍ତ ସହିତ) ଯା ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ବାହାରି ଯା, ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ
ବଂଶରେ କଲଙ୍କ ଲେପନ କରି ଆଉ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ତୁ
ଛୁଡ଼ାହୋ ନା—ଯୌବନ ମଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଥରେ
ଭୁଲ୍ ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବିଲୁ ନାହିଁ—ଥରେ ପଦ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର
କଥା ଭାବିଲୁ ନାହିଁ—ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ଗାନ୍ଧବ ବିବାହ କରି
ନିଜର କୁମାରୀକୁ ପାଶୋରି ଦେଲୁ । ଆଉ ସମ୍ବତାନ
ସେ ମାୟାଦତ୍ୟ, ଅସହାୟା କୁମାରର ସର୍ବନାଶ କରି ତାକୁ
ଅକଳସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ପଳାଇଗଲା ।

ପୁଷ୍ପ — ପିତା ! ପିତା !! ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଶବ୍ଦ — (ବିରକ୍ତରେ) ନିନ୍ଦା କରବି ନାହିଁ—ଆଉ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ
ଦେଇ ପୂଜା କରିବି—ମୋର ନିଷ୍ଠୁଳଙ୍କ ବଂଶ ଗରିମାକୁ
କଲଙ୍କାଦୃଷ୍ଟ ଦେଖି ମାରବ ରହିବି—ନାସ—

ପୁଷ୍ପ — ନାସ ବୋଲି ଅବଜ୍ଞା କରନାହିଁ ପିତା, ନାସ ଜାଣେ ସ୍ୱାମୀ
ସେବା ନାସ ଜାଣେ ଜଗତର ଦୁଃଖ ବରଣ—
ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସହିବାକୁ ନାସର ଜନ୍ମ—

ଶବ୍ଦ — ତୁମ୍ଭ କର ଦୁଷ୍ଟ — କାମନାରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପୁଣି
କଥା କହୁଛୁ —

ପୁଷ୍ପ — ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛୁ ସତ, କିନ୍ତୁ କାମନାରେ ନୁହେଁ — ତୁମେତ
ଶିଖାଇଛ, ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗରେ ନାଶର ଚରମ ସାର୍ଥକତା —
ପ୍ରେମରେ ନାଶର ପରମ ପରଶତ ଓ ଅପାର ଆନନ୍ଦ —

ଶବ୍ଦ — ହା ଦୁଢ଼େ ବ ! ମୋତେ ଆଜି ସ୍ଥବର ଦେଖି ଜଗତର ଆପଣା;
ପର ସମସ୍ତେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ । ଏକେ ଏକେ
ସବୁ ସରିଥିଲା, କେବଳ ଏହି ବଂଶ ଗରିମାଟିକ ଥିଲା,
ତାହା ମୂଳରେ ମଧ୍ୟ କୁଠାଗାଆତ । (ତରବାଣୀ
ମୁଠାଧରିବା) ତୋର ମୃତ୍ୟୁ

ପୁଷ୍ପ — ମୋର ମୃତ୍ୟୁରେ ଯଦି ଏହି କଳଙ୍କ ଗାଆ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ
ପାରିବ ତେବେ ମୁଁ ଘାତୁକର କଳ୍ପସିତ ଶତ୍ରୁଗ ପାଖରେ
ସୁଦ୍ଧା ବେକ ଦେଖାଇବାକୁ କୁଣ୍ଡିତ ନୁହେଁ — ମାତ୍ର ମୁଁ ଯେ
ଏକା ନୁହେଁ । ମୋର ସ୍ବାମୀର ଶେଷ ସ୍ମୃତି ମୋଠାରେ —
ନା ପିତା ମୋତେ ଯିବାକୁ ଦିଅ, ତୁମର ନିଷ୍ଠୁର କୁଳ
ଗୌରବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହୁ — (ଏକଆଡ଼େ ଅନାଇ) ଏଇ
ମୋର ସ୍ବାମୀ ମୋତେ ଅଜଣା ରାଜ୍ୟରୁ ଅନାଇ ବସିଛନ୍ତି —
ଶୈଶବରୁ ମାତୃହୀନ, ଯୌବନରେ ନିବାସିତ, ପ୍ରାସାଦବାସୀ
ରାଜପୁତ୍ର ଆଜି ପଥର ଯାତ୍ରୀ-ମୁଁ ଯାଉଛି ପିତା — ମୋଠାରୁ
ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ ସହସ୍ର ଗୁଣ । ମାତୃହୀନା ମୁଁ — ତୁମ୍ଭଠାରୁ ପିତୃ
ମାତୃ ସ୍ନେହ ଏକାଧାରରେ ପାଇଆସିଛି — ସେ କେବଳ ପିତୃ
ମାତୃ ହୀନ ନୁହନ୍ତି — ସ୍ବଦେଶ ବହୁଷ୍ଟ, ପିତା, ତୁମର ଏ
ଆବାଜ୍ଞ ମାତୃସ୍ନେହ ବଞ୍ଚିତା କନ୍ୟା ଦୁନିଆ ଚକ୍ଷୁରେ
ହଜାର କଳଙ୍କିନୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ପାପଶୂନ୍ୟ
ମୋର ଏ ବିବାହର ଲଳୟା ନାହିଁ ପିତା, ଅଛି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ

ପ୍ରାଣ ବିନିମୟ—କ୍ଷମା ନକରନ୍ତୁ ପଛକେ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ,
ମୁଁ ମୋର ନାଶଧର୍ମର ଶ୍ରେଷ୍ଠଚୂଡ଼ା ଉଦ୍‌ଘାପନରେ ସକ୍ଷମ
ହୁଏ—(କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ) ବିଦାୟ ପିତା—

ଶବ୍ଦ — ହା ବିଧାତା ! ଏ ତୋର କି ବିଜୟନା—କି କଠୋର
ପରାଜା —କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମର୍ମଦାହ ମଧ୍ୟରେ ତୁ ଅଭ୍ୟୁତ ସ୍ନେହ ରସ
ଦେଇ ପିତା ମାତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛୁ ନା ! ଯା ହେବାର
ହେଲାଣି—ମୋର ସବୁ ଗୋଲମାଲ ହୋଇଯାଉଛି—ଆଃ
ଅଭାଗିନୀ—ତୋର କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ—ସବୁ ଏ ବୃଦ୍ଧର
ଭାଗ୍ୟଲିପି—

ପୁଷ୍ପ —ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅ ପିତା !

ଶବ୍ଦ —ତୋର ସ୍ଵାମୀ ନିର୍ବାସିତ, କୁଆଡ଼େ ଯିବୁ ? ପିତୃ ହୃଦୟ ଛଡ଼ା
ତୋର ସ୍ଥାନ ଆଉ କେଉଁଠି ? ମୋରତ ସବୁ ଯାଇଥିଲା,
ବାକି ଥିଲା ଜାତିର ଗର୍ବ—ସେ ବି ଯାଉ । ତୁ ଯଦି ତୋର
ନିଷ୍ଠାପ ଚରିତ୍ର ନେଇ ତୋର ନାଶଧର୍ମ ପବିତ୍ର ରଖି ତୋର
ଅନ୍ତରାତ୍ମା ହିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ରହିପାରୁ ତେବେ ମୋର
କୌଣସି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମା—

ପୁଷ୍ପ —ନାହିଁବାବା । ତୁମେ କାହିଁକି ମିଛଟାରେ ତୁମର ମହତ୍ତ୍ଵ ଯଶ
କଳଙ୍କିତ କରିବ

ଶବ୍ଦ —କଳଙ୍କ କ'ଣ କହୁଛୁ ମା ? ଏ ବୃଦ୍ଧ ଆଉ କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚି
ରହିବ ?—ଦେଶ ଲାଗି ଯଥାସବ୍ବ ବିସର୍ଜନ ଦେଇଛି—
ଏକେ ଏକେ ମୋର ବିଂଶସନ୍ତାନ ରଣସେନାରେ ଆହୂତ
ଦେଇଛି—ଏଥିରେ ଯଦି ଦେଶ ମୋର ଏତକ ନ ବୁଝେ
ତେବେ ସେ ଦେଶ ଧୂସରେ ଯାଉ ମା ମୋର ଶୋଚନା
ନାହିଁ—ଦେଶ ସିନା ମୋଠାରୁ ସେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚାହେଁ, ସେ
କ'ଣ ମୋର ବାସ୍ତବ୍ୟଧର୍ମ ବିସର୍ଜନ ଦେବାକୁ ଲୋଡ଼ିବ—

ଦେଶର ସନ୍ତାନ ମୁଁ—ସନ୍ତାନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯାହା କରିବି,
ତାହା ବୋଲି କ'ଣ ନିଜର ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ପାଶୋର ଦେବି ?
କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ବା ନ କରୁ, ସମାଜ ଭଲ କହୁ କି ମନ୍ଦ
କହୁ, ସେଥିରେ ମୋର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ । ଖାଲି ଭଗବାନଙ୍କ
ନିକଟରେ ଆମର ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହେବା ଶକ୍ତି ଥିଲେ
ସବୁଅଛି ମା—

ପୁଷ୍ପ — ବାବା—

ଶନ୍ତ — ବଡ଼ ଅବାଧ ତୁ ମା—ବାରମ୍ବାର ସେହି କଥା କହି ମୋତେ
କଷ୍ଟ ଦେବୁ—ତୁ କାହୁଁ ବୁଝିବୁ ପିତୃସ୍ନେହ କି ଗର୍ଭର କି
ଅସୀମ—ପିତାର ପ୍ରାଣ କି ଉପାଦାନରେ ଗଠିତ । ଦେଖାଇ—
ବାର ହେଲେ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ପିତୃହୃଦୟ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିର
କି ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ—କିପରି ଅନନ୍ତ ପରି ଅନନ୍ତ ମୁଖୀ;ରୁଲ୍—
ମା—ଆମେ ଆମର ଖଣ୍ଡିଗିରି ଦୁର୍ଗରେ ଅବିନାଶ ପାଖରେ
ରହିବା—ସେଠି ନିଷ୍ଠୁର ସଂସାରର ନିନ୍ଦାବାଦ ନ ଥିବ—
ସେଠାରେ ଆମ୍ଭେ ପିତା ପୁତ୍ରୀ ଦୁହେଁ ନିଜର ସୁଖ ସମ୍ବଳକରି
କାଳ କଟାଇବା—କେହି ଦେଖିବନାହିଁ—କେହି ଶୁଣିବାକୁ
ଥିବନାହିଁ—ଉପରେ ବିରାଟ ଗଗନ ତଳେ ଶ୍ୟାମଳାଧରଣୀ,
ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ ମଧୁର ପବନ ହିଲୋଲ, ମୁଁ ତୋତେ
ସେହିଠାରେ ମୋର ପିଲାକାଳର ଏ ଯୌବନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-
ମୟ ଯୁଦ୍ଧ କାହାଣୀ ଶୁଣାଇବି—ତୁ ମୋତେ ତୋର ମଧୁର
ସଙ୍ଗୀତ ଝଙ୍କାରରେ ଭୁଲାଇ ରଖିବୁ । ରୁଲ୍ ମା—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୭ଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ଖଣ୍ଡଗିରି ନିକଟ ଅରଣ୍ୟ

(ସମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ—ଅରଣ୍ୟରେ କ୍ରମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ଧକାର ତହିଁର ନିସ୍ତବ୍ଧତାକୁ ଗୁରୁ ଗନ୍ତୀର କରି ଦେଇଛି—ମାଡ଼ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ବିହଙ୍ଗର କାକଲିମା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଉଠୁଛି, ଶତ୍ରୁଦମନର ପୁତ୍ର ଅରିନ୍ଦମ ଏକାକୀ ବଣ ଭିତରେ ବହୁବାର ଏପାଖ ସେପାଖ ହେଲେ ଏବଂ ନିରକ୍ଷଣ କରି ଯେପରି କାହାକୁ ଖୋଜିଲେ, ତତ୍ପରେ ବାହାର ଚାଲିଯିବା ବେଳେ କହିଲେ)

ଆରିନ୍ଦମ—କାହିଁ ଏ ବଣରେ ତ ଏତେ ଖୋଜିଲି କିନ୍ତୁ ପୁଷ୍ପକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ, ଗଲ କୁଆଡ଼େ ? ଶୁଣି ଡକାଇଲେ ବୋଲି କେତେବେଳୁ ଘରୁ ଚାଲି ଆସିଲୁ, ଏବେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା ଫେରିଲୁ ନାହିଁ । ଶୁଣି ତ କହିଲେ ଯେ ଅନେକ ବେଳୁ ଫେରି ଗଲାଣି । କଅଣ ହେଲା କେଜାଣି—ବଣରେ କଅଣ ବାଟ ବଣା ହୋଇଗଲା, ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ? ଦେଖେ ଆଉ ଥରେ ଡାକେ ମାରେ ପୁଷ୍ପ—ପୁଷ୍ପ — (ପ୍ରତିଧ୍ବନି) ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେଲା, ହଠାତ୍ ଏ ସମୟରେ ଚିତ୍କାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା—ଆରିନ୍ଦମ ତମକି ପଡ଼ି ଏ କ'ଣ—କାହାର ଏହି ଆକୁଳ ଚିତ୍କାର—ପୁଷ୍ପର ନୁହେଁ ତ ?—କିଛି ଭୟ ନାହିଁ—(ଶବ୍ଦ ଅନୁସରୀ ଆରିନ୍ଦମ ଦଉଡ଼ି ଗଲା ଏବଂ ଏକ କୋଣରେ ଲୁଚିଥିବା ପଶୁ ରାମ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ପଳାଇଗଲା । ଦୂରରେ ହାତ ଗୋଡ଼ବନ୍ଧା ହୋଇ ରଞ୍ଜିତା ପଡ଼ିଥିବା ଜାଗାରେ ଆରିନ୍ଦମ ପୁଣି ପହଞ୍ଚି ରଞ୍ଜିତାକୁ ଦେଖି)

ଅରିନ୍ଦମ—କିଛି ଉପୁ ନାହିଁ—କିଏ ତୁମେ—ତୁମର ଏପରି ଅବସ୍ଥା
 କଲୁ କିଏ ? ରହ ମୁଁ ଆଗେ ବନ୍ଦନ ଫିଟାଇ ଦିଏ—
 [ଅରିନ୍ଦମ ନଇଁପଡ଼ି ଯେନ ଫିଟାଇଲୁ ବେଳେ ଚଞ୍ଚଳା ପୁଣି
 ଥରେ “ରକ୍ଷାକର ରକ୍ଷାକର” ବୋଲି ଚିତ୍କାର କଲୁ—ଅରିନ୍ଦମ
 ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଥମି ଯିବା ବେଳକୁ ଏକଆଡ଼ୁ ସାମୁତର
 ରାଜା ରାଣୀ ଶତ୍ରୁଦମନ ଓ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼ୁ ପଶୁଁ ସମ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ
 ପ୍ରବେଶ)

ରାଜା — ଏ କ’ଣ ?

ଚଞ୍ଚଳା—ଧର୍ମାବତାର ମଣିମା—ମୁଁ ମଣିମାଙ୍କର କନ୍ୟାତୁଲୁ—
 ମୋତେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଏ ଯୁବକ ମୋତେ ଏକା ଦେଖି
 ମୋର ଧର୍ମ ନେଉଥିଲୁ—ବନ୍ଦୁର କରନ୍ତୁ ମଣିମା—
 (ଅରିନ୍ଦମ ଅବାକ୍, ଶତ୍ରୁଦମନ ଦୃଶ୍ୟରେ ସ୍ତବ୍ଧହୃଦୟ)

ରାଜା—କି ଉତ୍ସୁକ ଯୁବକ—ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ତ—ମୁହଁରୁ କଥା
 ବାହାରୁ ନାହିଁ ।

ଚଞ୍ଚଳା—ବୁଝନ୍ତୁ ମହାରାଜ ।

ଅରିନ୍ଦମ—ଦୁର୍ ପାପିୟସୀ—ଏଇ ଦଣ୍ଡକ ଆଗରେ ମୁଁ ତୋର
 ଆକୁଳ ଡାକରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି ବୋଲି ଧାଇଁ ଆସିଲି—
 ତୋ ମୁହଁରେ ପୁଣି ଏ କଥା !

ରାଜା—ଚୁପ୍ କର ପାଷଣ—ଅବଳାର ସବସ୍ତୁ ହରଣ କରିବାକୁ
 ଯାଇ ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରୁଥିଲୁ—ପାପ ଉପରେ ପାପ—
 ଦେଖୁଛୁ ସେନାପତି, ତୁମ୍ଭର କୁଳ ଚନ୍ଦ୍ରମାର କୀର୍ତ୍ତି—

ଶତ୍ରୁ — ହା ବିଧାତା ।

ରାଜା—ଆଉ ବିଧାତା

ଚଞ୍ଚଳା—ମଣିମା - ଏ ଅତ୍ୟାଚାରର ଧର୍ମ ବନ୍ଦୁର କରନ୍ତୁ—

ରାଜା—ହଁ କରିବି—ଦେଖିବ ଯୁବକ, ଶିଳାଦିତ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ
 ରମଣୀ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କି ଶ୍ୱାସଣ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ—

କ'ଣ କହୁଛ ସେନାପତି ? ରକ୍ଷା, ଏ ଦୁର୍ବୃତ୍ତିକୁ ବନ୍ଦ କରି
ନେଇ ଚାଲ ।

ଶତ୍ରୁ—ମହାରାଜ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରିବେ ।

ଅରିନ୍ଦମ—ବନ୍ଦ କରନ୍ତୁ—ଯେତେ ଇଚ୍ଛା କଠୋର ଶାସ୍ତି ଦିଅନ୍ତୁ,
କିନ୍ତୁ ଜାଣନ୍ତୁ ସମାପ୍ତି ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ
କରେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମିଥ୍ୟା କହି ଆତ୍ମଦୋଷ ଗୋପନ
କରିବାକୁ ଶିଖି ନାହିଁ ।

ରାଜା—ଚୁପ୍ କର ବନ୍ଦର—ଅବଳାକୁ ଏକାକି ପାଇ ଅତ୍ୟାଚାର
କରିବାଟା ଶିଖିଛୁ—ମିଛ କାହିଁକି ଶିଖିବୁ ?

ଅରି—ମଣିମା ଦେଶର ରାଜା ଓ ଆମର ଅଭିଧାନ ନ୍ୟାୟାଳୟ ସତ୍ୟ
ମିଥ୍ୟା ବିଚାର କରି ଦୋଷୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ, ଏ ସବୁ
କାହିଁକି କହୁଛନ୍ତି—

ରାଜା—ଏହା ନ କହି କ'ଣ ତୋର ସ୍ତବ ଗାନ କରନ୍ତି । ଅସ୍ପର୍ଶୀତ
କମ ନୁହେଁ—ଚପକର; ନଚେତ୍ ମୋର ରକ୍ଷା ତୋତେ
ବିରଦିନ ପାଇଁ ଚୁପ୍ କରି ଦେବ—

ଅରି—ସେ ଭୟ କାହାକୁ ଦେଖାନ୍ତି ସମ୍ରାଟ—ତେଜସବର ପୁତ୍ର
କେହି ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ନହନ୍ତି । ପିତା—ତୁମ୍ଭେ ବିଚଳିତ ହୋଇ
ପଡ଼ୁଛ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପିତା; ଏ ସତ୍ୟତାର କିଛି
ଜାଣେ ନାହିଁ—ବୀର କୁଳରେ ମୋର ଜନ୍ମ, ଜୀବନ ମୋର
ହାତେ ହାତେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବଳା, ଏ କଥା ତ ତୁମେ
ଶିଖାଇଛ । ବୀର ଚକ୍ଷୁରେ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ
ରହିବା ଅସମ୍ଭବ, ଏକଥା ତୁମ୍ଭେ କହିଛ—ତେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶ
କାହିଁକି ? ମନେକର ଏ ପୁତ୍ର ତୁମ୍ଭର ନ ଥିଲା, ତୁମ୍ଭର
ପଦକମଳ ମୋର ମହାଜ୍ଞର୍ଥ ପିତା—ତାହା ହୁଇ ମୁଁ ଶପଥ
କରେ ଯେ ମୁଁ ନିଷାପ—(ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ) କେବଳ ଏତିକି

ନୁହେଁ, ଆହୁରି ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଅଛି । ହୃଦୟକୁ ପାଶାଣରେ
ବାନ୍ଧି ଶୁଣିଯାଅ—ସୁସ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅପହୃତା—

ଶସ — (ବିଚଳିତେ) ଅପହୃତା !

ଆର — ହଁ ଆଜି ସକାଳୁ ତାକୁ ଖୋଜି ପାଇ ନାହିଁ—ମୋତେ
ଆଶିଷାଦ କର, ବୀରର ପୁଅ ମୁଁ ଯେପରି ବୀର ପରି
ସୌଭାଗ୍ୟ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବରେ ଆଲିଙ୍ଗନ
କରିପାରେ ।

ରାଜା — ଅଭିନୟ ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ରକ୍ଷୀ ନଡ଼ିକୁ ଫେରି ଚାଲି, ଏପରି
ଅଧମର ଅତିଥି ହେବା ଅଧର୍ମ । [ରଞ୍ଜିତାକୁ ଅନାଇ]
ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ଆସ—(ରାଜା ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତେ
ଅଭିନୟକୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଶସ — (ପଥ ଆଡ଼କୁ ଆନାଇ ଅନାଇ) ନେଇଗଲେ—ଏକ ସଙ୍ଗରେ
ପୁଅ କନ୍ୟା ଦୁଇ ଗଲେ । ଆଜିଠାରୁ ବାପା ଡାକ ମୋର
ବୁଝିଲୁ—ଯେଉଁ ଦେଶ ପାଇଁ ସବୁସ୍ଥାନ ହେଲି; ହୃଦୟର
ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ତାଳି ଯାଏ ଭୌରବ ବଢ଼ାଇଲି—ସେ ଦେଶ
ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଏହି ପ୍ରତିଦାନ । ନିଶ୍ଚୟ ବିଧାତା !
ଏପରି ମର୍ମନ୍ତୁଦ କାର୍ଯ୍ୟ ତୋର ଅଭିପ୍ରେତ ଥିଲା—ପିତା
ପ୍ରାଣରେ ଏତେ ମାୟା, ମମତା, କୋମଳତା ଦେଇ ଗଢ଼ି
କାହିଁକି ? ନା ଆଉ ଭାବ ପରୁ ନାହିଁ—ମୁଁ ଉନ୍ନାଦ
ହୋଇ ଯାଉଛି—ବିଧାତା—ନା—ବିଧାତା—ନାହିଁ—
ବିଧାତା ନାହିଁ—ବିଧାତା ନାହିଁ । [ବେଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

୭ମ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ତକ୍ଷଶିଳା ଗିରିଦୁର୍ଗ

ପାବତ୍ୟ ଦୁର୍ଗ—ଶିଖରେ ପତକା ଉଡୁଛି । ଦୂରରେ ଶୃଙ୍ଗ ପରେ
ଶୃଙ୍ଗ ମେଘାବୃତ୍ତ ଦେଖା ଯାଉଥାଏ । ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା—ଦୁର୍ଗର ସିଂହଦ୍ୱାର
ସମ୍ମୁଖରେ ଦଳେ ସୈନ୍ୟକ ପତକାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଉଷ୍ମ ହୋଇ ଗୀତ
ଗାଉଥିଲେ—ସେମାନଙ୍କ ବଦନ ଖାରଡ଼ପୁଣ୍ଡ୍ର ସ୍ୱର ସତେଜ ଏବଂ ଚକ୍ଷୁ
ଛଲ ଛଲ । ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ଜଣେ ଉଚ୍ଚ ପଦସ୍ଥ ରାଜପୁରୁଷ
ଯେ କି ମଗଧର ଦୁତ—।

(ଗୀତ)

ଆସନ୍ତାଇ—ଦେଖ ଦୂରେ ରୁହିଁ

ଉଡ଼ଇ କେତନ ଗଗନେ ।

ଗାଅ ମାଡ଼ି—ସୁଖେ ଆଜ ରାତି

ସୁଦେଶ ମହିମା ସଦନେ ॥

ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ଯେତେ ଶ୍ରୀ—

ବୀର ମୃତ୍ୟୁ ବର—ଜୟ ଦେଲେ ଆଶି

ମୁଖି ତାଙ୍କ ଲଗି ସୁଖେ ନେତ୍ର ପାଶି

ବିଜୟ ବାଇଦ ବାଇ ।

ଉଠୁ ଗରଜ ସିନ୍ଧୁ ଅଶନ—ଉଛୁଳି ଯାଉ ତା ପବନେ—

ପୁଲ୍ଲଭ ଗୁଡ଼ ଘୋଷରେ ନିତି ମଗଧ ଜାରତି ଭୁବନେ ॥

(ହଠାତ୍ ଗୀତ ବନ୍ଦ, ଦୁର୍ଗ ଦ୍ୱାର ଖିଟିଗଲା । ଅଶୋକ ଧୀରେ
ପାହାଚରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ—ସୈନ୍ୟ ମାନେ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇ ବାହୁଡ଼ି
ଗଲେ ଏବଂ ଅଶୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରି ମଗଧ ଦୁତ ନମସ୍କାର କରି କହିଲେ ।

ଦୁତ — ଜୟ ମଗଧ ପତି ଅଶୋକଙ୍କର ଜୟ—

ଅଶୋକ — (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଏ ସବୁ କଅଣ ଦୁତ ? ସମ୍ଭାବ କଣ ?

ଦୁତ — ସମ୍ଭାବ ଗୁରୁତର — ସମ୍ରାଟ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି — ଆପଣହିଁ
ବର୍ତ୍ତମାନ ମଗଧେଶ୍ବର — ଦୋଷ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ମହାରାଜ !

ଅଶୋକ — ମୁଁ ମଗଧେଶ୍ବର — ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଜୀବିତ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସବୁ
କନିଷ୍ଠ ମୁଁ — ଏଥର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କ୍ଷମା କଲି, ଦୁତ କନ୍ତୁ ଆଉ
ଏପରି କହିଲେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବୁ ।

ଦୁତ — ସେବକ ସମ୍ଭାବ — ବାହକ ମାତ୍ର — କେବଳ ସୁଗ୍ରୀବ ସମ୍ରାଟଙ୍କ
ଅନ୍ତ୍ରମ ଇଚ୍ଛା ଜ୍ଞାପନାର୍ଥ ମନ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି —

ଅଶୋକ — ପିତାଙ୍କର ଏ ଅନ୍ତ୍ରମ ଇଚ୍ଛା କାହିଁକି ?

ଦୁତ — ମହାରାଜ ! ଯେଉଁ ପୈର୍ବ୍ୟ, ସ୍ତୈର୍ବ୍ୟ ଓ ଶୌର୍ବ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠା
ଦେଖାଇ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ତକ୍ଷଣୀଳାକୁ ଦମନ କରିଅଛନ୍ତି, ଯେପରି
ଛଦ୍ମ ବେଶରେ ଶତ୍ରୁ ଶିବରରେ ପଶି ସମ୍ଭାବ ସଂଗ୍ରହ କରି
ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ ତାହା ପାଟଳ ପୁତ୍ରର ଘରେ ଘରେ
ଦୋଷିତ ହେଉଛି, ବଡ଼ ବଡ଼ ଯୁଦ୍ଧ ନିପୁଣ ସେନାମା ତଟସ୍ଥ ।
ସେଥିପାଇଁ ସୁଗ୍ରୀବ ସମ୍ରାଟ ବେଶ୍ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଯେ ରାଜ୍ୟ
ରକ୍ଷାକରିବାକୁ ହେଲେ, ଆପଣଙ୍କ ପରି କଷ୍ଟ ସହିଷ୍ଟ, ନିର୍ଭୀକ
କର୍ଣ୍ଣଧାର ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ସେହି ଅନ୍ତ୍ରମ ଇଚ୍ଛା
ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତରେ ଜଣାଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ଅଶୋକ — ଏଥିରେ ତ ଦୁତ ଭ୍ରାତୃ ବିବାଦ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବ — ରାଜ୍ୟ
ନେଇ ଭାଇ ଭାଇରେ ଯୁଦ୍ଧ ଏହା ମୋ ବିବେକ ବିରୁଦ୍ଧ । ମୁଁ
ଯେପରି ଅଛି ସେହିପରି ଥାଏ — ବଡ଼ ଭାଇ ରାଜା ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଦୁତ — ଏ ଯଥା ଅବଶ୍ୟ ମଣିମାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ହୃଦୟର ପରିରୂପକ —
କନ୍ତୁ ଭାବ ଦେଖନ୍ତୁ ମହାରାଜ, ଏକଆଡ଼େ କେତେ ଜଣ
ଭାଇଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ବିରୁଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର କୋଟିକୋଟି

ପ୍ରଜା—ପିତାଙ୍କର ଏତେ ସହରେ ବର୍ତ୍ତିତ ଏହି ସାମାଜ୍ୟରେ
 ବଣଙ୍ଗଳା ହେଉ—ଦେଶ ସାରା ବଳାସର ବନ୍ୟା ଖେଳି-
 ପାଉ—ଏହା କ'ଣ ମଣିମାଙ୍କର ବିବେକ ସମ୍ବତ ? ଆଉ
 ସେହି ଭାଇ ଯେ କି ଏହି ତକ୍ଷଣାଳୀ ଦମନରେ ଆପଣଙ୍କୁ
 ପଠାଇଥିଲେ ତାଙ୍କର କି ଅଭିପ୍ରାୟ, ମଣିମାଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ
 ଅଛପା ନାହିଁ—ମଣିମା ମଗଧକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଶକ୍ତିଶାଳୀ
 ଦେଖିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି କି ରାଜ୍ୟ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଯିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି—
 ମହାରାଜା ଭ୍ରାତୃ ପ୍ରୀତି ଚାହାନ୍ତି କି ରାଜ୍ୟ ରଖିବା ଦ୍ୱାରା
 ପିତୃଭକ୍ତି ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହାନ୍ତି—

ଅଶୋକ—ମୋତେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଅବସର ଦିଅ—ତୁମ୍ଭର ବାକ୍ୟ
 ପ୍ରଲୋଭନମୟ ।

ଦୁତ—ଆଉ ଅବସର ନାହିଁ ମହାରାଜ, ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ତରକ—
 ସମୟ ଓ ସୁଯୋଗ ଅଛି—ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେଲେ ସେନା-
 ସେନାନି ସମସ୍ତେ ମଣିମାଙ୍କ ଜୟ ପତାକା ତଳେ ଛୁଡ଼ା
 ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—ଆପଣ କାଳ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ପାଟଳୀପୁତ୍ର
 ଯାସ କରନ୍ତୁ—

ଅଶୋକ—କିନ୍ତୁ—

ଦୁତ—ଆଉ ଇତସ୍ତୁତ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ମହାରାଜ—ରାଜ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ଏ
 ଭାର ମଣିମାଙ୍କୁ ବୋଧିବାକ ପଡ଼ିବ—ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ
 ଚେଷ୍ଟାରେ ନିଜଭକ୍ତି ବଳି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଅଶୋକ—ଏ ସମ୍ଭାଦ ଏତେ ଆକର୍ଷଣ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଯେ ଏହାର
 ନାୟକ, ବିନା ଚିନ୍ତାରେ ମୁଁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସମ-
 ମୋତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ସମୟ ଦିଅ—

ଦୁତ—ମଣିମା ! ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତ—କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆପଣା
 ସ୍ଥାପ୍ତ ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବ—ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ତରକ—

ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳା ବିହୀନ—ଏହାତ ଉପେକ୍ଷା କରିବାର ନୁହେଁ
ବରଂ ମଣିମାଙ୍କର ଶର ପ୍ରତିଭା ଦେଶ ହୃଦୟରେ ଆଶାର
ସଞ୍ଚାର କରିବ—ଆଗେ ଦେଶ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ—ପରେ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିବେ—

ଅଶୋକ—ଆଉ ଭାଇମାନେ ମୋର—

ଦୁଇ —ତାଙ୍କ ସହିତ ଅବସ୍ଥା ଓଦଣି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ—ସେଥିରେ
ମଣିମାଙ୍କର ନିନ୍ଦା ନ ହୋଇ ବରଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତାର
ଭୂରି ଭୂରି ସାଧୁବାଦ ଉଠିବ—

ଅଶୋକ—ଆସ୍ତ୍ର ବେଶ୍—ମୁଁ ତୁମ୍ଭର, ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲି । ଯେତେ
ଶୀଘ୍ର ପାରେ ମୁଁ ମଗଧ ଯାତ୍ରା କରିବି କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖ
ଦୁଇ, ଏହି କଠୋର ଦୟିତ୍ବ ସମ୍ମୁଖରେ ପିତାଙ୍କର
ଇଚ୍ଛା ପାଳିବାକୁ ଯାଇ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଯଦି
ଆଉ କିଛି ସଦ୍‌ବୃତ୍ତି ମୋ ମନରେ ସଞ୍ଜବ ନ ଥାଏ ତେବେସେ
ଦୋଷ ମୋର ନୁହେଁ ତୁମର ତୁମ ଜାତିର ଏବଂ ଦେଶର ।
ଆସ ଦୁଇ, ମୁଁ ଯାହାର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ
ଦିଏ ।

ଦୁଇ —ଯଥା ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ । [ପ୍ରସ୍ତାନ]

ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀ ତଟସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ

(ସମ୍ମୁଖରେ ଉଦ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ତଟିନୀ—କୂଳରେ ବସି ବୃକ୍ଷଟିଏ—ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ଏକ
ପଥର ଉପରେ ହଳଦିଆ ଅଙ୍ଗରଖା ପିନ୍ଧି ଜଣେ ମୁଣ୍ଡି ତଣିର ତରୁଣ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବସିଛନ୍ତି—ଦିଗ୍‌ବଳୟ ତଳେ ତରୁଣିଆ ରବିବେ କ୍ଷୀଣ କରଣ
ସ୍ଥାନଟିକୁ ଗାନ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି—ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ବଦନ ଭଙ୍ଗିରେ
ଆୟାସ ସାଧ୍ୟ ନିର୍ଭୟ ସମ୍ପର୍କ ଆଭାସ—ସ୍ଥାନଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳର ଝରିର ପ୍ରାନ୍ତ—)

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ଭାଗ୍ୟର କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ । କାହିଁ ସିଂହାସନ ଲାଗି
 ଭାତ ବାଦ—ଆଉ କାହିଁ ସୁକଠୋର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାସବ୍ରତ
 ଆଚରଣ । ଦୁଇ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେଲେ ଘାଷା ଗ୍ରହଣ
 କରୁଛି—କେହି ନୁହେଁ—କିଛି ନୁହେଁ—ମନରେ ନିତିନା
 ଆବୃତ୍ତି କରୁଛି—ଗୁରୁ ଆନନ୍ଦ ମୋତେ ଭଗବାନ ଶାନ୍ତ୍ୟ-
 ଫଳିତକର ଘାଷା ଦେଲେବେଳେ କହିଲେ: ଉପଯୁକ୍ତ, ତୁମ୍ଭ ଦ୍ଵାରା
 କଳିଙ୍ଗରେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ହେବ । ସେହି ଦିନୁ ଏହି
 କଳିଙ୍ଗ ସୀମା ନିକଟରେ ରହିଛି—କିନ୍ତୁ କଠୋର ସାଧନା
 ଭିତରେ ପୁଣି କାହିଁକି ଏହି ଦୁର୍ବଳତା—ପୁଣି କାହିଁକି
 ଆସକ୍ତ ମମତାର ବନ୍ଦନ ମୋତେ ବିଚଳିତ କରୁଛି—ନା
 ନା—ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ—ମୁଁ ଅନାସକ୍ତ ଯୋଗୀ—ମନ
 ସ୍ଥିର ରହ—ହୃଦୟ ଯେ ଯିଏଥର—ଦୟାମୟ ମୋରକର୍ତ୍ତବ୍ୟ
 ପଥରେ ସହାୟ ହୁଅ—ମୁଁ ଯେମିତି ଅଜ୍ଞତକୁ ନିଶେଷରେ
 ପାଶୋରା ପାରେ । ହଠାତ୍ ଦୂରରୁ ପବନରେ ଭାସି ଆସିଲା
 କରୁଣ ସ୍ଵର, କିଏ ଅଛ—ଅନାଥମାନଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ
 (କାନିପାତ)କାହାର ଏ କରୁଣ ସ୍ଵର—ଦୂରକୁ ଅନାଇ
 ରହି ଦେଖିଲେ ଜଣେ ଜୀର୍ଣ୍ଣବିସ୍ତାବୃତ୍ତି ତରୁଣୀ ନିତାନ୍ତ
 ଦୁର୍ବଳ ପଦରେ ଆସୁଛି—କୋଳରେ ବର୍ତ୍ତକର ଶିଶୁଟିଏ)
 ଏ କ’ଣ ? କିଏ ଏହି ଅସହାୟା ତରୁଣୀ ? ବସରେ ଶିଶୁ ?
 ମୋ ମନଟା ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଛି କାହିଁକି ? ସଂସାର-
 ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ମୁଁ ମୋର ପୁଣି ।

ରମଣୀ—(କମ୍ପିତ ପଦ କ୍ଷେପରେ ପ୍ରବେଶ, ଦୃଷ୍ଟି ବିଭ୍ରାନ୍ତ)
 ଦୁଃଖିନୀ ଅଭାଗିନୀ ମୁଁ—ମୋତେ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ—
 ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—(ସ୍ବଗତଃ)କଣ୍ଠ ସ୍ବରତ ବଡ଼ ପରିଚିତ—ତାହାର ମୁଖ
ଦଶିଯାଉଛି—ହୃଦୟ ଦନ୍ତଧର—(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) କୌଣସି
ଭୟନାହିଁ ଦେବୀ ! ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନରେ ଏଠାରେ
ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କର—(ରମଣୀକୁ ବସିବାକୁ ସଙ୍କେତ
କରିବା) ନିରାଶ୍ରୟକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର
ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମ ।

ପ୍ରାନ୍ତ

ରମଣୀ—(ଶ୍ରୀମତୀ ଭାବରେ ତଳେ ବସି) ନିଷ୍ଠୁର—ନିର୍ମମ—ସଂସାରର
କଠୋର ତାଡ଼ନାରେ ପଡ଼ି ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ବଜନ,
ଗୃହ, ଦେଶତ୍ୟାଗିନୀ ହୋଇ ପଥର ଭକାରୁଣୀ
ହୋଇଛି—ମୋ ଲାଗି ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ଏହି ଶିଶୁଟିକୁ ମୋର ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ—ମୋର ନିରୁଦ୍ଧିଷ୍ଟ
ସ୍ବାମୀଙ୍କର ଏହା ଶେଷ ସ୍ମୃତି—ମୁଁ ତ ମୃତ୍ୟୁ ପଥର ପଥକା ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୁଅ ଦେବୀ—ତୁମ୍ଭେ ଲୋଡ଼ିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ସେ
ଭାର ନେଉଛି—ତୁମ୍ଭର ପରିଚୟ ପାଇ ପାରେକ ଦେବୀ ?

ରମଣୀ—ଦୁଃଖିନୀର ପରିଚୟ ଶୁଣିବ ପ୍ରଭୁ ! ମୋଠାରୁ ବଳ ଅଭା-
ଗିନୀ ସଂସାରରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଉତ୍କଳର ସେନା-
ପତି ଶତ୍ରୁଦମନଙ୍କର କନ୍ୟା ମୁଁ—କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟଙ୍କର
ପତ୍ନୀ—ସ୍ବାମୀ ମୋର ରାଜାଙ୍କରେ ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ—
ଗଲାବେଳେ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ନେବା ପାଇଁ କେତେ
ଡାକିଥିଲେ—କିନ୍ତୁ ଗୃହରେ ବୃଦ୍ଧ ପିତାଙ୍କର କେହି ଆଶ୍ରୟ
ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଶୁଣ୍ଠି ଶା କରିବାପାଇଁ ଗୃହରେ ରହିଲି-
ପରେ ରାଣୀଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରାନୁରେ ପଡ଼ି ହେଲି ଦେଶତ୍ୟାଗିନୀ—
ପିତାତଙ୍କ କବଳରୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲି—ପଥ ମଧ୍ୟରେ ଏ
ଶିଶୁଟି ଜନ୍ମ ହେଲା—ବହୁ କଷ୍ଟରେ ପାଲଟି । (ଚିନ୍ତାନୃତା)

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ହଁ ତା ପରେ - କହୁଁ କହୁଁ ବନ୍ଦ ହେଲ କାହିଁକି ? କି ଚିନ୍ତା
କରୁଛ ? [ଚକ୍ଷୁ ଛଳ ଛଳ ହେଲା]

ରମଣୀ—ଏ କଣ ? ତୁ ତ ଚକ୍ଷୁ ଯେ ଲୋତକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ଉଠିଛି — ଅଭାଗିନୀର ଦୁଃଖ ଶ୍ରବଣ କରି ଦୁଃଖ ଲାଗୁଛି
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଏଦୁଃଖକାହାଣୀଶ୍ରବଣରେ ପାଷାଣ ଯେତେବଳେ ଯିବ ଦେଖ ।

ରମଣୀ— (ସ୍ବଗତଃ) ଏ ଯେ ଅତି ପରିଚିତ—ସେହି ସ୍ବେଦ ବୋଲା-
କଣ୍ଠସ୍ବର ପରି—ଜଣାଯାଉଛି—ଦୟାମୟ ! ଆଉ ତ ବେଶୀ
ସମୟ ନାହିଁ—ଏହି ସମୟରେ ଯଦି— (ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି)

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ସତ୍ୟ କୁହ ତୁମ୍ଭ ଗୃହ କେଉଁଠାରେ ଥିଲା—
ତୁମ୍ଭର କ'ଣ ପିତାମାତା ନ ଥିଲେ—ସ୍ତ୍ରୀ ନ ଥିଲେ—

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—(ସ୍ବଗତଃ) କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅତି କଠୋର ପରୀକ୍ଷା—(ପାର୍ବ-
ନିଶ୍ଚାସ ପକାଇ) ନ ଥିଲେ, କାହିଁକି ? ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି
କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—

ରମଣୀ—ମୋର ଦେହ ଅବଶ ହୋଇ ଅସୁଛି—ଏ ଶିଶୁଟିକି ଟିକିଏ
ଧର ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ !

[ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଶିଶୁକୁ ନେବା ଓ ଅତି କରୁଣଭାବରେ ଶିଶୁକୁ ଅନାଇବା]

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—(ସ୍ବଗତଃ) ନା, ହୃଦୟର ଧୈର୍ଯ୍ୟଭଙ୍ଗ ଛୁ—ଆଉ ପାରୁନାହିଁ

ରମଣୀ—(କଷ୍ଟରେ) ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ମୋର ଶେଷସମୟର ପ୍ରସ୍ତିତ—ଏତିକି
କହିଯାଏ—ପଥରେ ଆସିଲାବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅବଧୂତ
ଏହାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କହିଥିଲେ ଯେ; ଏ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ
ଘର ହେବ—କଳିଙ୍ଗର ଏକଗୁରୁ ସମ୍ରାଟ ହେବ—ବଂଶ
ଗରିମାର ସମ୍ବଳ ଏହାକୁ ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଦେଇ ପାରୁନାହିଁ ।
କେବଳ ମୋର ପିତୃବଂଶର ଲୌକିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ
ଏହାର ନାମ ଦିଅ ରଖିବ—(ଧୀରେ ଧୀରେ ଭୂମି ଉପରେ

ଶୟନ) ଓ—ଏତେବେଳେ ଯେବେ ଥରେ ସ୍ବାମୀଙ୍କର
ଦେଖା ପାଇଥାନ୍ତି—[ରମଣୀ ଚକ୍ର ବୁଜିଲେ]

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—[ସସବ୍ୟସ୍ତେ ପୁଷ୍ପର ମୃଦୁକ କୋଳରେ ଧରି] ପୁଷ୍ପ ! ପୁଷ୍ପ
ବୁଝି ଦେଖ, ମୁଁ ଯେ ଭୁବର ସେହି ମାୟାବିତ୍ୟ—
(ଦୂରରୁ କରୁଣ ବିଦାୟ ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ବର)

[ପ ଟ ପ ର ବ ଣ୍ଡ ନ]

ଝମ ଝୁଝାମ

(କଳିଙ୍ଗ ଦରବାର—ରଜା ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ)

ନର୍ତ୍ତନାମାନଙ୍କର ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟ :—

ଆଜି ଗାଆ ଲେ ସଙ୍ଗାତ ମଙ୍ଗଳ ସଙ୍ଗୀତ—

ନାଚି ନାଚି ତାଳେ ହରଷେ,

ଦେଖ ଅନୁପମ ସାଜିଛୁ ଭୁବନ—

ଗଗନୁ ସୁଧା କି ବରଷେ ।

ଉଇଁ ଉଇଁ ଆସୁଛୁ ନିଶୀଥ ମଥାମଣି—

ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ଦଶଦିଗ, ସତେକି ହାରାଣି ।

ମାଳ ନଭେ କୋଟି କୋଟି ସୁନା ଘାସ ଯାଏ ପୁଟି—

ବିଶ୍ଵ ଶୋଭା ପଡ଼ୁଛି ଲୁଟି ।

କୁସୁମିତ ଉପବନ ମନ୍ଦ ବହେ ସମୀରଣ—

କଳଗୀତ କୋକିଳର ହରୁଅଛି ମନପ୍ରାଣ,

ମୁଖରତ ପୁଷ୍ପ ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ଭରି—

ସନ୍ତର ସୁଷମା ସରସେ ॥

ଦେଖ ଏ କଳିଙ୍ଗ ଅବନୀ ପତ—
 ରାଜ ସିଂହାସନେ ପାଳନ୍ତି କ୍ଷିତି,
 ମରତେ ସରଗ ପଡ଼ିଅଛି ଖସି—

ତାଙ୍କର ଗୁଣ ଦରଶେ ॥

ରାଜା—ପ୍ରହରୀ ବନ୍ଦୀକୁ ଦେନଆସ ଓ ସେନାପତିକୁ ଆସିବାକୁ
 କହ । [ପ୍ରହରୀର ପ୍ରସ୍ଥାନ]
 ଯାଅ ନର୍ତ୍ତକମାନେ; ମୁଁ ତୁମ ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ବଡ଼ ପ୍ରୀତ
 ହେଲି, ସେଥି ପାଇଁ ଏହାର ପୁରସ୍କାର ପରେ ଦେବି ।
 (ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ; ରକ୍ଷୀ ବନ୍ଦୀକୁ ନେଇ ପ୍ରବେଶ ଓ
 ସେନାପତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ପ୍ରବେଶ)
 ଜାଣିଛତ ସଭାସଦ୍ ଏ ପାଷଣ୍ଡର ରାକ୍ଷସୀୟ କାଣ୍ଡ । ମୁଁ
 ନିଜେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଅତିଥି, ଅଥଚ ଟିକିଏ ଭୟ ନାହିଁ,
 ଅବଳାର ଧର୍ମ ନେଉଥିଲୁ—ରାଣୀ ଏବଂ ମୁଁ, ତାହାର
 ସାକ୍ଷାତ ଦୃଷ୍ଟି—କୁହ ଏ କି ଦଣ୍ଡର ଯୋଗ୍ୟ ।

ସଭାସଦ୍ — ମଣିମା ରାଜ୍ୟର ନିୟମାନୁସାରେ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଶାସ୍ତି
 ହେଉଛି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ।

୧ୟ ସଭାସଦ୍ — ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ମହାରାଜ ! ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ।

ରାଜା—ବେଶ ତାହାହିଁ ହେଉ । ବଦର ଆଉ କିଛି କହିବାର
 ଅଛି ?

ଅରିନ୍ଦମ—ଆଉ କ'ଣ କହିବି ସମ୍ରାଟ । ସମଗ୍ର ଜଗତ
 ମୋର ନିନ୍ଦାବାଦ୍ କରିପାରେ । ମୋତେ ଦୋଷୀ
 ଭାବିପାରେ—କିନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—ମୁଁ
 ଏ ବ୍ୟାପାରରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଲିପ୍ତ । ଆଜି ଘଟଣା ଚନ୍ଦ୍ର

ବରୁଦ ସମାବେଶ ଏବଂ ଶତ୍ରୁର ଷଡ଼ ଯନ୍ତ୍ର ମୋତେ ସହସ୍ର
ପ୍ରକାର ଦୋଷୀ ପ୍ରତିପନ୍ନ କଲେ ମଧ୍ୟ କହିବି ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।
ଦଣ୍ଡ ନିମିତ୍ତ ଦୁଃଖ ହେଉ ନାହିଁ ମହାରାଜ, ଦୁଃଖ ହେଉଛି
ନିର୍ଦ୍ଦୋଷର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଜଣକର ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟି
ଯାଉଛି ବୋଲି—

ରାଜା—କ’ଣ ଶୁଣୁଛ ରକ୍ଷୀ—ନେଇ ଯାଅ—ଏହାର ଆଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ
ଅସହ୍ୟ ।

ଶତ୍ରୁ—[ଠିଆ ହୋଇ] ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତୁ—ମହାମହିମମୟ
ସମ୍ରାଟ ! ମୋର ଏହି ପଦ୍ମକେଶ, ଗଳିତ ଦନ୍ତ ଓ ଲୋଳିତ
ଚର୍ମ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଅନାନ୍ତ । ଥରେ ମନେ ପକାନ୍ତୁ—ଏହି
ଦେଶ ପାଇଁ ମୁଁ କ’ଣ ନ କରିଛି—ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରକ୍ତ
ବିନ୍ଦୁ ଅକାତରରେ ଢାଳି ଦେଇଛି । ୨୦ଟି ବାର ସନ୍ତାନକୁ
ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୁଆଇ ଆସିଛି—କେବେ ଦୁଃଖ କରି ନାହିଁ
କିଛି ପ୍ରତିଦାନ ମାଗି ନାହିଁ—(କୃତାଞ୍ଜଳି ପୂର୍ବରେ)
କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ମହାରାଜ—ମୋର ଏ ଅବୋଧ ଶିଶୁ ପୁତ୍ରକୁ
କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ—ମୁଁ ତାକୁ ନେଇ ଚାଲିଯାଏ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି
ଆଉ ଏ ଜୀବନରେ କଳିଙ୍ଗର ତ୍ରୀସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଆସିବି ନାହିଁ ।

ରାଜା—[ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ] କଳିଙ୍ଗରୁ ଚାଲିଯିବ—କେବେ ଫେରିବ
ନାହିଁ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛ ।

ଶତ୍ରୁ—ହଁ ମହାରାଜ ।

ରାଜା—ରକ୍ଷୀ ତା ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ କରିଦିଅ ।

ଅବିଦ୍ୟମ—ନାହିଁ ପିତା—ଏପରି ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ୟୁ ଶତଗୁଣ
ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

[ହଠାତ ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

ରାଣୀ—ରଜା କିମା କରି ପାରନ୍ତି କିନ୍ତୁ ରାଣୀ ମୁଁ—କଳିଙ୍ଗ ପ୍ରଜା
 ପୁଞ୍ଜର ଜନନୀ ମୁଁ—କନ୍ୟାର ଧର୍ମ ନଷ୍ଟକାରୀଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରି
 ପାରିବି ନାହିଁ । ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏ କି କାରୁଣ୍ୟ ମହାରାଜ ! ଏ
 ଯଦି ମୋର ନିଜର ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ
 ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାକୁ ଏହାଠାରୁ ଅଧିକତର ଶାସ୍ତି ଦିଅନ୍ତି ।
 [ପ୍ରହରୀକୁ ପୁଣି ବନ୍ଦନ କରି ବନ୍ଦୀକୁ ନେଇ ଯିବାକୁ ଇଙ୍ଗିତ
 କଲେ ଓ ପ୍ରହରୀ ବନ୍ଦୀକୁ ନେଇ ଗଲପରେ ରଜା ସିଂହାସନରୁ
 ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ରାଣୀଙ୍କ ହାତଧରି ଭିତରକୁ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ]
 [ରଜାଙ୍କ ପରେ ଅନ୍ୟ ସଭାସଭ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲେ]

ଶତ୍ରୁ —ଏଇଆ ହେଲା—ଜଣେ କେହି ପଦେ ସହାନୁଭୂତି କଥା
 କହିଲା ନାହିଁ—କୃତୟ ରାଜା—କୃତୟ ଦେଶବାସୀ—
 ଶତ୍ରୁ ଦମନର ଆଜ୍ଞାବନ ଦେଶ ସେବାର ଏହି ହେଲା
 ପରିଶ୍ରାମ—ଶାଳ ଗୁଡ଼ାଏ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହିଂସ୍ର ପଶୁ—ବିଧାତା
 ଏଇ ଲାଲା ତୋର—ଓଃ [ପରଶୁରାମର ପ୍ରବେଶ]

ପଶୁ —ସେନାପତି !

ଶତ୍ରୁ —କଅଣ—ଆଜ୍ଞା କ'ଣ ବାକୀ ଅଛି—ଏ ବୁଢ଼ର ପ୍ରାଣ—

ପଶୁ —ମୋତେ କିଛି କିଛି ଦେଉଛନ୍ତି—ମୁଁ ତମକୁ ଶୁଭ—
 ସମ୍ବଦ ଦେବି ଯେଉଁ ଆସିଛି ।

ଶତ୍ରୁ —ଆଉଶୁଭସମ୍ବାଦ—ଶୁଭସମ୍ବାଦ—ଶୁଭସମ୍ବାଦ—କଅଣ ଶୁଣେ

ପଶୁ —ରାଣୀଙ୍କର ଆପଣଙ୍କ ଉପର ଅସୀନ ଦୟା—ସେ କହି ପଠାଇ-
 ଛନ୍ତି ତୁମେ ଯଦି ତୁମର ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ କାଟିଦେବ, ତୁମ
 ପୁଅର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ରହିତ କର ହେବ ।

ଶତ୍ରୁ—କ'ଣ କହୁଛ ଯୁବକ ? ଏ କ'ଣ ସତ୍ୟ (ଆନନ୍ଦରେ)
ତୁମେ ମୋର ମଲ୍ଲ ଦେହରେ ଜୀବନ ଦେଲ—ତୁମର
ଉପକାର ମୁଁ ସୁଦ୍ଧେ ପାରିବି ନାହିଁ ହାତ କଥା କଅଣ—
ଜୀବନ ଦେଲେ ଯଦି ମୋର ପୁଅ କ୍ଷମା ପାଏ ତାଲ ଦେଉଛି
ନିଅ—ଆସ ଯୁବକ ଥରେ ହାତ ଥାଉଁ ? ତୁମକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ
କରି ନିଏ । ରହ ମୁଁ ହାତକାଟି ଦେଉଛି (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଶୁ—[ସ୍ବଗତ] ଟେଣ୍ ହୋଇଛି ଏକା ଡେଲକେ ଦୁଇ ପକ୍ଷୀ
ମରିବା, କଥାରେ ଅଛି ସ୍ତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଳୟଙ୍କର—ବୁଢ଼ା ବଣ
ନିବଣ ହେଲା ଆମର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିହିଂସା ନିଆହେଲା । ଅନଙ୍ଗ
ମଞ୍ଜରୀ ନ ହେଲେ ଏପରି ବୁଦ୍ଧି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ପଶନ୍ତା ନାହିଁ,
ଥିଲି ଏକ ସ୍ବାଧୀନ ରାଜପୁତ୍ର, ହେଲି ଶତ୍ରୁ ଗୃହରେ ବନ୍ଦୀ ।
ସଙ୍ଗଦୋଷରୁ ସବୁ ହରାଇଥିଲି କିନ୍ତୁ ଏକକ୍ଷି ଖାଲି ଧସା—
ଧସ ଉଠିପଡ଼ୁଛି—ସାବାସ୍ ମୋ ଭଉଣୀର ବୁଦ୍ଧି । (ଦୂରରୁ
ଦେଖି ଏହି ବୁଢ଼ା ତାର କଟା ହାତ ନେଇ ଆସିଲଣି ।

ଶତ୍ରୁ—(ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜର କଟା ହାତ ଧରି)ଏଇ ନିଅ ବୁଢ଼ାର
କଟା ହାତ—କାହିଁ ମୋ ପୁଅ ଦିଅ ।

(ରାଣୀର କଟାମୁଣ୍ଡ ଧରି ବେଗେ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—ଏଇ ନିଅ ତୁମର ପୁଅ (ମୁଣ୍ଡ ଦେବା)

ଶତ୍ରୁ—[ଚମକ] ଇଏ କଅଣ ?

ରାଣୀ—ବିଜୟନଗର ବିଜୟୀର ପୁରସ୍କାର ।

ଶତ୍ରୁ—[ଚିତ୍କାର କରି] ପୁରସ୍କାର ନୁହେଁ ରାଷ୍ଟ୍ରସୀ ଅଭିଷେକ
[ପତନ ଓ ମୁକ୍ତି]

(ନେପଥ୍ୟ ଦିଶାଦ ସଙ୍ଗୀତର ଗମ୍ଭୀର ମୁକ୍ତିନା)

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ — ଶତ୍ରୁଦମନ ଗୃହର ବହିରସ୍ଥ ଅଳିନ୍ଦ, ସମୟ — ସନ୍ଧ୍ୟା—ଜଗ୍ନ ଡର୍କ ଚନ୍ଦ୍ର ସେଠାକୁ ଯେଠି ବସି ନିଶା ଖିଉଥିଲେ । ତଥଳା ଭଲ ବେଶରେ ପହଞ୍ଚିବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବସିବା, ସମସ୍ତେ ମୁହଁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ହେଲେ । ପରେ ପୁର କଥା ଖିଅ ଧରି ଡର୍କଚନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ।)

ତର୍କତର୍କ — ଆଜ୍ଞା ଭାଇ ଜଗୁ, ସେଠାଲି ଦେଖିଲ ଆମ୍ଭେମାନେ
ଏକତା ଦ୍ଵାରା କେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାମ ଫଳେ କଲେ
ଏକତା ନ ଥିଲେ କ'ଣ —

ଜଗୁ — ଆରେ ଏକଥା କ'ଣ — ସେକଥା କଅଣ ? କଥାତ ଗୋଟିଏ ।

ତର୍କ — ଆରେ ଡିଲୁ ! ଏ କଥା ନୁହେଁ — ଏକତା ଏକତା, ଗିଆପ
ମୁଣ୍ଡ ହେଲୁ କଥା ସରଲ । ଦେଖନ୍ତୁ ଜେନାଏ — କିଛି
ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ସେଠାଲି — ବୁଝିବ କୁଆଡୁ — ମୁଣ୍ଡ ତ ଗୋବର ଗଡ଼ିଆ

ତର୍କ — ଆରେ ଏହି ଯେ ବାର ରକମ ନିଶାପାଣି କରୁଥିଲେ — କିଏ
ଖାଉଥିଲା ଅଫିମ — କିଏ ଖାଉଥିଲା ଗଞ୍ଜେଇ — କିଏ ଖାଉ-
ଥିଲା ତାଡ଼ି — ମୁଁ ଯେମିତି ମଦ — ସମସ୍ତେ ସବୁ ଛୁଡ଼ି ଏକ
ଜାଗାରେ ବସି ପାଞ୍ଚ ରକମ ଗୁଟ୍ ଦେଇ ମଉଜ କର ଏଇ
ଯେଉଁ ଗୁଲି ଖାଇଲୁ — ଏହାକୁ କହନ୍ତି ଏକତା — ପଞ୍ଚପ୍ରାଣ
ଏକଆତ୍ମା —

ସେଠାଲି — ଯାହା କହିଲ ମିଶ୍ଟେ — ନିଶାଭିତରେ ରଜାଟାଏ — ମିଜାଜ୍
ଏପରି ଥଣ୍ଡା ରଖେ —

ଜଗୁ — ଆରେ ଭାଇ, ମୁଁ ଫରା ସେଥିପାଇଁ ଆଗରୁ ଗୁଲି ଧରିଛି —
ଏଥିରେ ବଡ଼ ସାନ ନାହିଁ — ହାଡ଼ି ପାଣି ଜାଳି ବିଗୁର
ନାହିଁ — ଧୋବା ମୁହଁରୁ ଛଡ଼ାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଖାଏ — ବ୍ରାହ୍ମଣ
ମୁହଁରୁ —

ତର୍କ — ଆରେ ଶୁଣ — ଏଇ ଏକତା ଯୋଗୁଁ ସେନାପତି ହାତ
କଟାଇଲୁ — ତା ଝିଅକୁ ଘରୁ ବାହାର କଲୁ — ସେନାପତିକୁ
ତଡ଼ାଇ ତା ଜାଗାରେ ନିଆ ସେନାପତି ବସାଇଲୁ ପୁଣି —
ଯେ ଆମକୁ ନିଶାଖୋର ବୋଲି ବାଡ଼େଇ ଥିଲା — ତାହାର
ଖାସ୍ ବସିଲାଂଘରକୁ ଆମର ନିଶାପାଣିର ଥଡ଼ା କଲେ ---

ନୋହିଲେ କାହିଁ ଗୁହବଣ କାହିଁ ମଲ୍ଲଚଣ୍ଡିଆ ବୁଲି ବୁଲି
କେତେ ହରାଇଣ ହେଉ ନ ଥିଲେ — ଏହା ଉପରେ ପୁଣି
ପୁରସ୍କାର — ଆଉ କ'ଣ ଲେଖା ?

ଚଞ୍ଚଳା — ଆହା ମୋ କରମତ୍ତ — ସତେ ସେମିତି ଯୁଦ୍ଧର ଯୋଗେ
ହେଲା — ମୁଁ ନ ଥିଲେ ଦେଖା ଯାଇଥାନ୍ତା ଯେ —

ତର୍କ — ତୁଟା କିଏ ଲେ ! ମାଇକନା ଜାତ, ମୁଣ୍ଡରେ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି
ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ — କଥା କହୁଛି ଶାଠିଏ ହାତ — ଆଲେ !
ତୋତେ ପହିଲୁ ଘରୁ କାତ ନ ଆଣିଥିଲେ — ତୋତେ ମୋ
ଓପ୍ରାତ ହାତ ନ ଦେଇଥିଲେ କେତେ କରମତ୍ତ ଦେଖାଇ
ଥାନ୍ତୁ ଦେଖିଥାନ୍ତୁ ଯେ — ତୋର ଚଉଦ ପୁରୁଷ ପାରନ୍ତାଳୀ
— ଛତରଖାଇ କୋଉଠିକାର !

ଚଞ୍ଚଳା — ମୋ ଚଉଦ ପୁରୁଷ ଓଦଉଛ କାହିଁକି ମ ?

ତର୍କ — ନାହିଁ ତୋତେ ଡରିବ ।

ଜରୁ — ଆହା କଳି ତକରାଲରୁ କି ମିଳିବ, ହଁ ତୁ ସେମିତି କଲୁ
ସେମିତି ନୂଆ ସେନାପତିଙ୍କର ସୁ ନଜରରେ ପଡ଼ିଗଲୁ — ହାର
ପାଇଲୁ — ପିଛା ପାଇଲୁ — ଅବକା ପୁଣି ନୂଆ ପୁରସ୍କାର
ପାଇବୁ — ସେଥିରୁ ଆମକୁ କଅଣ ଭାଗ ଦେବୁ ?

ସେଠାଲୁ — ଯାହା କୁହ — ସଖୀର ଆମର କପାଳ ଖୋଲିଗଲା, ଉଛୁଣି
ଆମକୁ ଗୋଟାଏ ଭଲଗୀତ ଗାଇ ଖୁସି କରୁଛ — ସେନାପତି
ଆସିବା ଯାଏ ଟିକିଏ ମଉଜ ଚାଲୁ —

(କଞ୍ଚଳା ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରିବାବେଳେ ପରଶୁରାମର ପ୍ରବେଶ)

(ଗୀତ)

ଦେଇଛି ବିକି ଜୀବନ ପଦତଳି ମୁଁ ତ ପଦତଳି ।

ପରଶୁରାମ — ଏ ସବୁ କଅଣ ? ଏତେ ଗୋଲମାଲ କାହିଁକି ?

କଞ୍ଚଳା — (ସନ୍ଦେହରେ) ଆଜ୍ଞା, ଆମେ ନୋହୁଁ, ଏଇ ଚଞ୍ଚଳା କରୁଥିଲା ।

ପଶୁ—ଚଞ୍ଚଳା ?

ଚଞ୍ଚଳା—(ହସି) ଚିହ୍ନିଲ କାଳ ଗଡ଼ଗଲଣି ପରା ଆଉ ଚିହ୍ନିବ
କାହିଁକି ? ହଉ—ନ ଚିହ୍ନି ପଛକେ [ପାଖକୁ ଯାଇ] କାହିଁ
ମୋ ପୁରସ୍କାର, ମୁଁ ଯାଉଛି—ଏତିକି କେତେ ନୂଆ ଜୁଟିବେ

ପଶୁ—(ସ୍ବଗୀତ) କଅଣ ହେଲା ।

ଜଗ—ରୂପକର—ଗିହାପ ମାଇକିଆ ହେଲା, କଥାମରିଲା ଯେଉଁ
ସୁନ୍ଦରୀ ଲୋକତ, ଶାତର ପତନାହିଁ । ତୋଭଳି ପରୁଣଗଣ
ପୋଇଲି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଗଡ଼ଗଡ଼—କେଉଁ ଲୋକକୁ
କିପରି କଥା କହନ୍ତି—

ପଶୁ—ଏପରି ସ୍ଥାନ ଚରିତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ମୋର ଦରକାର ନାହିଁ,
ଏହାକୁ ଏଠାରୁ ଦୂର କରିଦିଅ ।

ଜଗୁ—ବାହାର ପୋଇଲି (ଗୋଇଠା ମାରି ଚଞ୍ଚଳାକୁ ଚଢ଼ିଦେଲା)
[ଏଣେ ତେଣେ ଅନାଇ ଅନାଇ ଶବ୍ଦଦମନର ପ୍ରବେଶ]

ଶବ୍ଦ—ପୁଷ୍ପ—ପୁଷ୍ପ—ମା ମୋର କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ—?

ଜଗୁ ସେଠାଳି ପ୍ରଭୃତି ଡରରେ ଗୁଲି ହୁକା ଲୁଗୁଇବା

ପଶୁ—ଡର କାହିଁକି ?

ସମସ୍ତେ—ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା କି ଡର, କିଏ ତୁ ବୁଢ଼ା ? ଏଠି ପୁଷ୍ପ କି ଫଳ
କିଛି ନାହିଁ, ଯା ବଗିଚାରେ ଖୋସିବୁ—

ଶବ୍ଦ—ଏ, ମୋ'ର ଗହ୍ବରେ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଖରେ ଏପରି କଥା, କିଏ
ତୁମ୍ଭେମାନେ ?

ଜଗୁ—(ହସି ହସି) ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ ? ହାତ ସିନା, ତୁମର ଯାଇଛି,
ଆଖିତ ଅଛି—

ଶବ୍ଦ—କଅଣ ? ଏତେଦୂର ଆସୁଛି—(ଜଗୁ ଆଦି ଡରିଯିବା)

ପଶୁ—ଆସୁଛି । ତୁମ୍ଭର ନା ଆମ୍ଭର—ଆଖି ରକ୍ତାକ୍ତ କାହା ଉପରେ

ଆଉ ସେ ଦିନ କାଳ ନାହିଁ ବୁଝ । ତକ ଘୁର ଯାଇଛି—ଯା
ବାହାର ଯା—ନଚେତ—

ଶମ୍ଭୁ—ନଚେତ ବାହାର କରିଦେବ—ନା ? ହଉ କରିଯାଅ । ସିଂହ
ଯେତେବେଳେ ଶକ୍ତିହୀନ ହୁଏ ଶୃଗାଳ ମଧ୍ୟ ତା ମୁଖରୁ
ଗ୍ରାସ କାନ୍ତି ନଏ ।

ପପୁ—କ'ଣ ଅନାଉଛ ସେଠାଲି—ଦିଅ ବେହେୟାକୁ ତଖି ଆମାର
ବାହାର କରିଦିଅ—(ସେଠାଲି ଉଠିବା)

ଶମ୍ଭୁ—(ଯାଉ ଯାଉ) ଏହା ମଧ୍ୟ ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା
ଫସାର ଠିକ୍ ଉଲଟିପାଲଟ ହୋଇ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା
ପ ବ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତଯାଉଛନ୍ତି—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା
ଖରା ବର୍ଷ । ଦିନରାତି, ନିୟମିତ ରୂପେ ହେଉଛି—ବର୍ତ୍ତମାନ
ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ସବୁ ଠିକ୍ ଆଗ ପରି ଆପଣା କକ୍ଷରେ
ବୁଲୁଛନ୍ତି—ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମାତା ସନ୍ତାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଇ
ପାଳନ କରୁଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମାନବ ମନରୁ ସେନା
ମମତା ସମୂଳେ ଧ୍ବଂସ ହୋଇ ନାହିଁ—ତେବେ—

ଜଗୁ—ଆରେ ବୁଝ ।— ଏ ପ୍ରଳାପ ବକବା ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ । ଫସାର
ଯେମିତି ଥିଲା ସେମିତି ଅଛି—କେବଳ ତୋହର କଥା କେନ୍ଦ୍ର
ମନେ ପକାଏ ନାହିଁ । କୋଟିଏ ତାରା ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ
ଖସି ପଡ଼ିଲେ ସେ ଯାଗା ଯେପରି ଅପୂର୍ବ ରହେ ନାହିଁ—
ତୋହର ଭାଗ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି କାହାର ଦୃଷ୍ଟି
ନାହିଁ କିମ୍ବା ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ପରିବର୍ତ୍ତନ ଜଗତର ହୋଇ-
ନାହିଁ—ହୋଇଛି ତୋର, ତୋ'ର ଅବସ୍ଥା କେବଳ ଓଲଟ
ପାଲଟ ହୋଇଯାଇଛି; ବୁଝିଲୁ ଯା ପଲଖ— ।

ଶମ୍ଭୁ—ହଁ ଯାଉଛି—କିନ୍ତୁ ମନେରଖ, ଏଦିନ ରହିବ ନାହିଁ—ଏ
ଅନ୍ୟାୟର ସୁବିଚାର ହେବ—ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ

ହେବ—ଏ ଅଧର୍ମର ଶାସ୍ତି ମିଳିବ—ସେତେବେଳେ
 ଦଣ୍ଡପଲକର ଶତବୃକ୍ଷ କି ଦଂଶନରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ
 ଆଉ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇବ ନାହିଁ—ମନରୁ
 ଆଜି ଯେଉଁ କରୁଣା, ସହାନୁଭୂତି ବିବେକକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି
 ଦେଇଛ—ସେତେବେଳେ ଶତବ୍ୟାକୁଳ କଣ୍ଠରେ ସହସ୍ର
 ଚିତ୍କାର କରି ଲେଉଟିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେହି ଶୁଣିବେ ନାହିଁ—
 ପଦେ ଆହା କେହି କହିବେ ନାହିଁ । ସ୍ୱପାର !! ତୋର
 ଏହି ଅବସ୍ଥା—ଏତେ ଅବହର, ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର—୭୫ ।
 ଗୋଟାଏ ଦାବାନଳ—ଗୋଟାଏ ଭୂମିକମ୍ପ—ଗୋଟାଏ
 ପ୍ରଳୟ ଝଞ୍ଜାରେ ସବୁ ରେଣୁ ରେଣୁ ହୋଇ ଧୂଳିରେ ମିଶି
 ଯାଉ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ—ତୋପାଲି ରାଜ ପ୍ରାସାଦର ମନ୍ଦିର । ରାଜା ଶିଳାଦତ୍ତ
 ନିଜର ମନ୍ଦିର କକ୍ଷରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇଥିଲେ । ମୁହଁରେ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା
 ଆତଙ୍କ ଏବଂ ଅସ୍ଥିରତାର ଗଭୀର ରେଖା—ନିକଟରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉପସ୍ଥିତ
 ରାଜା କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ସମ୍ପାଦ ଶୁଣି ଚିନ୍ତା କଲେ ଏବଂ ତାହାପରେ
 କହିଲେ)

ଶିଳା—ହଁ, ତା' ପରେ—

ମନ୍ତ୍ରୀ—ତା'ପର ରାଜ୍ୟମୟ ଅଶାନ୍ତର ସ୍ତୋତ । ପଶ୍ଚିମରେ ବସନ୍ତରାଜ
 ବିଦ୍ରୋହୀ, ତାହା ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଛି ମୁଖିକ ରାଜା—
 ଏଣେ ମଗଧପତି ଅଶୋକ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଏକଜୁଟ

ଅଧିପତି । ବିଜୟ ନିଶା ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୋଭ ଦେବତାକୁ
ମଧ୍ୟ ଉନ୍ମାଦ କରଥାଏ—ଏଣୁ ଆଶଙ୍କା ହୁଏ—

ଶିଳା — ଅଶୋକ ଉତ୍ତଳ ଉପରେ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ହଁ ମହାରାଜ ସେତେବେଳେ କିଏ ସୈନ୍ୟ ପରିଚ୍ଛଳନା
କରିବ ? ଶ୍ରୀରାମ ଦିବାରାସ ପ୍ରାସାଦ ଭିତରେ; ନିଗାନ
ସେନାପତି ମର୍ଦ୍ଦାବିଳାସରେ ଆକଣ୍ଠ ମଜ୍ଜି ତ—ଏଇଥିମଧ୍ୟରେ
ସେତେ ରକମର କଥା— । (ମାରବ)

ଶିଳା — ହଁ କୁହ ଚନ୍ଦ୍ର ହେଲ କାହିଁକି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ — ସାହାସ ବଳୁନାହିଁ, ଅଭୟ ମିଳିଲେ କହିବ ।

ଶିଳା — ତୁମେ ମନ୍ତ୍ରଣାଦାତା—ମହାମାତ୍ୟ, ଶଙ୍କାସଙ୍କୋଚ କି ନିମିତ୍ତ

ମନ୍ତ୍ରୀ — ନିଗାନ ସେନାପତିଙ୍କର ଦୌରାନ୍ତରେ ପ୍ରଜାଏ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ,
ଗୁଡ଼ାଏ ଇତର ନିଶାଣୋର ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତି ନାନାଦି
କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଶ ଉତ୍ତଳ କରୁଛନ୍ତି—ଏଥିରେ ରାଜ-
ବଂଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି ହେଉଛି—ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପରେ
ଅତ୍ୟାଚାର ।

ଶିଳା — ଅତ୍ୟାଚାର । (ଚିନ୍ତାରେ) କରିବତ ରାଜପୁତ୍ର ହୋଇ
ମାତ ସୁଗ୍ରବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଅଥଚ ମଣିମା ଜାଣି ଶୁଣି ତାଙ୍କୁ ସେନ ପତି କଲେ ।

ଶିଳା — ନ କରି ତ ଉପାୟ ନ ଥିଲା—ରାଣୀଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ତା ବୋଲି ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରତି, ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର
ଗୋଟାଏ ବିରୁଦ୍ଧ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଅଛି—ତାହା କ'ଣ ଭୁଲିଗଲେ ?

ଶିଳା — ଭୁଲି ନାହିଁ—ସବୁ ବୁଝିଛି କିନ୍ତୁ କଅଣ କରିବ ମନ୍ତ୍ରୀ—
ରାଣୀଙ୍କର କୌଣସି କଥା ଏଡ଼ି ପାରୁ ନାହିଁ—

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ସ୍ବଗତ) ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ଶତ୍ରୁଦମନ ପରି ନିଷ୍ଠାପର
ଦେଶ ସେବକର ଏ ଅବସ୍ଥା ଘଟନ୍ତା କିପରି ? (ପ୍ରକାଶ୍ୟ)

ମଣିମା ମୁଁ ରାଜସେବକ—ରାଜ୍ୟର ଭଲମନ୍ଦ ନିବେଦକ-
ରାଜ୍ୟ ଶୁଭାଶୁ ଶସ୍ତ୍ର ସମାକୁଳ, ପ୍ରଜାଏ ରାଜଭକ୍ତି ହରାଇ-
ଲେଣି, ପ୍ରଜାଙ୍କର ଏହି ଅସନ୍ତୋଷର ଆଶୁ ପ୍ରତିକାର ନ
ହେଲେ ରାଜ୍ୟ ରହିବା କଷ୍ଟକର ।

ଶିଳା—ତୁମେ ଏହାର ବହୁତ ପ୍ରତିକାର କର ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ —କରନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ମଣିମାଙ୍କ ଉଦ୍‌ଘୀନତା ଯେ ମୋର ଆତ୍ମ-
ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟାଇ ଦେଇଛି ।

ଶିଳା—ତା', ପାଇକମାନେ ଆମର କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ? ଆମର
ପାଦତ୍ୟସେନା ଓ ବୋଲଗଡର ବକ୍ସି ବାହିନୀ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ —ସମସ୍ତେ ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି—ମାତ୍ର କର୍ଣ୍ଣଧାରସ୍ଥାନ ସେମାନେ
କିଏ ଆଜି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଦେଶପ୍ରୀତିର ଉଦ୍‌ଘୀପନା
ଜଗାଇ ଦେବ ? (ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ରାଣୀ—କ ପରାମର୍ଶ ଚାଲୁଛି ସ୍ୱାମୀ—

ରାଜା—ରାଜ୍ୟର ଅଶାନ୍ତରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉପାୟ ନ ପାଇ ସେଇ କଥା
କହୁଥିଲେ ।

ରାଣୀ —ଉପାୟ ପାଉ ନାହାନ୍ତି ? ତେବେ ଯିଏ ଉପାୟ ପାଇବ ତା
ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ?

ମନ୍ତ୍ରୀ —ମହାଦେବୀ ବୃଥାରେ ଟେକେ ଦୋଷ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ରାଣୀ—ବୃଥାରେ ଦୋଷ ଦେଉଛି—ତୁମେ ତେଣେ ଅଶାନ୍ତ ପ୍ରତି-
କାରର କି ସୁପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲ ଶୁଣେ—ନବୀନ ସେନା-
ପତିଙ୍କର ଦୋଷ ତ ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଗାଇଲ—ମୁଁ ଉଦ୍‌ଘା-
ଡ଼ରୁ କିଛି କିଛି ଶୁଣିଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ —ଯାହା ପ୍ରକୃତ କଥା ତାହାହିଁ କହୁଥିଲ ।

ରାଣୀ —ଓଃ ! ଏଇ ବୁଦ୍ଧିରେ ମନ୍ତ୍ରୀର କର, ନବୀନ ସେନାପତି ତୁମ୍ଭ
ପରି ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ

ବାରଈର ଅଭିମାନ ଅଛି, ଜାଣ ସେ ଅସିଙ୍ଗବାର ସନ୍ତାନ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — (ସ୍ୱଗତଃ) ବାରଈ ତ ବିଜୟନଗର ରଣ ଭୂମିରେ ଜଣା ଯାଇଛି । ବଣ ଗରମା ଏଇଠି ପୁଟି ଦିଶୁଛି । [ପ୍ରକାଶ୍ୟ]
ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସୀ ରାଜସେବକ ମାତ୍ର, ଭୁଲନାର ପାତ୍ର ନୁହେଁ
ମହାରାଣୀ ।

ରାଣୀ — ବିଶ୍ୱାସୀ ରାଜସେବକ ! ଦେଶର ଏ ଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ନିଗ-
ଶାର କଥା କୁହନ୍ତା କି ? ନା ମହାରାଜ ! — ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ
ରହନ୍ତୁ । ନବୀନ ସେନାପତି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସୁସମ୍ପନ୍ନ କରି
ପାରିବେ । ଦେଶସାରା ଅଶାନ୍ତି ଅନଳ ଜ୍ୱଳି ଉଠୁ — ଶୁଭ-
ଆଡୁ ଶନ୍ଦ ଆଦମଶ କରୁ — ଉତ୍କଳ ସେନାର ଅସିଧାର
ପରାଜୟ କରି ଫେରିଯିବ ।

ଶିଳା — ତା କଅଣ ଆଉ ଯିବେ ନାହିଁ ? ବାସ୍ତବିକ ମନ୍ତ୍ରୀ — ତୁମେ
ତ ମୋତେ ସଙ୍ଗତ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଉ ନାହିଁ — ତୁମର କଥା
ଗୁଡ଼ାକ ଶୁଭାକା ବ୍ୟଞ୍ଜକ — ତୁମ୍ଭର ମନ ଉତ୍ସାହମୟ ।
ମନେ ରଖ ମନ୍ତ୍ରୀ, ପୁଣି ଏପରି କହିଲେ ମୁଁ ବଡ଼ ରୁଷ୍ଟ
ହେବି — ଯାଅ ! ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ
ପ୍ରେରଣ କର, ସେମାନେ ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୁହନ୍ତୁ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଯେ ଆଜ୍ଞାମହାରାଜ (ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ)

ଶିଳା — ଆଉ ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଯଜ୍ଞପୁର ଦୁର୍ଗ ସୁରକ୍ଷିତ କରାଇ ରସଦ
ସଂଗ୍ରହ କର । ତାମ୍ରଲିପ୍ତିର ଶାସନ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଜଣାଅ —
ସେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ କୈବର୍ତ୍ତ ସୈନ୍ୟ ସୁସଜ୍ଜିତ କରି
ମୋର ଅନ୍ୟାଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରନ୍ତୁ — ଯାଅ ।

(ରାଜା ରାଣୀ ଏକଆଡ଼େ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ମାୟାଦୃଶ୍ୟ

(ସମୟ—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ, ସ୍ଥାନ—କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତର ସୀମାସ୍ଥ ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର ଗ୍ରାମ୍ୟପଥ, ରୁକ୍ଷବେଶ ଓ ମୁକ୍ତକେଶରେ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବେ ଚଞ୍ଚଳାର ପ୍ରବେଶ, ମୁଠାରେ ଲମ୍ବ ଛୁରୁଟାଏ । ଦୃଷ୍ଟିଶୂନ୍ୟ ଏବଂ ମୁଣରେ ପ୍ରତିଫ୍ଳିତ ହାର ହର ଛଟା—)

ଚଞ୍ଚଳା—ଧର୍ମଗଲ୍ଲ, କର୍ମଗଲ୍ଲ—ଶେଷକୁ ଗୋଇଠା ଖାଲଲି—ଯାହା କୁଣିକ୍ଷାରେ ପଡ଼ି, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଯୁବକର ସର୍ବନାଶ କଲି—ବୁଢ଼ା ସେନାପତିର ପୁଅକୁ ମରାଇ ବୁଢ଼ାର ହାତ କଟାଇଲି—ତାହାର ଠାରୁ ଏହି ଗୋଇଠା ମାଡ଼ି । ପାପୀନୀ, ଡାକ୍ତିନୀ ମୁଁ ମୋର ଏହାହିଁ ଉପୟୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର — ନା, ନା — ଏହାଠାରୁ ବଳି ବେଶୀ ଦଣ୍ଡ ମୋର ପାଇବା ଉଚିତ । ମୋର ପାପର ସୀମା କଲନା କରି ହେବ ନାହିଁ, ଏପରି ପାପ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭରେ ଆଉ କେହି କରି ନ ଥିବ । ମୁଁ କି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବି ? ନା, ମୁଁ ସେ, ଭଣ୍ଡ ଲମ୍ପଟକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ କରିବି, ହତ୍ୟାକରିବି, ଯେପରି ତାହାର ମଧ୍ୟର ଥାରେ ଆଉ କେଉଁ ନାଶକୁ ନ ଭୁଲିବି, ଆଉ ଯେପରି ତାର ପାପ ପ୍ରଶ୍ଵାସ, ପବନକୁ ବିଶାଳ ନ କରେ କିନ୍ତୁ ବିଚର ବୁଢ଼ର ଦେଖା ମିଳନ୍ତା କି ମୋର ପାପ କାହାଣୀ କହି ତା ଭୁଲ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅନ୍ତି, କ୍ଷମା ତ ସେ ମୋତେ ଦେବେ ନାହିଁ, ଦେଲେ ମୁଁ ବିନେବି ନାହିଁ, ହେଲେ ବୁଢ଼ା ମରିବା ଆଗରୁ ଥରେ ଶୁଣି ଯା'ନ୍ତା କି ତା ପୁଅ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତ କରି ଏ ଦଶା ଘଟାଇଲେ, ବିଚରର ମନ ଟିକିଏ ଉଶ୍ଵାସ ହୁଅନ୍ତା—୭୪ (ବସି ପଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରା କରିବା)

[ପଶୁର ମର ପ୍ରବେଶ]

ପଶୁ—କାହିଁ—ଏଇଠିକି ଆଣି ଦେବେ ବୋଲିତ କଥା ହୋଇଥିଲା
 ଏତ ଓଡ଼ିଶା ମୂଳକ ଶେଷ ଆଡ଼ ଜାଗା—ବେଶ୍ ନିଶ୍ଚଳା—
 କାହିଁ ଏତେବେଳେ ଯାଏ କୁଆଡ଼େଗଲା, ଟଙ୍କା ପଇସାତ
 ଯେତେ ଚାହୁଁଲେ ଦେଇଛି—ଦେଖିବାକୁ ଖାସ ସୁନ୍ଦରୀ—
 ଗୋଟିଏ ଚାହୁଁଲେ ଗଡ଼ା (ଛୁତରେ ହାତମାଣ)ନା ଡର
 କାହାକୁ । ମନଟା ଚାହୁଁ ୨ ହୋଇଯାଉଛି ଟଙ୍କାଏ ପିଇ
 ନେଲେ (ମଦ ପିଇବା)—ବେଶ୍—ଟଙ୍କାଏ ବସେ ଆଗେ ।

ଚଞ୍ଚଳା—(ସୁଗତ ବୁଝି ଲି ପୁଣି କାହାର ସବନାଶର ମତଲବରେ
 ବସିଛି । ବିଧାତା ଠିକ ସୁଯୋଗ ଜୁଟାଇ ଦେଇଛି—ଏତିକି
 ବେଳେ ପାପୀକୁ ଶେଷ କରେ—[ପଛକୁ ଛେପିଯିବି ଚାପ
 ଚପ ଆସି ଆଦାତ]

ପଶୁ—ବାପରେ—ଉଃ—ହୁଃ

ଚଞ୍ଚଳା—ଆଉ ବାପରେ—ଖାଲି ମଲ୍ଲ ଆଗରୁ ଦେଖି ଯା—ଯାହାର
 ସବନାଶ କରି ଗୋଇଠା ମାରି ତଡ଼ି ଦେଇଥିଲା—ମୁଁ ସେହି
 ଚଞ୍ଚଳା ।

ପଶୁ—[ଅତି କଷ୍ଟରେ] ହା ବିଧାତା—ଉଃ !

ଚଞ୍ଚଳା—ପୁଣି ସେହି ପବିତ୍ରନାମ ପାପ ଭୁଣ୍ଡରେ ଧରୁଛି, (ଆଦାତ)

ପଶୁ—ଓଃ—ହୋ—(ମୃତ୍ୟୁ)

ଚଞ୍ଚଳା—ହେଲା । ଭଗବାନ ! ନା ନା!—ସେ ନାମ ଧରିବା ମୋର
 ଅଧିକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଏବେ କ'ଣ କରିବି, କୁଆଡ଼େ
 ଯିବି ? (ବିହ୍ୱଳ ଭାବେ ଏପାଖ ସେପାଖ ହେବା)

[ଶତ୍ରୁଦମନର ପ୍ରବେଶ]

ଶତ୍ରୁ—ଏ କ'ଣ—ହତ୍ୟା ! ଓଃ ! ଚାହିଁଆଡ଼େ ହତ୍ୟା—ଖାଲି
 ହତ୍ୟା—ଦୁଇଆ ସାରା ହତ୍ୟା, ହତ୍ୟା, ହତ୍ୟା (ଚଞ୍ଚଳାକୁ
 ଦେଖି) —କିଏ—ତୁ ?

ଚଞ୍ଚଳା—(ଉପରକୁ ଚାହିଁ) ଦୂରକୁ ଚାଲିଯଅ—ମୁଁ ପିଣ୍ଡାବିନୀ—
ମୋର ପ୍ରଶ୍ନାସରେ ବିଷ, ସ୍ପର୍ଶରେ ମୃତ୍ୟୁ—

ଶତ୍ରୁ—ଆହା ବିରୂପ ମୋର ପରି ଶୋକାତୁର—ମୋର ପରି
ମର୍ତ୍ତ୍ୟବ୍ୟଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) କ'ଣ ହୋଇଛି
କହ—ମୃତ୍ୟୁତ ମୋତେ ଡରି ପଳାଇଛି ନାହିଁ !

ଚଞ୍ଚଳା—କଅଣ ଆଉ କହିବ ? ମୋ କଥାର ଶେଷ ନାହିଁ କି ମୋ
ପାପର ଅନ୍ତ ନାହିଁ—ମୁଁ କିଏ ଚିହ୍ନି ପାରୁ ନାହିଁ, ସେନାପତି !
ମୁଁ ପରା ତୁମର ସବନାଶ କାରଣୀ—

ଶତ୍ରୁ— ମୋର ସବନାଶ କାରଣୀ (ବିସ୍ମୟରେ)

ଚଞ୍ଚଳା—ହଁ, ଯାହା ହୋଇଛି ସବୁ ମୋର ଦ୍ଵାରା ।

ଶତ୍ରୁ—(ସ୍ଵଗତ) ଆହା ବିରୂପ ମୋର ପରି ଉନ୍ନାଦିନୀ—
(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) କ'ଣ କରିଛୁ ତୁ ?

ଚଞ୍ଚଳା—ତୁମର ପୁତ୍ର ହତ୍ୟା, ତୁମର କନ୍ୟା ଚୋର, ତୁମର ପୁଅ
ନିନ୍ଦୋଷ, ତୁମ ନିଷ୍ଠାପ—

ଶତ୍ରୁ—ଏଁ ଏଁ—ପୁଅ ମୋର ନିନ୍ଦୋଷ । ମନ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର—
ତୁମେ କାହିଁକି ଏକା କଲ ? ମୁଁ ତୁମର କି ଦୋଷ କରିଥିଲି ?

ଚଞ୍ଚଳା—ରାଣୀ ଓ ତାଙ୍କ ଭାଇର କୁଶିକାରେ ପଡ଼ି—ତୁମେ ତାଙ୍କର
ସବନାଶ କରିଥିଲ, ସେ ତୁମର ସବନାଶ କଲେ କିନ୍ତୁ
ମୋର ଦୁଃଖ ଏହା ଯେ ମୋପରି ରାକ୍ଷସୀ ଦ୍ଵାରା ତାହାହେଲା ।

ଶତ୍ରୁ—[ମୁଣ୍ଡରେ ହାତମାର] ହା ବିଧାତା ଏଇ କଥା ଶୁଣା-
ଇବୁ ବୋଲି କ'ଣ ଏତେକାଳ ବଞ୍ଚାଇ ରଖାଇଲୁ । କିନ୍ତୁ
ସୁବର ମୁଁ—ଏହାର କି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବି ! ସବୁ ଯେ
ଯାଇଛି ।

ଚଞ୍ଚଳା—[ଦଉଡ଼ି ଆସି ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି] ମୋତେ କ୍ଷମାକର ।

ଶତ୍ରୁ—(ଉନ୍ନାଦିତୁଲ) କ୍ଷମା—କ୍ଷମା—ହେଉ ! ଭାଗ୍ୟତ ମୋ

ପ୍ରତି ଅପ୍ରସନ୍ନ ତୁ କ'ଣ କରବୁ—ଏ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳ
 କ୍ଷେତ୍ରରୁ ପଳାଇ ଚାଲ । ଖାଲ ଟିକିଏ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ମିଳୁ
 ପରେ ପ୍ରତିଶୋଧ — (ବୃଦ୍ଧର ପଳାୟନରେ ଚଞ୍ଚଳା ବ୍ୟସ୍ତ
 ହୋଇ ଚାହିଁଲ, ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ
 ଦୌଡ଼ିଯାଇ କହିଲା)

ଚଞ୍ଚଳା—କିଏ ଅଛ ଟିକିଏ ଆଶ୍ରୟ ! ରକ୍ଷାକର ବାବା—ଏଇ ଯେ
 ଦୃଢ଼ ପଳାଇ ଯାଉଛୁ (କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ) ବିଚାର ମୋ
 ପାଇଁ ଏତେ ଦଶା, ତାକୁ ଦୟାକରି ଫେରାଇ ଆଣ ।
 ସନ୍ନ୍ୟା—(ଚାହିଁ) ଉନ୍ନାଦର ଲକ୍ଷଣ ନାହିଁ—ତାକୁ ଆଉ ଫେରାଇ
 ଆଣି ହେବ ନାହିଁ । ଆସ, ତୁମର ଆଶ୍ରୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା
 କରିବି । ବେଶୀ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ନାହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା
 କଲେ ଅନେକ ଦୂର ଯାଇ ପାରିବା ।

ଚଞ୍ଚଳା-- ତୁମ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବି ମୁଁ କିଏ ଜାଣ ?

ସନ୍ନ୍ୟା—ଜାଣିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ତୁମେ ବିପନ୍ନା ଏହାହିଁ
 ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ।

ଚଞ୍ଚଳା—ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ—ମୁଁ ନରଦାତ୍ତମା—ନାରାଧାତ୍ତମା—ପାପିଣୀ,
 କୁଳଟା, ମୋର ପାପରେ ଆଉ କାହାକୁ ଜର୍ଜରିତ କରିବି
 ନାହିଁ—କଳିଙ୍ଗରେ ରହିବା ମୋର ଅସମ୍ଭବ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ବେଶ୍, ତେବେ ଚାଲ ମୋର ପାଟଳପୁତ୍ର ଆଶ୍ରମରେ
 ରହିବ—କିନ୍ତୁ ବହୁଦୂର ପଥ ଯାଇପାରିବ ? [ଚିନ୍ତାକରି]
 ହଁ ଏକ ସୁବିଧା ଅଛି—ମଗଧେଶ୍ବର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟ ପରି-
 ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ଆସିଛନ୍ତି—ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ତାଙ୍କ ଶିବିର—
 ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ମୋର ଶିଷ୍ୟା—ଚାଲ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ
 ପଠାଇଦେବି ।

ଚଞ୍ଚଳା—ଆଶ୍ରମରେ ରହିବ ? ପାପିନୀକୁ ତମର ଭୟନାହିଁ—ମୋର
ଛୁପା ଯେ ନରକ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା—ଲୋକାଳୟରେ ଯାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ—ଆଶ୍ରମ ଯେ ତାହାର
ପାଇଁ—ମୋର ପାପ ପ୍ରତି ଡର ଅଛି—ପାପୀ ପ୍ରତି ଗଣ୍ଡର
ମହାନୁଭୂତି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ—ପାପ ପୁଣ୍ୟର
ବିରୁଦ୍ଧକ ତ ମୁଁ ନୁହେଁ ।

ଚଞ୍ଚଳା—ନା ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ! ମୋର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜାଣିନାହୁଁ ବୋଲି ଏପରି
କହୁଛ ? ମୋର ପାପର ସୀମା ନାହିଁ—ଜଗତରେ
କୌଣସି କୁକାର୍ଯ୍ୟ ମୋର ବାକୀ ନାହିଁ ଜାଣ ?

ସନ୍ଧ୍ୟା—ଜାଣେନାହିଁ କି ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ; ଭୁଲନା ମା—
ମୁଁ ଭୁଲି ସନ୍ତାନ ।

ଚଞ୍ଚଳା—(ଅବାକତହାଇ) ସନ୍ତାନ ! ତେବେ ଚାଲି ବାପା—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ବୋଧଗୟା ରାଜ ଉଦ୍ୟାନ

(ସମୟ—ସନ୍ଧ୍ୟା, ଉଦ୍ୟାନର ସରସୀ ତଟରେ ବସି ସଂଘମିତ୍ରା ଚନ୍ଦ୍ରେଦୟ
ଦେଖି ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତର ଅପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତିନା ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକୁ
ଲୋଭନୀୟ କରିଥିଲା—ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ଵର ଲହରୀ କ୍ରମେ ଦୂରରୁ ଦୂରକୁ ଯାଇ
ଅସୀମରେ ଲୟ ପାଉଥିଲା, ଗାୟିକା ନିଜେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ରହିଥିଲା ।
ପଛରୁ ଅଶୋକ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରଥମେ ନିବିଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ଗୀତଟି ଶୁଣିଲେ ।)

[ଗୀତ] ଦିନୁଦିନ ଅନୁସରଣ ବଢ଼ୁଛି ଆଶା,

ପୂରିଲେ ନ ପୂରେ ନୁହେଁ ପରାଣ ତୋଷା ।

ଆବେଗ ଆଶଙ୍କା ତାପ—

କେବଳ ବଢ଼ାଏ ପାପ

କାମନାର ଏ ମାଦକ

ହିଆଁ କରେ ଦକଦକ,

ଝରି ଝରି ଶୀତଳ—

ପାଶୋର ନ ଯାଏ ମନୁ

ମନେ ହୁଏ ଶେଷ ଆଉ ନ ହେବ ନିଶା ।

(ଗୀତଟି ଶେଷ ପରେ ଅଶୋକ ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲେ)

ଅଶୋକ—ଏ କଅଣ ମା—ତୁ ଏଠି ଏକୂଟିଆ ବସିଛୁ—ତେଣେ

ମୁଁ ତୋତେ ଖୋଜି ଖୋଜି ହଇରାଣ ହୋଇଗଲଣି—

ସ୍ୱପ୍ନମିତ୍ରା—କଅଣ ପାଇଁ ବାବା ? କିଛି କାମ ଅଛି ?

ଅଶୋକ—ନାହିଁ କିଛି କାମ ନାହିଁ—ମୁଁ ନଗର ବୁଲି ଯାଇଥିଲି—

ଗୋଟିଏ ବଟଦୃଷ୍ଟ ମୂଳରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ନୂତନସନ୍ଧ୍ୟାସୀ
ବସିଥିବାର ଦେଖିଲି—ତୁତ ଜାଣୁ ସେହି ଅକର୍ମୀ ଗୁଡ଼ାକୁ
ଦେଖିଲେ ମୋତେ ବଡ଼ ବିରକ୍ତିଲାଗେ—ଏଣୁ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ
ବାହାର କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି—ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ
କହିଲା—ପିତାର ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ହଂସା ଅଥଚ କନ୍ୟାର
ଅଚଳା ଭକ୍ତିରେ ପାଷାଣ ତରଳ ଯାଏ—ମନଟା ବଦଳି
ଗଲା—ଗୁହଁଲି, ସେ ତୋ'ର ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲା—ନିଜର
ନିନ୍ଦାରେ ରାଗ ନ କରି, ତୋ'ର ପ୍ରଶଂସାରେ ମୃଗ୍ୟହୋଇ
ସେଠାରୁ ଫେରି ଆସିଲି ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଭୂମିଃଶ୍ଚ
ତାଙ୍କୁ ଦାନ କରି ଆସିଲି—ସେହି କଥା ତୋତେ କହିବି
ବୋଲି ଖୋଜୁଥିଲି—

ସ୍ୱପ୍ନମିତ୍ରା—ସଦାଶିବ ତେବେ ମୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣିଛନ୍ତି—

ଅଶୋକ—ତୋର କଅଣ ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣିଛନ୍ତି ନେ—(ସହାସ୍ୟେ)—

ସ୍ୱପ୍ନମିତ୍ରା—ଏଇ ଭୂମପ୍ରାଣରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀକପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ନଜନ୍ମାଇବା ।

ଅଶୋକ—ଦୂର୍ ପାଗଳ ! ବରକୁ ନ ଜନ୍ମାଇବା ଏଠି କ'ଣ ହେଲା ?

ତୋର ପ୍ରଣୟା ଶୁଣି ମୁଁ ତ ନରମ ହୋଇଗଲି ମା—

ସ୍ୱୟମିତ୍ରା—ସେ ଯାହା ହେଉ ବାବା—(ମୁହଁ ଶୁଖାଇବା) ।—

ଅଶୋକ—ଏକଣ ? ପୁଣି ମୁଁ ହଁ ଶୁଖାଇ ଦେଲୁ କାହିଁକି ? ଆଜ୍ଞା

ତାହାହିଁ ହେଉ—ତୋର ପ୍ରାର୍ଥନା ସଦାଶିବ ଶୁଣିଲେ—

ବୁଲ ଘରକୁ ବୁଲ—ରାଜଧାନୀକୁ ପରା ଆଜି ଫେରିଯିବା ?

ସ୍ୱୟମିତ୍ରା—କାହିଁକି ? ଏତେ ତରବର କାହିଁକି ? ଆଉ କିଛି ଦିନ

ରହିବା । ମୋତେ ଏ ଜାଗା ବଡ଼ ଭଲ ଲାଗୁଛି—

ଅଶୋକ—ନାହିଁ ମା, ସେଠି ପରା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବହୁତ ବାଜା—ତୁ

ଖାଲି ବେରାମ ଥିଲୁ ବୋଲି ଏଠିକି ବାଧ୍ୟହୋଇ ଆସିଥିଲି ।

ସ୍ୱୟମିତ୍ରା—ଆଜ୍ଞା ବାପା ରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ଏତେ ଭ୍ରାତୃ ହତ୍ୟା କାହିଁକି

କଲ ? ଯେତେ ହେଲା ହେଲା, ଏଣିକି ଭଲ ବନ୍ଦ କର ।

ଅଶୋକ—(ଚିନ୍ତାଭରେ) ତୁ ସେ କଥା କାହୁଁ ବୁଝିବୁ ମା ? ସେ

ହତ୍ୟା ନୃହେ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଲାଗି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳିବାକୁ

ଯାଇ ନିଜର ମମତାକୁ ବଳିଦାନ ।

ସ୍ୱୟମିତ୍ରା—ଏ କି ଜାତିକା ବଳିଦାନବାପା—ରକ୍ତର ଭାଇ-ପିଲାଦିନୁ

କେତେ ଆଦର ସୋହାଗରେ ବଢ଼ିଛି, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏତେ

ନିଷ୍ଠାର ପଣ—ଶୁଣ, ମହିଷ ଏତେ ବଳି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏ

ନରବଳି—ଭ୍ରତୃବଳି ଶୁଣ ବାପା ।

ଅଶୋକ—ଶୁଣ, ମହିଷ ବଳି ଦେଖା ପାଖରେ ମା, ଏ ଯେ ଦାନବୀ

ପାଖରେ ବଳିଦାନ—ଦଶଜଣଙ୍କର ଜୀବନ ହାମାରେ ଦଶ

ଶତଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା, ଦଶଭାଇଙ୍କର ଅପ୍ରୀତିରେ ଦଶ

ସହସ୍ରଙ୍କର ପ୍ରତି ମମତା ଲାଭ—ଶୁଣ ତୁ ସେ ସବୁ ବୁଝିବୁ

ନାହିଁ ମା—ଏ ସବୁ ନିର୍ମମ ରାଜମାତ ।

ସଦମିତ୍ର । — ସେ ଯେଉଁ ମାତି ହେଉ ବାବା — ଅହିଂସାର ମାତି
 ନୁହେଁ — ହିଂସା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ?
 ଅଶୋକ — ମୂଲ୍ୟ ଅଛି ମା — ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନାହିଁ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁର ହିନ୍ଦୁକୁ
 ନାହିଁ — ଆର୍ଯ୍ୟର ଆର୍ଯ୍ୟକୁ ନାହିଁ — କେବଳ ଶୁଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥ —
 ଶୁଦ୍ର ଦଳାଦଳ ଓ ଫଦସିଶ — ଦେଶର ଏହି ଅଧ୍ୟେଶତ
 ଏବଂ ଧର୍ମର ଏହି ଘୋର ବ୍ୟତିଷମ — ମୁଁ ବୁଝି ପୁଝି ଏଥି
 ପାଇଁ ସେନା ମମତା ସବୁ ବିସର୍ଜନ ଦେଇଛି । ଶେଷରେ
 ଦେଖିବୁ — ଏହି ଧ୍ୟାସ ଏବଂ ଏହି ହତ୍ୟା ଭିତରୁ, ଏକ
 ନୂତନ ଧର୍ମ, ନୂତନ ଦେଶ, ନୂତନ ସମାଜର ସୃଷ୍ଟି ହେବ,
 ମୋର ଏ ହିଂସା ବୋଲି ଯାହା କହୁଛୁ ତାହାହିଁ ଦିନେ
 ଅହିଂସାର ଜାହାଜ ପ୍ଲାବନରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟାଏ
 ପୁଲକ ପ୍ରବାହ ଖେଳାଇ ଦେବ — ଆ ମା, ଏ ସବୁରେ ତୁ
 ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ କର ନା — ଆ — ମୁଁ ଯାଏଁ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

୪ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସମୟ ରାତ୍ରି — ସ୍ଥାନ ଚଣ୍ଡାନଦୀ ଡରସ୍ଥ କୁଟୀର, ମୃତ୍ୟୁ ଶଯ୍ୟାରେ ଶତ୍ରୁ-
 ଦମନ — ଫିରର କୋଳରେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଶୋଇଥିଲେ । ଫିର ଉଦ୍‌ଭୀବ
 ପ୍ରାଣରେ ଏକଧ୍ୟାନରେ ଶତ୍ରୁ ଦମନର ମୁହଁକୁ ଅନାଇ ପଞ୍ଜା କରୁଥାଏ ।
 ଦୂରରୁ ସତେ ଯେମିତି ବିଶାଦଭରା ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ୱରଟାଏ ପବନରେ ଖେଳି
 ଯାଉଥାଏ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଶତ୍ରୁଦମନ ଅତି ଫିଟାଇ ନିଜର ଗୃହପାତ୍ର
 ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଚିନ୍ତା କଲେ, ପରେ କହିଲେ)

ଚତୁର୍ଦମନ — (ଚେତା ପାଇ ଗୁରୁଅଡ଼େ ଅନାଇ) ମୁଁ କେଉଁଠି ? —

ଭୁବେ କିଏ ?

ଘର — କିଛି ଚନ୍ଦ୍ରା ନାହିଁ—ଦେଖୁ ନାହିଁ ତୁମେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଆଶ୍ରମରେ—

ଶତ୍ରୁ — ଓଃ—ଏଠିକି କିପରି ଆସିଲ—(ବସିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା)

ଘର — ତୁମେ ମୁହଁତ ହୋଇ ବାଟ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିଲ—ମୁଁ ନେଇ ଆସିଛି—

ଶତ୍ରୁ — ହଁ ମନେ ପଡ଼ିଲା, ବାବା—ବାଟରେ ପଡ଼ିଥିଲ—

ଘର — (ସ୍ଵଗତଃ) କିଏ ଏହି ପରପାରର ଯାତ୍ରୀ—ମୋର ମନ ଏପରି ସଂସାରସୁଲଭ ମନତାରେ ଭରି ଯାଉଛି କାହିଁକି ?

ଶତ୍ରୁ — ଯୁବକ—(କଷ୍ଟରେ)

ଘର — କଅଣ ଦେଶୀ କଷ୍ଟ ହେଉଛି ?

ଶତ୍ରୁ — କଷ୍ଟ—କଷ୍ଟର ସୀମାତ ମୁଁ ଟପି ଆସିଛି ।

ଘର — ତେବେ କଅଣ କହୁଛ ?

ଶତ୍ରୁ — ଆଜ୍ଞା କହିପାର, ସଂସାର ଆଗପରି ଅଛି କି—କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଣି ।

ଘର — ସ୍ଵଗତଃ) ଏହା ବୁଦ୍ଧର ପ୍ରଳାପ ବାକ୍ୟ—କିନ୍ତୁ ଏ କଅଣ—
ମୁଁ ଏହାର କଟାକ୍ଷ ରଣ୍ଡୀରେ ଏପରି ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଯାଉଛି
କାହିଁକି—ଏ କି ଦୁଃଖିନୀ—

ଶତ୍ରୁ — ମାରବ ରହିଲ ଯୁବକ ?

ଘର — ସଂସାର ପୂର୍ବ ପରି ରହିଛି ।

ଶତ୍ରୁ — ଠିକ ଦେଖୁଛ—ପୂର୍ବପରି ଅଛି—ଆଗେତ କିନ୍ତୁ ଏତେ
ପ୍ରଚାରଣା ଏତେ ଛଳନା—ଏତେ କୃତଜ୍ଞତା—ନ ଥିଲା ।

ଘର — ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୋଇ ରୁହ ବୁଦ୍ଧ, ମନରେ ଶାନ୍ତି ପାଇବ ।

ଶତ୍ରୁ — ହଉ, (ଆଖି ବୁଜିବା)

ଘର — ଏ କି ଭବନା ମୋ ମନରେ ଉଠୁଛି—ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ
ସନ୍ନାସୀଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ମୁଁ—ମୋର ଏ ପ୍ରବୃତ୍ତିକ୍ଷଳା—କାହିଁକି?

ଶସ୍ତ୍ର — (ହଠାତ୍) ଯୁବକ ! ମୋର ସମୟ ନିକଟ — ମୁଁ କହିଯାଏ —
 ଯିବି — କଅଣ କହିଯିବ ?

ଶସ୍ତ୍ର — ମୋର ଆତ୍ମ ପରିଚୟ — ଏହାପରେ କହିବାକୁ ଆଉ ଅବସର
 ନ ଥିବ ।

ସିର — ପରେ କହିବ — ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମକୁ କଷ୍ଟ ହେବ ।

ଶସ୍ତ୍ର — ହେଉ ପଛେ — ତୁମେ ଖାଲି ଶୁଣିଯାଅ ---

ସିର — ହଉ କୁହ ତେବେ — ନା ଆଉ — କି ପ୍ରୟୋଜନ —

ଶସ୍ତ୍ର — ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି — ମୁଁ କିଏ ଜାଣି — ମୁଁ କଳିଙ୍ଗର ଏକ-
 କାଳୀନ ଛତ୍ରପତି ଶତ୍ରୁ ଦମନ — [ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା]

ସିର — ନା — ତୁମକୁ କଷ୍ଟ ହେଉଛି — ଆଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଷ୍ଟ
 ଚିନ୍ତାକର —

ଶସ୍ତ୍ର — ଇଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରିବି — ମୋ ବକ୍ଷରେ କି ଦୁର୍ନିବାର ଶକ୍ତି-
 ଜ୍ୱାଳା ତା ତୁମେ ବୁଝିବ କାହୁଁ — ନା, ନା, ମୁଁ କହି-
 ଯାଏ — କେଜାଣି ଅବା ସେଥିରେ କିଛି ଶାନ୍ତି ପାଇବି ।
 ମୁଁ ଥିଲି କଳିଙ୍ଗ ସେନାପତି — ମୋର ଅଙ୍ଗୁଳି ସଞ୍ଚାଳ-
 ନରେ ଲକ୍ଷମଥା ସଞ୍ଚାଳିତ ହେଉଥିଲା — ଦିନେ ମୋର
 କଟାକ୍ଷରେ ସୈନିକ ପ୍ରାଣରେ ହୃଦକମ୍ପ ଜନ୍ମୁଥିଲା — ମୁଁ
 ସେହି ସେନାପତି, ଯାହାର କରୁଣାବଳରୁ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ଆଜି
 କଳିଙ୍ଗରେ ରଜା କିନ୍ତୁ ପାଇଛି କ'ଣ ଜାଣି ? ସେହି କୃତଦ୍ୱ
 ସ୍ତ୍ରୋତ୍ର-ରଜା ମୋର ଅବଶିଷ୍ଟ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ହତ
 କରିଛି — ମୋତେ ହସ୍ତସ୍ଥାନ କରିଛି ଏବଂ ମୋର ଏକମାତ୍ର
 କନ୍ୟାକୁ ଅପହରଣ କରିଛି —

ସିର — କେତେ ବର୍ଷ ହେବ ଏହା ଘଟିଛି ।

ଶସ୍ତ୍ର — ଆଜକୁ ୧୮ ବର୍ଷ ହେବ (ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା)

ସିର — ଆଉ ବୁଦ୍ଧ ତୁମର ଏ ଦୁଃଖ କାହଣୀ —

ଶତ୍ରୁ—ଆଜି ଯଦି ବିଧାତା ଦୟାକରି ମୋର ହାତ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତା—ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ଦୟାକରି ଟିକିଏ ଅବସର ଦିଅନ୍ତା—
ତେବେ ଦେଖନ୍ତୁ ଯୁବକ—ଏ ବୃଦ୍ଧ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଶତ୍ରୁ-
ରରେ ଏତେ ଶକ୍ତି ରଖିଛି ଯେ ସେ ଯଦି ଥରେ ମାତ୍ର ତାର
ପୁତ୍ର ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଠିଆ ହେବ ତାହାହେଲେ ସେହି
ସୈନିକ ମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଚତୁକାରରେ—କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ
ଏକାବେଳେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଯିବ—ଉଃ—(ଫାର୍ସ ନିଶ୍ୱାସ)

ଫିର—କଷ୍ଟ ହେଉଛି ବନ୍ଧ—ବନ୍ଦକର—

ଶତ୍ରୁ—ନା ଆଉ ଅଳ୍ପ ଅଛି ଶୂର୍ତ୍ତାନ୍ତ—ମୋର ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।
କେବଳ ସେହି ଅପହୃତା ଜନ୍ମାଟି ଯଦି କାହିଁ ବଞ୍ଚିଥାଏ ବା
ତାହାର କେହି ବଂଶଧରଥାଏ—ଯଦି ତାର କେବେ ସନ୍ତାନ
ପାଅ ତାକୁ କହିଦେବ ଯୁବକ, ମୃତ୍ୟୁର ପରପାର୍ଶ୍ୱରେ
ବସି ତୋର ପିତା, ମାତାମହ ଅନାଇ ରହିଛନ୍ତି, ତୁ
କେବେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବୁ (ଫାର୍ସ ନିଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ)

ଫିର—(ସ୍ତବ୍ଧ) ଅପହୃତା ଜନ୍ମା—ହେବ ତାହାର ବଂଶଧର—
(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମାର ନାମ କ'ଣ? ପୁଷ୍ପ ନୁହେଁତ ?

ଶତ୍ରୁ—ହଁ, ହଁ, ପୁଷ୍ପ—ତୁମେ କାହୁଁ ଜାଣିଲ—ତାକୁ ଚିହ୍ନ ?
କାହିଁଅଛି କହିପାର ? [ଉତ୍ତେଜିତ ଭାବେ]

ଫିର—(ସ୍ତବ୍ଧ) ସେ ଯେ ମୋର—

ଶତ୍ରୁ—(ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ) ଆଉତ ସହ ପାରୁନାହିଁ—[ଫିରକୁ ଧରି ପକାଇ]
ମୋର ଯାହା କିଛି ଧର୍ମ—ତାହା ତୁମ୍ଭଠାରେ ବିନିମୟ
କରି କହି ଯାଉଛି—କରିବ ଯୁବକ—ମୋର ଅନ୍ତମ ଅନ୍ତ-
ରୋଧ ପ୍ରତିଶୋଧ, ପ୍ର—ତ—ଶୋ—ଧ [ମୃତ୍ୟୁ]

ଫିର—[ମୃତ୍ୟୁରେ ହାତମାରି] ପୁଷ୍ପ ଯେ ମୋର ମାଆର ନାମ—ସେ
ଅପହୃତା ଏବଂ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ଜନ୍ମା—ଏକଥା ଗୁରୁଦେବ

ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି, ୭୫ ଏତେ ଦିନେ ଏ ରହସ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଲି
—ଅଜା, ଅଜା, (ଶତ୍ରୁଦମନକୁ ଧରି) ମୁଁ ତୁମ୍ଭର
ସେହି ହତଭାଗ୍ୟ ପୌତ୍ର—ଯାଅ ଗାର —ସ୍ୱପାଞ୍ଚର ପ୍ରପଞ୍ଚ
ଜ୍ୱାଳାରୁ ଖବନ୍ତ ନରକରୁ ମୁକ୍ତି ନେଇଯାଅ, ଯେଉଁଠି
ପ୍ରତାରଣା ନାହିଁ, କୃତଘ୍ନତା ନାହିଁ, ଆତ୍ମଗ୍ନାନା ନାହିଁ,
କିନ୍ତୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ତୁମ୍ଭର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଳି ମୁଁ ଯେପରି
ଜଗତକୁ ଦେଖାଇ ପାରେ କୃତଘ୍ନତାର ଶାସ୍ତ୍ର ଅଛି—
ଅତ୍ୟାଚାରର ଦଣ୍ଡ ଅଛି, ଯଦି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଫେରେ
ତେବେ ତୁମର ଏହି—ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ଥାନକୁ ପିତୃ ପୁରୁଷଙ୍କର
ପିଣ୍ଡକ୍ଷେପ କରିବି, ଆଜି ବୁଝୁଛି—ଭୟ ପାଳିତ ହେଲେ
ମଧ୍ୟ ମୋର ମନରେ ସମୟେ ସମୟେ ଶସ୍ତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମଭାବ
ଉନ୍ମାଦନା କାହିଁକି ଆସେ । ଏହି ତୁମ୍ଭର ଶବଦେହ ସ୍ପର୍ଶ-
କରି ଶପଥ କରୁଛି କଳିଙ୍ଗ ରାଜବଂଶର ବିଲେପ ସାଧନ
କରିବି—ଶିଳାଦିତ୍ୟକୁ ଉଚିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଦେବି ଯଦି ସେ ନର-
କରେ ଆଶ୍ରୟ ନଏ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ—
ପ୍ରତିଶୋଧ—ପ୍ରତିଶୋଧ—ପ୍ରତିଶୋଧ ।

(ପ ଛ ପ ଉ ନ)

୭ଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

(ଉତ୍କଳ ସୀମାନ୍ତ ରାଜପଥ — ଚର୍ଚ୍ଚିତଞ୍ଚୁ ଏକାକୀ କୁଷ୍ଠବ୍ୟାଧି ଗ୍ରସ୍ତ)
ଚର୍ଚ୍ଚିତଞ୍ଚୁ — ଆଉ କେତେ ପଳାଇବି, ପଳାଇ ପଳାଇ ହଇରାଣ ।
କିଏ ମାଇଲୁ ନୁଆ ସେନାପତିକୁ ଅଥଚ ଦୋଷ ଲଦା

ହେଲୁ ଆମ ଉପରେ—ଆଉ ପଳାଇବାର ତ ଶକ୍ତି ନାହିଁ—
ଆଉ ପଳାଇଲେ ବା କ'ଣ ହେବ—ଦେହରେ ଯେଉଁ
ବ୍ୟାଧି ଦେଖା ଗଲାଣି, ସେ ତ ମଲ୍ଲର ବଡ଼ ବୋପା, ଧରା
ପଡ଼ିଲେ ତ ଶୂନ୍ୟ—ଏପରି ଖରାପ ରୋଗରେ ପଡ଼ି ସତ୍ତି
ମରିବାଠାରୁ ଧରା ଦେଇ ଶୂନ୍ୟ ପାଇବା ଭଲ, ପାଦତ ଆଉ
ପାଦେ ଆଗଉ ନାହିଁ, ଏଇଠି ବସେ, କପାଳରେ ଯାହା
ଥିବ, (ବସି ଗୋଡ଼ ଆଉଁସିବା ମନ୍ତ୍ର ଅଡ଼େଇବା)

(ଜଗୁର ଗ୍ରେଟେଇ ଗ୍ରେଟେଇ ପ୍ରବେଶ)

ଜଗୁ—ବାଟ ତ ଆଉ ଶେଷ ହେବାକୁ ନାହିଁ । ବାବାଜୀ ମଠ ଯେ
କେଉଁଠି କୋଉ ବାଟରେ ଯିବ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏହି
ଲେଙ୍ଗଡ଼ା ଗୋଡ଼ରେ ୧ ମାସ ହେଲୁ ଚାଲିଲଣି, ତିନି ଦିନ
ହେଲୁ ପେଟରେ ମୁଠାଏ ଦାନା ପଡ଼ିନାହିଁ, ଏଣେ ପେଟର
ଜୁଳା ବାହାରେ ରୋଗର ଜୁଳା, ମରି ଯାଆନ୍ତୁ ତ ଏ
କଷ୍ଟରୁ ତରି ଯାଆନ୍ତୁ ! ହେ ଯମଦେବତା ତୁମେ କ'ଣ
ମୋତେ ଭୁଲିଗଲ !

ତର୍କ—(ସ୍ବଗତଃ) ଏ ତ ଜଗୁ ସେଠାର ଭୁଣ୍ଡ ଶବଦ ପରି ବୋଧ
ହେଉଛି, ତାର ଦୁଃଖ ବି ମୋ ଦୁଃଖଠାରୁ କମ୍ ନୁହେଁ,
ହେବ କାହୁଁ,—ପାପ ବୋଲିତ ଆଉ କିଛି ବାକି ରଖିନାହୁଁ,
ମୋତେ ବୋଧ ହୁଏ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ, ଏ ଦେହ ଯାହା
ହେଲାଣି ଏଥିରେ ନିଜର ପୁଅ ମାଇପ ତ ଚିହ୍ନିବା କଷ୍ଟ ।

ଜଗୁ—ବାବା, ଲଣ୍ଡା ବାବାଜୀ ମଠକୁ ବାଟ କିଏ, ଆଉ କେତେଦୂର
କହିପାରିବ ?

ତର୍କ—କାହିଁକି ? କଅଣ ପାଇଁ ସେଠାକୁ ଯାଉଛ ?

ଜଗୁ—ବାବା, ଶୁଣିଲି—ସେଠାରେ ହୁକୁମ୍ ମିଳୁଛି—ସେତେ
ଲେଙ୍ଗଡ଼ା, କଣା, ବଡ଼ ବେମାରୀଆ ସେଠି ଆଣି ପାଉଛନ୍ତି

ଭଲ ହେଉଛନ୍ତି । ସେଥି ପାଇଁ ବାବା, ବହୁତ ଦୂରରୁ ଓଡ଼ିଶା
ଗଲେଣି ଆସିଛି । (ହଠାତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ୍ର ଦେହ ଦେଖି)
ବାପା ତୁମ ଦେହରେ ତ ଭୋଗ ଦେଖାଗଲାଣି, ତୁମେ କ'ଣ
ସେଇଠିକି ଯାଉଛ କି ? ମୋତେ ଟିକିଏ ସଙ୍ଗରେ ନିଅ ।

ତର୍କ — କି ଜଗୁ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ ? ମୋତେ ଭଲ କରି ଅନାଇଲୁ
ଜଗୁ — (ନିରାଶ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ) ଏ ସେ ମିଶ୍ରେ — ଆଁ — ତୁମ
ଚେହେରା ଏମିତି ହୋଇଛି ଯେ ତୁମକୁ ସାତ ଦୁଷମନ
ଚିହ୍ନି ପାରିବ ନାହିଁ — ତୁମେ ଏଠି ବସିଛ ଚିହ୍ନା ଦଉ ନା,
ସେ ମଠର ଖବର ପାଇ ବୋଧ ହୁଏ ଆସିଛ ?

ତର୍କ — ଆରେ ଜଗୁ — ମଠ ଫଠ ଖବର ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । ମୁଁ
ତୋରୁଁ ଶୁଣୁଛି, ସେଠିକି ଗଲେ କ'ଣ ଭୋଗ ଆରମ୍ଭ
ହେବ ? ତେବେ ଗୁଲ ମୁଁ ବି ତୋ ସଙ୍ଗରେ ଯିବି —

ଜଗୁ — ବାଟେ ଜଣାନାହିଁ, ଏଇଠି ଅପେକ୍ଷା କର କେହି ବାଟୋଇ
ଗଲେ ପଚାରିବା — ଏତେ ଦୂରରୁ ଜଣେ କିଏ ଆସୁଛି —
(ସେଠାଲି ବାଡ଼ିଧରି ଗୀତ ଗାଇ ୨ ପ୍ରବେଶ)

(ଗୀତ)

କୃତକର୍ମ ଫଳ ଶ୍ରେଣେ ନିତି ନେତ୍ର ମାରେ —

ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ କର୍ମନାସା ଖରେ ।

ସୁଖ ବର ସୁଖ ସାଥୀ ଭୁଲିଗଲେ ଗୋ —

ଦୁଃଖସିନ୍ଧୁ ଚର ଯାତ୍ରୀ ବୁଲି ବୁଲେ ଗୋ

ମର୍ମବ୍ୟଥା ମର୍ମେ ମାରି — କର୍ମଲପି ଅନୁସରି

ନରୁପ୍ରାୟେ ପ୍ରାଣ ଯାଏ ପଥରେ ଏବେ ହାହାକାରେ ॥

ତର୍କ — ଜଗୁରେ, ଦେଖିଲୁ ଏ ସେଠାଲିର ତୁଣ୍ଡ ନା ?

ଜଗୁ — ଠିକ୍ ତ ମିଶ୍ରେ — ସେଠାଲିର ଖବର ମୁଁ ତ ବହୁକାଳରୁ
ପାଇ ନାହିଁ, ସେ କ'ଣ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲାଣି ?

(ସେଠାଲି ସେହିପରି ତାଟି ଅଣ୍ଟାଲି ଚାଲିଲା)

ତର୍କ—ହଇହେ, କେଉଁଠି ଆସୁଛ ?

ସେଠାଲି—ବାବା, ଅନେକ ଦୂରରୁ ଆସୁଛି, ତୁମେ ଜାଣିବ ନାହିଁ—

ତର୍କ— ତମ ଆଖିକି କଅଣ ଦୃଶ୍ୟ ହେଉନାହିଁ ?

ସେଠାଲି— ନା ବାବା —

ତର୍କ—ତେବେ ଆସିଲ କିପରି ?

ସେଠାଲି—ବାବା, ସେ ଦୁଃଖର କଥା କହୁନା—କେହି ସାହା
ଭରସା ନାହିଁ, ଏକମାତ୍ର ପୁଅକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଘେନି ଆସୁଥିଲି,
ତାକୁ ଚାହିଁ ଦିନ ତଳେ ସାପ ମାଇଲା—ଏଇ ବାଡ଼ି ଠକ୍
ଠକ୍ କରି ଆସୁଛି—ଏତେକ ବାଟ ଖାଲି ଡିପରେ ପଡ଼ି
ଉଠି ଆସୁଛି—କାଲି ଶୁଣିଥିଲି ଏଇଠି କୋଉଠି ନଈ
ଅଛି—ତା ଆଉ ପାରିରେ ଜଣେ ସାଧୁ ଆନ୍ତି, ତାଙ୍କ
ହୃଦୟରେ ଅସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ହେଉଛି, ମୋତେ ଟିକିଏ
ବାଟ ବତେଇ ଦିଅ ବାବା ।

ଜଗୁ—ମିଶ୍ଟେ, ଏତ ସେଠାଲିର ଚାଲି ଚରଣ—ଏ ନିଶ୍ଚୟ ସେହି,
ଆଉ ଟିକିଏ ଖୋଲି ପଚାରନା —

ତର୍କ—ଯିବତ ହୁଁ — ତୁମ୍ଭ ଘର କେଉଁଠି ? ଆସୁଛ କେଉଁଠୁ ? ଅନ୍ଧ
କଣ ଜନ୍ମରୁ ଥିଲ ନା ହେଲ ?

ସେଠା—କଅଣ ଶୁଣିବ ବାବା ସେ ଦୁଃଖ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ମୋର
ଅଜିଲ୍ କର୍ମ, ସେ କଥା ଶୁଣିଲେ ତୁମକୁ ପାପ ଲାଗିବ ମୋତେ
ଟିକିଏ ବାଟ କହିଦିଅ, ତୁମର କୋଟି ପରମାୟୁ ହେବ ।

ତର୍କ—ହଉ ଯିବତ, ଟିକିଏ ବସ କଥା କ'ଣ କୁହ ଶୁଣିବା —

ସେଠା — ଶୁଣିବ — ଖାଲି ମନ ଶରୀର ହେବ — ମୋ ଘର କଳିଙ୍ଗ
ମୂଳକରେ — ବହୁତ ପାପ କରିଛି; ନିଶା ଖାଇଛି, ମୋର
ଭିନୋଟି ସାଜିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ବହୁତ କୁକାର୍ଯ୍ୟ

କରିଛି । ନିଶ ଖାଉଥିଲି ଯତ ନ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ
ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ପରବୋହୁ , ଭୃଆସୁଣୀଙ୍କି ନଜର ଦେଲି—
ତା'ର ଫଳରେ ଆଖି ହସଇଛି । ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ,
ଏ ଅରକୁ ବାଟ କଡ଼ାଇ ଆଣୁଥିଲା, କାଲି ତାକୁ ଆର ଗାଁରେ
ସାପ ମାଇଲା—ମୋ ବଂଶ ବୁଡ଼ିଲା—(କାନ୍ଦିବା)

ଜଗୁ—ଜେନାଏ—କାନ୍ଦୁଛ କାହିଁକି ? ଜିବନ ସାକତ ପଡ଼ିଛି—

ସେଠା—ଜେନାଏ ବୋଲି ଡାକିଲ କପର ? କିଏ ତୁମେ ସାନ୍ତେ ?

ଜଗୁ—ଆରେ ମୁଁ ପର ଜଗୁ ଆଉ ଏ ମିଶ୍ରେ ଆପଣେ—

ସେଠା—କଅଣ—ଜଗୁଭାଇ, ମିଶ୍ର ସାଆନ୍ତେ । କେଉଁଠି ବସିଛ

ଟିକିଏ ପାଖକୁ ଆସ—ଜୁହାର ଭାଇ—

ତର୍କ—ଜେନାଏ—ଆଉ ପାଖକୁ ଡାକ ନାହିଁ—ମୋତେ ବଡ଼

ବେମାର—ଜଗୁର ଲେଙ୍କଡ଼ା—ପାପତ ଆଉ କାହାର ଉଣା

ନୁହେଁ—ନିକ୍ତରେ ଓଜନ ହୋଇ ଫଳ ମିଳିଛି, ତେବେ

ଗୁଲ ସେଠାଲି, ଗୁଲ ଜଗୁ, ସେହି ମଠକୁ ଯିବା—ସେଇ

ଗୀତଟା ପୁଣି ଗା

(ତର୍କରଞ୍ଜୁ ଜଗୁ ଆଗରେ ଚାଲିଲେ ପଛରେ ସେଠାଲି ଗୀତ ଗାଇ
ଗାଇ ଚାଲିଲା)

ସେଠାଲି—

ଗୀତ

କେବା ଏହି ଅସମୟେ ସାହା ହେବ ଗୋ

ଏ ଅଜଣା ଦେଶେ ମୋତେ ରାହା ଦେବ ଗୋ

ପଡ଼ିଗଲେ ନେବ ଧର—ହେକେ ଦେଇ ଅନ୍ନ ବାରି

ପାତଳକୁ ପରଶିବ—ସାନ୍ତ ନାରେ ସରସିବ

ଦୁଃଖ ଯାତନାରେ । ୨ ।

(ପ ଛ ପ ଉ ନ)

୭ମ ଦୃଶ୍ୟ

ମଗଧର ଦରବାର କକ୍ଷ, ସମୟ ରାତ୍ରୀ ।
(ସୁସଜ୍ଜିତ ରାଜସଭା—ସାମନ୍ତ ପାତ୍ର ମିତ୍ର ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ଉପବିଷ୍ଟ, ପ୍ରହରୀ
ନିକଟରେ ଠିଆ —ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କର ନୃତ୍ୟ ଗୀତରେ ଦରବାର ମୁଖରତ)

ଗୀତ

(ଦେଖ) ବିଜୟ ବିଭବେ ସାଜିଛି ମଗଧ;
ବିକଶିତ ରାଜ ମହିମା ।
ପୁଲକେ ଉଚ୍ଛୁଳି ପବନ ହିଲ୍ଲୋଲେ
ଭସିଆସେ ଗର ଗରମା ॥

ଜୀବନ ମନ ମାଡିଯାଏ,
ଅମାନଶା ଧୀରେ ମିଳାଇ ଯାଏ
ନବସାଜେ ଆଜି ରାଜନ୍ତୁ ଭୂପତି
ସରଗେ ଆଶୀଷ ଡାଳଇ ଗୋ—
ନବ ରବି ଛବି ରଙ୍ଗିମା । ୧ ।

(ଗୀତ ପରେ ନର୍ତ୍ତକମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ଜଣାଇ
ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ)

ଅଶୋକ — ସାମନ୍ତବରୀ, ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କୁ କାହିଁକି ଆହ୍ୱାନ
କରିଛି ଜାଣନ୍ତି ?

୧ମ-ସାମନ୍ତ—ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ ରାଜାପୁରଜ !

ଅଶୋକ—ଭାରତର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛନ୍ତି ତ ?
ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସେହି ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ
କାହିଁ ?

୨ୟ-ସାମନ୍ତ—ଅସଂଖ୍ୟ ସ୍ତୂପ ସ୍ତୂପ ଜନପଦରେ ପରିଣତ ହୋଇ
ଦେଶର ବହୁତ କ୍ଷତି କରିଛି —

ଅଶୋକ — କେବଳ କ'ଣ ସେତିକି ? ଏହି ସ୍ତୂପ ସ୍ତୂପ ରାଜ୍ୟହିଁ ଏ
ଦେଶର ଜାତୀୟତା ସମ୍ପାଦନରେ ବିଘ୍ନ, ଏକତା ଓ
ଦେଶାତ୍ମବୋଧ ଜନ୍ମାଇବାର ବିରୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତରାୟ ।

୧ମ-ସାମନ୍ତ—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ ମଣିମା—

ଅଶୋକ -- ଏହାର ଯୋଗୁ ଶୌର୍ଯ୍ୟ, ଗାୟିକା ଓ ସଭ୍ୟତାରେ ଜଗତ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଭାରତମାତାର ଏ ସ୍ଥାନ ଦଶା—ସବୁଦିନ
କେବଳ ହିଂସା, ଦ୍ବେଷ, ଜଡ଼ତା, କେବଳ ସ୍ତୂପ ସ୍ତୂପର
ସ୍ବଦର୍ଶ—ଆତ୍ମ ପ୍ରତାରଣା —

୨ୟ ସାମନ୍ତ—ଅଭିଶାପଗ୍ରସ୍ତ ଭାରତ ଓ ଭାରତବାସୀର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—

ଅଶୋକ—କେବଳ ଭାଗ୍ୟକୁ ଦୋଷିଲେ ତଳବ ନାହିଁ କି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ
ହୋଇ ବସି ରହିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ମହିମାର ସେ ଅପୂର୍ବ ଅଂଶ
ଗଣମା ଫେରି ଆସିବ ନାହିଁ—ସେଥି ନିମିତ୍ତ ସବୁସ୍ବ ପଥରେ
ସ୍ବଦେଶ ଗୁଣକତାର ପରୀକ୍ଷା ଦେଖାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ—

୧ମ-ସାମନ୍ତ—ମହାରାଜାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ଆଦେଶ,
ବେଦବାଦୀ—କହନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ କ'ଣ କରିବୁ ?

ଅଶୋକ — ଏହି ଦେବାଦେବ ବିନଷ୍ଟ ଦେଶକୁ ପୁଣି ଏକ ମହା-
ଦେଶରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେବ — ଏହି ସ୍ବାର୍ଥର ସ୍ଥାନ-

ଚେଷ୍ଟା ଭାରତକୁ ଦୁର୍ଗ ମହାଜାତିଯୁଦ୍ଧର ଉନ୍ନାଦନାରେ
ଉଦ୍ଧୀପ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ—ଏହି ସବୁ ସ୍ବପ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି
ଏକ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ—

୨ୟ ସାମନ୍ତ—ମହାମହିମ ସମ୍ରାଟ, ଏହି ମହାବ୍ରତ ପାଳନରେ କିଏ
ଅବା ମଣିମାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ନ ହେବ—ଅଞ୍ଚଳର ଉଚ୍ଛ୍ଳୁଳ
ସୂତ କାହାର ପ୍ରାଣରେ ଅବା ଆନନ୍ଦ ଝଙ୍କାର ନ ଉଠାଇବ ?
ଜାତିର ମହତ୍ତ୍ବ ଅର୍ଜନରେ କିଏ ଅବା ମାନବତ୍ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ଅଞ୍ଜଳି ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବ ? ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ
ସେହି ଏକ ବ୍ରତ, ଏକ ଆଶା, ସେହି ଏକ ଦାକ୍ଷୀ, ଏକ
ଉଚ୍ଛ୍ଳାସ—ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରାଣରେ ତର୍ପଣ
କରି ଦେଶ ମାତୃକାର ଜଡ଼ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ
ହେବ—ହୃତପିଣ୍ଡର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତନ୍ତ୍ରୀ ଛୁନ ଉନ ହୋଇ-
ଗଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକ ସ୍ବରର ଝଙ୍କାରରେ ନିଜକୁ ଅନୁ-
ପ୍ରାଣିତ କରିବାକୁ ହେବ, ‘ଭଞ୍ଜ ପ୍ରାଣାଶୟରେ’—

୧ମ ସାମନ୍ତ—ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ, ମଗଧର ବିପୁଳ ବାହିନୀର
ବିଜୟ ସଙ୍ଗାତର ପ୍ରାଥମିକ ଉଦ୍‌ବୋଧନ କେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ
କରିବେ—

(ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ ଭାବେ ଧୀରର ପ୍ରବେଶ)

ଧୀର — କଳିଙ୍ଗରେ ତାହାର ପ୍ରାଥମିକ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ହେଉ
ମହାରାଜ !

ଅଶୋକ—କିଏ ତୁମ୍ଭେ ଉଚ୍ଛ୍ଳୁଳ ଉନ୍ନାଦ ଯୁବକ ?—

ଧୀର — ଉଚ୍ଛ୍ଳୁଳ, କିନ୍ତୁ ଉନ୍ନାଦ ନୁହେଁ ସମ୍ରାଟ—କେଉଁ ରାଜ୍ୟକୁ

ପ୍ରଥମେ ଅଭିଯାନ କରିବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଥିଲା, ମୁଁ ତାହାର
ସୂଚନା ଦେଉଛି, ଧୁସ୍କତା ମାଜି ନା କରନ୍ତୁ ।

ଅଶୋକ—ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭର ପରିଧେୟ ଜାଣି ଶୀଘ୍ର ହେଲେହେଁ ତୁମ୍ଭ
କଥାରେ ସି ହର ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି, କହ କିଏ ତୁମ୍ଭେ ?
ସିର —ଏ ହତଭାଗ୍ୟ କଳିଙ୍ଗର ଭୂତପୂର୍ବ ସେନାପତି ଶତ୍ରୁଦମନଙ୍କ
ଦୌହିତ୍ର ।

ସମସ୍ତେ—ସୁନାମଖ୍ୟାତ ବୀର ଶତ୍ରୁଦମନଙ୍କର ଦୌହିତ୍ର !

ସିର —ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି—ମୋର ଏ ଘନଘନ ଦଶା
ଦେଖି କିଏ ଅବା ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ?

୧ମ-ସାମନ୍ତ—(ଦୃଢ଼ଭାବେ) ଏ ରଜାଳୟ ନୁହେଁ ଯୁବକ, ମଗଧ-
ପତିଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣା ମଣ୍ଡପ ।

ସିର —ମନ୍ତ୍ରଣା ମଣ୍ଡପ ଜ୍ଞାନରେତ ଏଠାକୁ ଆସିଛି, ନଚେତ୍
ଜଗତପତିଙ୍କର ରଜାଳୟକୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଭୁଲ୍ଲ ଜ୍ଞାନ କରେ ।
(ସାମନ୍ତମାନେ ବିରକ୍ତିରେ ସିରକୁ କଟାକ୍ଷ କରିବାରୁ ଅଶୋକ
ଆଖିଠାର ବାରଣ କଲେ ଓ କହିଲେ)

ଅଶୋକ—ଆଗେ ତୁମ୍ଭର ସବିଶେଷ ପରିଚୟ ଦିଅ—ଧେଉଁ ବୀର-
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେନାପତିଙ୍କର ସହାୟତାରେ କଳିଙ୍ଗ ଆଜି ସାରା
ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ, ସେହି ସମର କୁଶଳୀ
ଯୋଦ୍ଧାର ବୀର୍ୟର ହୋଇ ତୁମର ଏ ଅକିଞ୍ଚନ ଅବସ୍ଥା
କାହିଁକି ?

ସିର —କାହିଁକି ? ବିଶ୍ୱାସ—ଘାତକ କଳିଙ୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କର କୃତଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱତା
ପଳରୁ—

ଅଶୋକ—ତେବେ କ'ଣ ସେନାପତି ଶତ୍ରୁଦମନ ଆଉ—

ସିର—ଆଉ ଇହଧାମରେ ନାହାନ୍ତି—ସେହି ସ୍ତ୍ରୈଣ, କୃତଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରାଜା—
ରାଣୀର କୁମନ୍ତ୍ରଣାରେ ସେନାପତିଙ୍କର ଶେଷ ସନ୍ତାନକୁ

ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦେଇ ସେନାପତିଙ୍କୁ ହସ୍ତବିଘ୍ନନ କରି ନାନାଦି
ଲଞ୍ଜିନା ଦେଇଥିଲା । ଅଶୀତିପର ବୃଦ୍ଧ ନିଜର ଏକ ମାତ୍ର
କନ୍ୟାର ସନ୍ତାନରେ ଆସି, ସେହି ଅଭାଗୀନା କନ୍ୟାର ମୃତ୍ୟୁ
ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଗୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି ।
ତାଙ୍କର ସେହି କନ୍ୟା, ଏ ହତଭାଗୀର ମାତା କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ
ବଶତଃ * ଆଜ୍ଞାବନ ଭିକ୍ଷୁ ଗୃହରେ ପାଳିତ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ବିଶ୍ୱାସଯାତକର ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇନାହିଁ ; କୃତଦ୍ୱତାର ପ୍ରତିଶୋଧ
ଘଟିନାହିଁ, ଶରଣାଗତକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ମହାରାଜ, କଳିଙ୍ଗ
ଅଭିମୁଖରେ ଅଭିଯାନ କରନ୍ତୁ , ମାତାମହଙ୍କର ଅନ୍ତମ
ଅନୁରୋଧ ପାଳିବାରେ ମୋତେ ସୁବିଧା ଦିଅନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ !

୨ୟ-ସାମନ୍ତ — ତୁମେ ଯେ ତାଙ୍କ ଦୌହସ, ତାହାର ପ୍ରମାଣ, ସାକ୍ଷୀ

ଘର — ସାକ୍ଷୀ, ମୋର ଅନ୍ତରାତ୍ମା, ମୋର ଧର୍ମଦାୟୀ —

୧ମ-ସାମନ୍ତ — ତୁମେ ଯଦି ମିଛ କହୁଥାଅ । ଅଜ୍ଞାତ କୁଳଶୀଳକୁ
ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ରାଜଧର୍ମ ନୁହେଁ —

ଘର — ରାଜଧର୍ମ ନ ହୋଇପାରେ — ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମ ଏବଂ କ୍ଷତ୍ରିୟର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତ ?

୧ମ-ସାମନ୍ତ — ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁ
ପ୍ରାଣିତ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲେ ସେଥିରେ ବିଘ୍ନ ଘଟିପାରେ—

ଘର — ସେହିକଥା କହନ୍ତୁ, ମୋର ଧାରଣା ଥିଲା ମହାରାଜ ଅଶୋକ
ବଡ଼ ନିର୍ଭୀକ, ଜଣକର ଚେଷ୍ଟା ଚରଣ ନେଇ ସନ୍ଦେହ
କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧ, ଆଉ ତାଙ୍କର ସାମନ୍ତବର
ଅଭ୍ୟୁତ୍ତ କର୍ମୀ କିନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେଁ —

୨ୟ ସାମନ୍ତ — ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ତୁମ୍ଭର କ'ଣ ଲାଭ ହେବ ? ଖାଲି ପ୍ରତିହଂସା —

ଦ୍ଵାର — ହଂସା କି ପ୍ରେମ ଜାଣେନା, ମୁଁ ବୁଝେ ପ୍ରତିଶୋଧ —
 [ଅଶୋକଙ୍କୁ ବୁଝି ଶାନ୍ତଯୋଡ଼ି) ବାରକେଶରୀ ସମ୍ରାଟ ।
 ବଡ଼ ଆଶାରେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରର୍ଥନା ହୋଇଛି —
 ପ୍ରସାଦିତକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା କ୍ଷମିତର ଧର୍ମ ସମ୍ରାଟ ?
 (ଆଶୁମାଡ଼ି ବସିବା)

ଅଶୋକ — ଉଠ, ବାର ଯୁବକ । ସାମନ୍ତ ବର୍ଗ । ଆଜିଠାରୁ କଳିଙ୍ଗ-
 ବିଜୟ ଅଶୋକର ସବୁ ପ୍ରଧାନ ସାଧନା — ଯଥାଶୀଘ୍ର ପରୁଷ
 ହଜାର ମୈଥିଳୀ ସୈନ୍ୟ ନେଇ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣର
 ଆୟୋଜନ କର, ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ମଗଧ ଜନଶୂନ୍ୟକରି
 କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ
 ଆଶ୍ରୟ ଦେଲି ଯୁବକ । ତୁମ୍ଭେ ହେଲ ଏ ବାରବାହୁମାର
 ଅଗ୍ରଣୀ — (ସାମନ୍ତମାନେ ପରସ୍ପର କଟାକ୍ଷ କରିବା)
 ମାଗଧୀର ବୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ କଳିଙ୍ଗର ଗୌର୍ବରେ କଳିଙ୍ଗର
 ବିଜୟ ସାଧିତ ହେବ — ଆସ ଯୁବକ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଥରେ
 ଆଲିଙ୍ଗନ କରେ —

ସମସ୍ତେ — ଜୟ ମହାରାଜ ଅଶୋକଙ୍କର ଜୟ —

(ଯ ବ ନି କା ପ ଉ ନ)

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ — ମଗଧ ଶିବିର । ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା । ସମଗ୍ର ଶିବିର ବ୍ୟସ୍ତ — ପରାଜିତ ମାଗଧସୈନ୍ୟ ପଳାଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶିବିରରେ ନାନାଦି ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ଭାର ବିକ୍ଷତ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଅବଶିଷ୍ଟ ୩୪ ଜଣ ସୈନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଳାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟତ , ଜଣେ ସୈନିକ ଶ୍ଵତ ପ୍ରସ୍ତ ଭାବେ ଆଗବଢ଼ି ପଛକୁ ଚାହିଁ ସଙ୍ଗିକୁ ଡାକୁଛି ଦୂରରୁ ଶୁଭୁଛି ଜୟ ଭେରୀ —)

୧ମ-ସୈନିକ—ପଳାଇ ଆରେ ଭାଇ ପଳାଇଆ—କଳିଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ
ସଙ୍ଗେ କିଏ ଯୁଦ୍ଧ କରିବ ।

(ଏହି ସମୟରେ ଧୀର ପଛଆଡ଼ୁ ଆସି ଘଣ୍ଟାଭରେ ହାତ ବଢାଇ
କହିଲେ)

ଧୀର — ଯାଅ—ରୁଲିଯାଅ—କାପୁରୁଷ ପ୍ରାଣରଙ୍କ, ଏଇ ତୁମର
ଘର ଆଶ୍ଵାଳନ—ତୁମ୍ଭେ ନା କାହିଁ ସ୍ଵଦେଶ ଗୌରବ
ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବାକୁ ଜୀବନ ପଣ କରନ୍ତୁ—ତା ନ କରି
ଦେଶର, ଜାତିର ଓ ରାଜାର ଆତ୍ମମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ କଳଙ୍କକାଳି
ବୋଲି ଦେଉଛ, ଧିକ୍ ତୁମ୍ଭକୁ—ଏଠୁ ପଳାଇ କ'ଣ ଚିର
ଦିନ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଫାଙ୍କି ଦେବ ?

ଜନେକ ସୈନିକ—ପଳାଇବୁ ନାହିଁତ କଣ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ତୁଛୁଟାକୁ
ପ୍ରାଣ ଦେବୁ, ଏଟା କଅଣ ଏଡ଼େ ତୁଛ—ଶୁଣୁଛ କ'ଣ
ଭାଇ ରୁଲ (ଅଗ୍ରସର)

ଧୀର — ହଉ ଯାଅ—ତୁମ୍ଭ ଭିତରେତ ଯୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ମୃତ ହେଲଣି—
ବିରଭର ସବଗ୍ରାସୀ ଉନ୍ମାଦନାତ ତୁମର ନାହିଁ, ବିଜୟ
ମାଦକର ମୋହନ ମଦିରା ତୁମେ କାହୁଁ ଆସ୍ବାଦନ କରିବ,
ଯାଅ—ରୁଲିଯାଅ [ସୈନ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

(ସୈନ୍ୟ ଶିଳାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଧୀରଙ୍କୁ ଦେଖି ସୈନ୍ୟମାନେ
ଦୁଇ ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ, ପଳାୟିତ ମଗଧ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖାଇ
ଶିଳାଦିତ୍ୟ କହିଲେ)

ଶିଳାଦିତ୍ୟ — କି ଯୁବକ ଏହି ଭାରୁ ଗୁଡ଼ାକୁ ଆଣି କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରି-
ଗଲା ବା'ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ? ସୈନିକ—ପାଷାଣର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ପକାଅ--
ଧୀର — ମୁଣ୍ଡ କାଟିବ ? କାଟ [ମୁଣ୍ଡ ବଢାଇ ଦେବା]

ଶିଳା — କଅଣ, ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ ନାହିଁ—

ସ୍ଵର — ତା କ'ଣ ଆଜି ବୁଝିଲ ? ଆଉ ଡେରି କାହିଁକି ଆସ ସେନିକ-
(ସେ ନିକକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ ଓ ସେ ଅଗ୍ରସର ହେଲା)

ଶିଳାବିଜୟ — ଅପେକ୍ଷାକର — ମୃତ୍ୟୁ ଯଦି ଏହାର ଏଡ଼େ ଆକାଞ୍ଛାର
ବିଷୟ ତେବେ ତାର ସେ ଦଣ୍ଡ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ — ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ରୁ
ରହୁ — ବରଂ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁ ଦିଅ — ଯାଉ ସେ ତାହାର ଉଦ୍ଧତ
ଅଶୋକକୁ କହୁ — କଳିଙ୍ଗ ଗାର ଭୂମୀ — କଳିଙ୍ଗ ଜୟକରି-
ବାକୁ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ପୃଥ୍ଵୀରେ ପୁରୁଷ ଜନ୍ମ ନାହାନ୍ତି —
(ସେ ନ୍ୟମାନେ ସ୍ଵରକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ)

ଯା' — ବାବୁଲ — ପ୍ରାଣ ନେଇ ପଳେଇ ଯା — ରଣ ଲଳସା
ଯଦି ମନରେ ଥାଏ, କଳିଙ୍ଗ ଗାରର ପରାସ୍ତା କରିବାକୁ ଯଦି
ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମେ, ତେବେ ତୋର ଆଶ୍ଵସ୍ତବାଦକୁ କହିବୁ —
ଥରେ ନୁହେଁ — ପାରିଲେ ସହସ୍ର ଥର ଆସି କଳିଙ୍ଗ ସେନା ର
ଅସିଧାର ପରାସ୍ତା କରିଯାଉ —

ସ୍ଵର — [ଅତିଶୟ ଶୋଭରେ] ନା ବିଜେତା — ମୋତେ ମୃତ୍ୟୁଦିଅ
ତୁମ୍ଭର ଦୟାଦତ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ଶେଷସ୍ଵର —

ଶିଳା — ତୋର ଅସ୍ପର୍ଦ୍ଧାତ କମ୍ ନୁହେଁ — ନୋହିଲେ ଏହି ଶ୍ଵର ଗୁଡ଼ାକୁ
ଦେନ ଆସିଥାନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରିବାକୁ — ସମସ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ
ଜୟ ଲଭକରି ସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଯାହାକୁ ଡରି ରହିଲେ,
ତୁ ଆସିଛୁ ସେହି କଳିଙ୍ଗ କେଶରୀକୁ —

ସ୍ଵର — (ଅତି ଦୁଃଖରେ) ଆଉ ଲଜ୍ଜା ଦିଅ ନା — ହତ୍ୟାକର ।

ଶିଳା — ଠିକ୍ ହୋଇଛି — ନିଜର ଜୀବନରେ ଧୂଳି କାର ଆଣି ଖାଇବା
ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ବେଶୀ ମର୍ମଭେଦ — ଯା' ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ — ତୋର
ପ୍ରଭୁକୁ କହିବୁ — ଶକ୍ତିଥିଲେ ନିଜେ ଆସୁ — ଆହୁରି କହିବୁ

ତୋ'ର ସେ ଅଶୋକ ରଜାକୁ—ସୁପ୍ରସିଂହକୁ ଜାଗତ
 ବିରକ୍ତ କରି କେହି ରକ୍ଷା ପାଇପାରେ—କିନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗ
 କେଶରୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ପ୍ରଥମର ପରପ୍ରାନ୍ତର ଲୁଚିଲେ
 ସୁଦ୍ଧା ରକ୍ଷାନାହିଁ—ରୁଲ ସୈନିକ—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଐର —(ସ୍ବଗତଃ) ଓଃ-ମୃତ୍ୟୁବ ମିଳିଲା ନାହିଁ—ମୃତ୍ୟୁ କ'ଣ ଐରକୁ
 ଭୁଲିଗଲା—କୁଆଡ଼େ ଯିବ—କାହାକୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇବ—
 (ଚିନ୍ତାକରି) ହେଉ ପଛେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା—ଏ ଭୁଞ୍ଜ ପ୍ରାଣ
 ବାହାର ଯାଉ—

(ହୁଣ୍ଡା ଉଠାଇବା ବେଳେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ପ୍ରବେଶ ଓ ଧରିବା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ପ୍ରାଣ କେବେ ଭୁଞ୍ଜ ନୁହେଁ ଐର—ଏହା ବିଧାତାର
 ମହାଦାନ—ସାରତ୍ତ୍ବ ବରଣ କରିଛ—ସାର ପରି କାର୍ଯ୍ୟକର
 ଐର—' ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ) କିଏ ଗୁରୁଦେବ ? ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଆପଣତ
 ସବୁ ଜାଣନ୍ତି—ଯେବେ ଅଜାତିତରେ ଦୟା କରିଛନ୍ତି—
 ବାଧା ନ ଦେଇ ପାଦଧୂଳି ଦିଅନ୍ତୁ—

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ନର ହୋଇ ନରକର ପଥକ ତୁ—ବାଧା ଦେବ ନାହିଁ ?
 ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର ସାର—

ଐର —ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବ—ସବସ୍ତୁ ହରାଇ—ଶହ! ପଦାଦାତ ଖାଇ
 ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ କ'ଣ ତାହା କଟିଯିବ, ବାତୁଳ; ଏହା
 ଶକ୍ତିର ଅପ ବ୍ୟବହାର—ସତ୍ୟର ଅପ୍ରୋକ୍ତସଙ୍ଖ୍ୟାତ—ଜୀବନ
 କ'ଣ ଏତେ ମୂଲ୍ୟହୀନ ଐର ? ମହାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୋ ସନ୍ନିଧାନରେ,
 ଐର—କଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୁଦ ମୁଁ—ଉପାୟହୀନର ଆଉ ଗତି କ'ଣ ?
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଗତି ? ଗତି ଆତ୍ମହତ୍ୟା ନୁହେଁ—ଆତ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ହତାଶ
 ହୃଦୟରେ ପୁଣି ନବନ ଆଶାର ସମ୍ଭାର—

ଘର — ଅସମ୍ଭବ—

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ଅସମ୍ଭବ ଶବ୍ଦ କାୟୁରୁଷର ସମ୍ଭବ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମନେଅଛି

ଘର ?

ଘର—ଥାଇ କଅଣ ଦେବ—ସବୁ ଯେ ସରିଛି ଗୁରୁ—

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—କିଏ କହିଲା ସବୁ ସରିଛି, ତୋର ସତ୍ୟତ ସଙ୍ଗେ ? ଅଛି;

ଘର — ଆଉ କ'ଣ କରିପାରେ—କହନ୍ତୁ ଗୁରୁଦେବ ! ଉପାୟ

କଣ ?

ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ—ଉପାୟ—ଚେଷ୍ଟା ଉପରେ ଚେଷ୍ଟା । ଏହି ଜଞ୍ଜଳ ରଞ୍ଜିତୀକୁ

ଅନା—ବର୍ଷପରେ ବର୍ଷ ଧରି କେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ

କରି ସେ ତାର ଲକ୍ଷ ଆଡ଼କୁ ଧାଇଁଛି—ଆଉ ତେଜନ

ତୁ—ମାନବ ହୃଦୟ ତୋ'ର—ତୋହ ଲକ୍ଷ ତୁ ଏତେ

ଶୀଘ୍ର ଡୁଲିଯାଉଛି—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲବେଳେ ଏ ସବୁ ମନେ

କରିବାର ଥିଲା—ତା' ନ କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ହତାଶ

ହୋଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା, ଦେବ ଦାନବ କି ମାନବ

କାହାର ଉଚିତ ନୁହେଁ—ଆ ବସ ମୋର, ସଙ୍ଗରେ ଆ—

(ଘରକୁ ଟାଣି ନେଇଯିବା ଓ ଅନ୍ତରାଳରୁ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ଵର)

୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ଆଶ୍ରମ, ସମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ।

(ଜଗୁ, ସେଠାଲି, ତର୍କତଣୁ—ଆଶ୍ରମ ଦ୍ଵାରେ ପହଞ୍ଚି)

ତର୍କ—ମଠରେ କିଏ ଅଛି ବା ବା !

ସେଠା—ଅନ୍ତକୁ ଦୟାକର ବାବା ।

ଜଗୁ—କିଏ ଅଛି । ରକ୍ଷାକର ବାବା ।

ଚଞ୍ଚଳା—(ବାହାରକୁ ଆସି) କିଏ ତୁମ୍ଭେମାନେ, କେଉଁଠି ଆସିଛୁ ?
କଅଣ ହୋଇଛି ?

ତର୍କ—[ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି] ଆମେ ଅନେକ ଦୂରରୁ ଆସିଛୁ ମା—
କଲିଙ୍ଗ ଦେଶରୁ—ଶୁଣିଲୁ ଏଠି ଜଣେ ସାଧୁଆନ୍ତ୍ର—ତାଙ୍କ
କଥାରେ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ ହୁଏ, ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କଅଣ ଟିକିଏ
ମିଳିବ ନାହିଁ ମା !

ଚଞ୍ଚଳା—ସେତ ମଠରେ ନାହାନ୍ତି—ତେବେ ଅଳ୍ପଦିନେ ଫେରିବେ
ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆସ—ଏହିଠାରେ ଆଶ୍ରୟ ନିଅ—

ତର୍କ—ବାଟ ଚାଲି ଚାଲି ଗୋଡ଼ ପଥର ପାଲଟି ଗଲଣି ମା, ଆଉ ଉଠି
ହେଉ ନାହିଁ ।

ସେଠା—ତିନିଦିନ ହେଲା ପେଟରେ ଗଣ୍ଡାଏ ଦାନା ପଡ଼ି ନାହିଁ ମା—
ଜଗୁ—ମଦାଏ ପାଣି ମା—ତଖି ଶୁଖିଯାଉଛି—

ଚଞ୍ଚଳା—ଆହା କେତେ କଷ୍ଟ—ଆଗ୍ର ମୁଁ ଆଣି ଦେଉଛି—(ଭିତରୁ
ପାଣି ଆଣି ମିଶ୍ର ପାଖକୁ ଯାଇ) ଆହା ତୁମ୍ଭ ଦାତରେତ
ବଡ଼ ବେଶୀ ଦା ହୋଇଛି ପିଇ ପାରିବ ନାହିଁ—ରହ ମୁଁ
ପିଆଇ ଦିଏ—

ତର୍କ—[ଚଞ୍ଚଳା] ନାହିଁ ମା ମୋତେ ଛୁଅଁ ନାହିଁ—ଦେଖୁ ନାହିଁ—
ମୋ ଦେହରୁ କପରି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଛି—ଏ ବଡ଼ ଅସାଧ୍ୟ
ରୋଗ—ଶସ୍ତ୍ରକୁ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ଏ ରୋଗ ନ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଚଞ୍ଚଳା—(ବିକଳରେ) ନାହିଁ ବାପ ! କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ସାଧୁଙ୍କ
ଦୟାରୁ ମୋର କିଛି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ—ଏଇତ ମୋର
ରୋଜିନା କାମ—ଏଥରେ ମୋର ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ—

ତର୍କ—କିଏ ମା ତୁମ୍ଭେ—ପାପୀ ପ୍ରାଣରେ ଅମୃତ ଡାଳୁଛ, ତୁମ୍ଭେ
ମାନସ ନା ଦେଖ ?—

ଚଞ୍ଚଳା—ଦେଖ ମୁହେଁ ବାବା ^{ନା}ଜାନବା—ଦେଖ ବୋଲି କହି
ମୋର ପାପ ବଢ଼ାଅ ନା—

ତର୍କ—ତୁମେ ଦେଖ ନୁହ ତ କିଏ ଦେଖି ମା—

ଚଞ୍ଚଳା—ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ମୋର ଗତଜୀବନ କଥା ଜାଣନ୍ତି, ତେବେ
ମୋତେ ଦୃଶ୍ୟ କରନ୍ତୁ—ମୋର ଏତିକି ଭରସା ଯେ ମୁଁ
ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଆଶ୍ରା ପାଇଛି ।

ଜଗୁ—ତେବେ କଅଣ ମା, ଆମର ସଂସାରରେ ଆଶ୍ରା ଅଛି ?

ଚଞ୍ଚଳା—ସେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପାଖରେ କେହି ନିରାଶ୍ରୟ ନୁହନ୍ତି—
ସେଠା—ଆମେ ଯେ ବଡ଼ ପାତକୀ ମା—ଆମଠୁଁ ବଳି ଦୁନିଆରେ
ପାପୀ ନାହାନ୍ତି—

ଚଞ୍ଚଳା—ମୋଠକଲି ତୁମ୍ଭର କଅଣ ପାପ ବେଶୀ ? ମୁଁ ଜଣେ
ଗୃହସ୍ଥର ଝିଅ—ଗୃହସ୍ଥର ବୋହୂ—ମୋର ଘର ମଧ୍ୟ
ସେହି କଳିଙ୍ଗରେ—କୁସଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଯେତେ ବ୍ୟଭିଚାର
କରିଛି, ନାଶ୍ଟ ହୋଇ ଯେତେ ନାଶ୍ଟଙ୍କର ସବସ୍ତୁ ନେଇଛି,
କହିଲେ ଗୋଟାଏ ପୋଥି ହେବ—କିନ୍ତୁ ତା ଫଳରେ
ସେହି ମିଶ୍ର—ସେହି ଜଗୁ—ସେହି ସେଠାଲି—ମୋତେ—

ତର୍କ—କଅଣ କହିଲ ମା ! ତୁମେ କଅଣ ତାଙ୍କୁ ଜାଣ ?

ଚଞ୍ଚଳା—ହଁ ବାବା ସେହିମାନେ ଯେ ମୋର ପାପ ପଥର ସାଥୀ—
ମିଶ୍ର—(ଅନୁତ ପରେ) ମା—ମା—ମୁଁ ସେହି ମିଶ୍ର ମା—

ଜଗୁ—ମା ! ମୋତେ କଅଣ ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ—ମୁଁ ପର
ଜଗୁ—

ସେଠା—ଆଜି ମୁଁ ସେହି ସେଠାଲି

(ଜଗୁ ସେଠାଲି ଚଞ୍ଚଳାଙ୍କ ଗୋଡ଼ିତଳେ ପଡ଼ିବା)

ସେଠା—ମା, ମୁଁ ତ ତୋତେ ଆଜି ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ—ଏ ପାପ
ଆଖି ଭଗବାନ କାଢ଼ି ନେଇଛନ୍ତି—ଜଗୁ ଭାଇ, ଥରେ ମୋ
ମୁଣ୍ଡଟା କାଟିନେଇ ମୋର ମା' ଗୋଡ଼ିତଳେ ଗଡ଼ାଇଦେ—

ଚଞ୍ଚଳା—(ଅଧୀର) ଭଗବାନ, ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ନ କରୁଥିବ—

ଆଜି ଚାରି ନରକର କୃମିଜାଟ, କି ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ।
କି ମଧୁର ଏହି ମାତୃ ସମ୍ବୋଧନ—ଜଗତର ସମସ୍ତ ପାପୀ
ସମସ୍ତ ଆବଳତା—ଏକ ନିମିଷରେ ଏଇ ମା ଡାକରେ
କୁଆଡ଼େ ଉଠେଇଗଲା—ଆଜି ମୋ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ—

[ପ ଠ ପ ଉ ନ]

ନାୟକ ଦୃଶ୍ୟ

(ପାଟଲପୁର ଧର୍ମଶାଳା—ସମୟ ଉଷା । ଯିଏ ଧର୍ମଶାଳାର ଅଗଣାରେ
ଚିନ୍ତାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ନିକଟରେ ସଂପ୍ରିତ ଆଗରୁ ସେପରି
କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଛି । ସେହି କଥାର ସୂତ୍ରଧର ଯିଏ ଅତି ଶୁଷ୍କ ହୃତାଶ
ବାକ୍ୟରେ କହୁଲେ ।)

ଯିଏ — ଆଉ କଅଣ ବାକି ଅଛି ଯେ ସମ୍ରାଟ ପୁଣି, ମୋତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ
ଧରିବାକୁ କହୁଛ ।

ସଂପ୍ରିତ—କଅଣ ନାହିଁ ଶୁଣେ—ତୁମର ମନୁଷ୍ୟତ୍ବ—ତୁମର ସତ୍ୟ
ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ତୁମର ଗାରତ୍ବ—ସବୁତ ଅଛି ।

ଯିଏ — ଥାଇ କଅଣ ହେବ — ମୁଁ ଏକା — ପରସ୍ତ — ପରାସ୍ତିତ—

ସଂପ୍ରିତ — ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଏତେ ଅଧୀର ହେଉଛ — ତୁମ୍ଭେ
କଅଣ ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଶୋରି ଦେଲ ?

ଯିଏ — ତାହା ପାଶୋରି ଦେବି ସମ୍ରାଟ ପୁଣି ? ନିଜର କଳ୍ପମୂର୍ତ୍ତି
ପାଶୋରି ପାରେ କିନ୍ତୁ ତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାରେ ଲିଖିତ ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା
ପାଶୋରିବି କିପରି ? ତାହା ପାଶୋରିବାର ନୁହେଁ—

ସଂ — ତେବେ ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ଲାଗି କ'ଣ କରୁଛ ଶୁଣେ ?—

ଦୁଃଖୀ — ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି, ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା ଏବଂ ନୈରାଶ୍ୟ—ଏଥିରେ କଅଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରହିବ ?

ସଂ — କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲତ ଦେଖା ! ମୁଁ ଦେବ କର୍ତ୍ତୃକ କି ଭାବରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ? ଗୁଜବଶରେ ଜନ୍ମ ଆଜନ୍ମ ପିତୃମାତୃ ସ୍ଥାନ ହୋଇ, ଭିକ୍ଷୁ ପାଲଟ ହେଲ ! ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ଅଜ୍ଞତର କାହାଣୀ ଶୁଣି ପିତୃଶତ୍ରୁର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ବିଦେଶୀ ରାଜାର ଶରଣ ନେଲି କିନ୍ତୁ ମୋ ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ ମୋତେ ପଦେ ପଦେ ବାଧା ଦେଉଛି—

ସଂ — ଦେବ କେବେ ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ ନୁହେଁ—ନିଜର ଅପୌରୁଷତ୍ତ୍ୱ ଦେବ ଉପରେ ଭାଳ ନା ।

ସଂ — ଦୁର୍ଦ୍ଦେବ ନୁହେଁ ? ତେବେ ଦେବ ସୃଷ୍ଟିର ଏପରି ନୃଶଂସତା—ଅତ୍ୟାଚାରର ଉପ୍ରୀଡ଼ନ କାହିଁ କି ? ତାଙ୍କର ପ୍ରେମରାଜ୍ୟ ହିଂସାର ହଳାହଳରେ ଏପରି ପୂତିଗଛ ମରୁ ହୁଏ କାହିଁ କି ?

ସଂ — ବୃଥା ଏ ଅଭିମାନ ତୁମ୍ଭର ଗାର !—ଆଜି ଯଦି ତୁମେ ଜୟ କରି ଫେରିଥାନ୍ତି ତେବେ ଠିକ୍ ଏହାର ବିପରୀତ କଥା କହୁଥାନ୍ତି—ପରସ୍ତ ହୋଇ ଫେରିଛ, ସେଥିଲାଗି ଏତେ ଦୁଃଖ—ଏତେ ଅଧୀରତା । ଏହାହିଁ କଅଣ ଗାରର ଲକ୍ଷଣ ? ଏହାହିଁ କଅଣ ସିଦ୍ଧି ଲାଭର ପତ୍ତା ?

ସଂ — ତେବେ ତୁମ୍ଭେ କଅଣ କୁହ — ସମ୍ରାଟ ନନ୍ଦନା !

ସଂ — ମୁଁ କଅଣ କହେ—ମୁଁ କହେ ଏହା ଶୂରତା-ଉଦାସୀନତା, ଏସବୁ ଗୁଡ଼ି ପୁଣି ଲକ୍ଷ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ—

ସଂ — ଏହି ଦୁଃଖ, ପରଜୟ, ଲଜ୍ଜିନା—

ସଂସାର — ତୁମେ କଅଣ ଭାବଛ—ସୁଖହିଁ ତୁମ୍ଭର ଇଶ୍ଵରଙ୍କଠାରୁ
 ଏକମାତ୍ର ପ୍ରାପ୍ୟ ଏବଂ ଦୁଃଖଟା ତାଙ୍କର ତୁମ୍ଭ ଉପରେ
 ଅତ୍ୟାଚାର, ନା ଗାର ! ଦୁଃଖ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ ନିରାନ୍ଦ, ଜନ୍ମ
 ପରାଜୟ କେବଳ ଗୋଟିଏ ନିୟମର ଦୁଇଟି ଶାଖା—

ସ୍ଵାମୀ — ସେଇଥି ଲାଗି କଅଣ ଦୁଃଖର ଶାଖାଟି କେବଳ ମୋ'ର
 ମୁଣ୍ଡରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଛି ! ଏଥି ପାଇଁ ଦାୟୀ କିଏ ?

ସଂସାର — ଦାୟୀ ତୁମ୍ଭର ନିଜର ଏକାଗ୍ରତାହୀନ ସାଧନା, ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥାନ,
 ଅପରିଚିତ ସୈନିକ, ନୂତନ ଉଦ୍ୟମ ଅଥଚ ଦୁଃସାଧ୍ୟ
 ଲକ୍ଷ । ଗାର ହୃଦୟ ଯାହାର, ମହତ୍ତ୍ଵ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହାର, ତା
 ପକ୍ଷରେ ପରାଜୟ ତ ହତାଶର ଲକ୍ଷଣ ନୁହେଁ ବରଂ ନିର୍ବାଣ
 ଆଶାର ଉନ୍ମାଦନା—

ସ୍ଵାମୀ — କିନ୍ତୁ ଏତେ ମଗଧ ସେନା ମୋ ପାଇଁ ମରାଇ ମଗଧେଶ୍ଵର
 କଅଣ ମନେ କରୁଥିବେ, କେଉଁ ସାହାସରେ ତାଙ୍କୁ ମୁହଁ
 ଦେଖାଇବ ?

ସଂସାର — ବୃଥା ଏ ସଙ୍କୋଚ ତୁମ୍ଭର; ନିୟତ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହରେ ଲିପ୍ତ
 ଥାଇ ରକ୍ତ ପ୍ରବାହ ଉପରେ ସଂହାସନ ସ୍ଥାପନ କରି
 ମଗଧେଶ୍ଵର ପରାଜୟ ଶବ୍ଦକୁ କେବଳ ଆତ୍ମଧାମିକ ମନେ
 କରନ୍ତି । ଇତଃସ୍ତତ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଜାଣନା
 ଗାର, ରାଜାଧିରାଜ ଅଶୋକ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ
 କରନ୍ତି ତାହା ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରିୟ
 ପଦାର୍ଥ ଅକାତରେ ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । କଠୋର
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଖରେ ପୁରୁଷୋକାତୁର ଜନମାନ ତପ୍ରାଣୁଧାର
 ଅବା ଆତତାୟୀର ଉତ୍ତମ ଖଡ୍ଗ, କିଛି ତାଙ୍କୁ ବିଚଳିତ
 କରି ପାରେ ନା ।

ଫିର—ଦେଖ—ଦେଖ—ତୁମ୍ଭର କଥାରେ ଯେ ଫିରର ପ୍ରାଣରେ
ନବୀନ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଉଛି କିନ୍ତୁ ସଫଳ ହୋଇ-
ପାରିବ ତ ?

ଫାଦ —ନ ହୋଇ ପାରିବତ ଯେହି ଚେଷ୍ଟାରେ ଜୀବନ ଅବସାନ
ହେଉ, ଯାଅ ମଗଧେଶ୍ଵରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କର—ତୁମ୍ଭର ବ୍ରତ
ନିଶ୍ଚୟ ଉଦ୍‌ଯାପିତ ହେବ ।

ଫିର—ତେବେ ଯାଉଛି ରାଜପୁତ୍ରୀ ! ତୁମେ ପିତା ପୁତ୍ରୀ ଦୁହେଁ
ଫିରର ଶେଷ ଭରସା—ପିତାର କାର୍ଯ୍ୟକ ଶକ୍ତି ଏବଂ ପୁତ୍ରୀର
ମାନସିକ ବଳ ମୋତେ ଲକ୍ଷ ପଥରେ ନେଇଯାଉ—(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଫାଦ —[ସ୍ଵଗତଃ] ଏହି ଯୁବକ—ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଆଶ୍ରମରେ
ଆଜନ୍ମ ପାଳିତ—ଅଥଚ ଏହାର ପ୍ରାଣରେ କାମନାର କି
ଜୀବୁକ୍ତାଳା—ଏ ଅଧର୍ମର ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ବିନା ସ୍ଵଦର୍ଶନରେ
ବିଲୟ ହେବ ନାହିଁ—ଏହି ବିରାଟ କାମନା ବଢ଼ି, ଖାଣ୍ଟିବ
ବନ ତୁଲ୍ୟ ଅସୀମ ଆହୂତି ନ ପାଇଲେ ଲଭିବ ନାହିଁ—
କିନ୍ତୁ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ଠରେ ଏ ଆବଳୀ । ଓ ଆସକ୍ତି ଯେତେବେଳେ
ମନରୁ ଲୁପ୍ତ ହେବ, ସେତେବେଳେ କଅଣ ରହିବ ?
ରହିବ ନିଷ୍କାମ ଦକ୍ଷାର ନଭସ୍ପର୍ଶୀ ପ୍ରାବନ ଶିଖା, ଆତ୍ମଜ୍ଞାନର
ଅଶ୍ରୁ ତତ୍ତ୍ଵ ଉନ୍ମାଦନା, ବିଶ୍ଵପ୍ରେମର ଯୁଗପ୍ଳାବୀ ପୁଲକଧାରୀ-
ସେତେବେଳେ ହିଁସା ଅହିଂସାରେ ବିଲୟ, କ୍ଷମାରେ ବିଦ୍ଫେ-
ଷର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ—ବିଶ୍ଵ ସାର ମୈତ୍ରୀ ବିଶ୍ଵସାର ପ୍ରୀତି । ଧନ୍ୟ
ସାଧକ, ଜାତି ପଥରେ ତୁମ୍ଭେ କି କେବଳ ଆଡ଼କୁ ଯାଉ
ନାହିଁ । ଏହି ଭାଗ୍ୟସୁନା କଅଣ ତାହାର କିଛି କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଆସିବ ନାହିଁ ?

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ—କଳିଙ୍ଗ ମନ୍ତ୍ରଣା କକ୍ଷ ସମୟ ମଧ୍ୟ ରାତ୍ରୀ । ସାରା ନଗରୀ ହତାଶ ଓ ବିପଦର ଅଶଙ୍କାରେ ମିଥୁମାଣ—ରାଜା ଶିଳାଦତ୍ୟ ଅସ୍ଥିରଭାବେ କକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏପାଶ ସେପାଶ ହେଉଛନ୍ତି—ମନ୍ତ୍ରୀ ଏକ ଜାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି ।)

ଶିଳା — ସମ୍ଭାଦ ତାହାହେଲେ ଶୁବ ଶୁଭାଶ । ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଗୁଣିଆଡ଼େ ବିପ୍ଳବ ବିଦ୍ରୋହ ଏବଂ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—(ମରବ ରହିଲେ)

ଶିଳା—ରାତ୍ର ରହିଲ ଯେ—ତୁମର ପରାମର୍ଶ କଅଣ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ପରାମର୍ଶର ଅବସର ନାହିଁ ମହାରାଜ !

ଶିଳା—ଏହାହିଁ କଅଣ କଳିଙ୍ଗ ମହାମାର୍ତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉଚିତ କଥା ? ହତାଶର ବାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ କଅଣ ତୁମକୁ ଡକାଇଥିଲ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ସତ୍ୟ କହିବା ଯେ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମହାରାଜ !

ଶିଳା — ଏଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମର—ଦେଶ ଶତ୍ରୁ ସମାକୁଳ, ରାଜ୍ୟଧ୍ବଂସ ପଥରେ—ଏତକବେଳେ ତୁମେ ଶୁଣାଉଛ ମର୍ମଭେଦି ପରାସ୍ତ କାହାଣୀ—ଧକ୍ ତୁମକୁ

ମନ୍ତ୍ରୀ—କଅଣ କରିବି ସମ୍ରାଟ—ମୁଁ ଯେ କିଛି କୁଳ କିନାର ପାଉନାହିଁ

ଶିଳା—ତେବେ ଛୁଡ଼ । ମୋ ତେ ଏକାକୀ ଏହି ଅକୁଳ ସାଗରରେ ଝଟି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେନା ସାମନ୍ତ, ମନ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରଣା ମୋର କିଛି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ—

ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ମରବ ଅଭିବାଦନ)

ଶିଳା—ପୁଣି କି ସମ୍ଭାଦ ଦୂତ ?

ଦୁତ — ତାମ୍ଭଲୁ ଶତ୍ରୁ କବଳିତ ଏବଂ ୨୦ ସହସ୍ର କଳିଙ୍ଗସେନା ବିନଷ୍ଟ

ଶିଳା — ୨୦ ସହସ୍ର ? ତା'ପରେ ଆଉ କିଛି ।

ଦୁତ — ସିଂହଭୂମିର ଭୂୟାଁ ବାହ୍ୟା ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ ମାତ୍ର ଐରର ମାଗଧସେନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଧୁସ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ବେଳାପ୍ରାଣ ସିନ୍ଧୁଗାମୀ ନଦ ପରି ଐର ଆସୁଛି ମୃତ୍ୟୁର ଅଗ୍ରଦୁତ ହୋଇ ।

ଶିଳା — ଆଉ କିଛି ? କହିଯାଅ —

ଦୁତ — ଗିରି, ଗ୍ରାମ, ବନ କାନ୍ତାର ସର୍ବସ୍ୱ ବିଭୀଷିକାର ଦାବାନଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ଐରର ବିଜୟ ବାହ୍ୟା ଆଜି ଉନ୍ମତ୍ତ । ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ହେଉଛି —

ଶିଳା — କଅଣ ? (ବ୍ୟଗ୍ରଭାବେ)

ଦୁତ — ସନ୍ଧି ପ୍ରାର୍ଥନା —

ଶିଳା — (ରାଗରେ) କଅଣ କହିଲୁ ଦୁତ । ସେ ଦିନ ଯେଉଁ ଅପଗଣ୍ଡ ଶିଶୁଟାକୁ ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ କରି ଜୀବନରେ ନ ମାରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲି ତାହା ସହିତ ସନ୍ଧି କରିବି । ଶୁଣୁଛ ମନ୍ତ୍ରୀ; କା ପୁରୁଷ ଗୁଡ଼ ଏ ନ ପୋଷିଛି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଦୁତ ସମ୍ବାଦ — ବାହ୍ୟକ ମାତ୍ର ମହାରାଜ ।

ଶିଳା — ଯା ଘରେ ଘରେ ଘୋଷଣା ଦେ, ଯେତେ ଯେଉଁଠି ଅବଶିଷ୍ଟ ସୈନ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଅତିରେ ଆସି ରାଜଧାନୀରେ ସମବେତ ହେଉନ୍ତୁ । କଳିଙ୍ଗର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷ, ଶିଶୁ ଅବା ଚରୁଣ ପ୍ରୌଢ଼ ବା ବୃଦ୍ଧ କେହି ବାଳ ନ ରହୁ, ଯା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ — ମଣିମା — ସେ ଦିଗରୁ ମୁଁ ଶୀଘ୍ରମୁକ୍ତର ଆଦେଶ ନ ପାଇ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଶିଳା — ମୋତେ ଏ କଥା ଜଣାଇ ନାହିଁ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ—ଆଉ ଜଣାନ୍ତୁ କାହିଁକି ? ରାଜାର ଆଦେଶଠାରୁ ରାଣୀଙ୍କ ଆଦେଶ ବଳି ଗଲୁ ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ଅତ୍ୟାଚାରୀତ ହୋଇ ପ୍ରତିକାର ନ ପାଇବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମନବ୍ୟଥା, ମାରବ ଭାଷାରେ ଶତ୍ରୁଯନ୍ତ୍ର ରାଜଦ୍ରୋହ ପ୍ରଚାର କରି ଦେଶକୁ ରୁଦ୍ଧଶାସର ଭଗ୍ନଧ୍ବନରେ ବକମ୍ପିତ କରୁଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଜାଏ ଆଜି ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଏବଂ ଉପଯୁକ୍ତ ସେନାମା ଅଭାବରୁ ସୈନ୍ୟମାନେ ହସଭଙ୍ଗ ।

ଶିଳା—ଏ ଯେ ଦୁର୍ବିସନ୍ଧ କଳଙ୍କ, ରାଜା ଉପରେ କ୍ଷୋଭ କରି କଳଙ୍କବାସୀ ଯଦି ଶୁରୁ ହୁଅନ୍ତି, ରାଜାର ଅବସ୍ଥାର ପାଇଁ ଜନ୍ମଭୂମିକୁ ଶତ୍ରୁ ହାତରେ ଟେକି ଦିଅନ୍ତି, ଦେଶର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଯଦି ଦେଶର ସନ୍ତାନ ହୋଇ ପଞ୍ଚଦଶା ଦିଅନ୍ତି ତେବେ ଭବିଷ୍ୟତ ଇତିହାସ କଣ ଗାଇବ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—କାହାକୁ କହିବେ ମଣିମା କିଏ ଶୁଣିବ ?

ଶିଳା—ବେଶ ତାଇ ହେଉ । କେହି ନ ଆସୁ ମୁଁ ଏକା ଯିବି, କେହି ଯୁଦ୍ଧ ନକରୁ ମୁଁ ଏକା ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବି ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ମହାରାଜ, ଅଶୀତପର ବୃଦ୍ଧ ମୁଁ—ଆଜ୍ଞାବନ କଳଙ୍କ ଅନ୍ତରେ ପ୍ରତିପାଳିତ, ଦେଶ ଶତ୍ରୁର ଗତିରୋଧ କରିବାର ସାଧ୍ୟ ଯଦି ଆଜି ଏ ସ୍ଥଳରୁ ନ ଥାଏ ତଥାପି ଦେଶର ସ୍ବାଧୀନତା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରାଣକୁ ଅକାତରେ ବଳି ଦେବାର ସକୋତ ମଧ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ । ଯାଉଛି ଦେଖେ—[ପ୍ରସ୍ଥାନ]

(ମନ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରସ୍ଥାନ ପରେ ଶିଳାଦିତ୍ୟ କିଛିକ୍ଷଣ କଷ୍ଟ ଭିତରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲି ଚିନ୍ତା କଲେ ତତ୍ପରେ କହିଲେ)

ଶିଳା—ଏଇହେଲା ପରିଣାମ—ଆଜି ଗାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁ କଳଙ୍କ ଶତ୍ରୁ କବଳିତ ହେଲାବେଳେ ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଶ ରାଜାର ଅମାତ୍ୟଯୋଗୁ କେହି ଜଣେ ହେଲେ ସନ୍ତାନ ବାହାରୁ ନାହିଁ ମାତାକୁ

ରକ୍ଷା କରିବାକୁ, ଆଜି ମୋର କେହି ସଖା ସେ'ଦର ନାହିଁ,
ଅଛି ମୁଁ ଏକା—

[ହଠାତ୍ ରାଣୀଙ୍କର ପ୍ରବେଶ]

ରାଣୀ—ଏକାନ୍ତେ ମହାରାଜ । ମୁଁ ଯେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ । ଦୁଃଖ
କଅଣ—ଗୁଲ୍, ସ୍ବାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହେଁ ଶସ୍ତ୍ର ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ।

ଶିଳା—(ପ୍ରାଣହୀନ ହାସ୍ୟସହ) ଶସ୍ତ୍ର ସହିତ ନୁହେଁ; ମୃତ୍ୟୁ ସହିତ,
ବେଶ୍‌ଗୁଲ୍—ଜିନ୍ତୁ ମନେ ରଖ, ରଣସେନ ରାଜପ୍ରାସାଦର
ଶୟନ କକ୍ଷ ନୁହେଁ ।

ରାଣୀ—ଏବଂ ଆଜ୍ଞା ରାଜକନ୍ୟା ମୃତ୍ୟୁର ପ୍ରାବିକା ନୁହେଁ ।

ଶିଳା—ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ ହସ ମାଡୁଛି । ହଉ ଗୁଲ୍—
ରାଜା ରାଣୀ ପ.ଖା ପାଖି ଠିଆହୋଇ ଶସ୍ତ୍ରର ଖାର ମୁନକୁ
ବକ୍ଷ ମୁକ୍ତ କରିଦେବା—ଜୀବନ ରଙ୍ଗ ମଞ୍ଚରେ କି ଭଳି
ଯବନିକା ପଡ଼ିବ ଦେଖିବା—

ରାଣୀ—ଉକ୍ତ ଅଭିନବ ଏବଂ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ବିସ୍ମୟାଗାନ୍ତକ ଦୃଶ୍ୟରେ
ସେ ମହାକାବ୍ୟର ସମାପ୍ତ ହେବ ।

(ପ ଛ ପ ତ ନ)

—ଝମ ଦୃଶ୍ୟ—

(ତୋଷାଲି ରାଜପଥ । ପଳାତକ ନଗରବାସୀଗଣ । ଅନ୍ତରାଳରୁ ଶୋଟାଏ
ଭାତପ୍ରଦ କୋଳାହଳ ଶୁଣା ଯାଉଥାଏ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବସ୍ଥ ହୋଇ ଦୁଇଜଣ
ନଗର ବାସୀ ଓ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର ପ୍ରବେଶ)

ହରିଆ— ଆଲୋ ପେରୁ ମା, ଆଲୋ ଦଉଡ଼ି ଆଲୋ, ଦଉଡ଼ି ଆ—

[ପଛକୁ ଉଠେ ୨ ଅନାଇ ହାତଠାର ଚକ୍ରାର କରିବା]
 ପେରୁ ମା—ହଇ ମ—ମୋ ପନକ, କୁଣ୍ଡ, ବଶାକାଠି ସବୁ ଛୁଡ଼ି
 ଆସିଲ—ଟିକିଏ ଦଉଡ଼ି ଯା'ମ—ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡରେ ଅଛି
 ହରି—ଆଉ ହଣ୍ଡିଶାଳ—ସେଠିତ ଧୁଆଁ ଉଠିଲଣି । [ମୁଣ୍ଡ ଟେକି
 ଅନାଇବା] ହେଇ ଦେଖ—ମୁଁ କ'ଣ ମରବାକୁ ଯିବି—
 ପେରୁ ମା—ଅଣ୍ଟିରୁ ~~ନିକାରି~~ ହୋଇ ମାଇପିକ ପରି ଏଡ଼େ ଢର
 କଥା ମ—ରୋରିଗଲେ ଫେର କେଉଁଠୁ ପାଇବୀ—ନଅ
 ପଇସା ପାଣିରେ ଗଲ ସିନା—

ହରି—ଆଲେ—ଗଲେ ଯାଉ, ଜୀବନରେ କେତେ ନଅ ପଇସା ।
 ଗୁଲ ପଳାଇ ଗୁଲ—ଏଇ ଦେଖ ସାନ୍ତରା ସାହି ତଳ
 ଉଠିଲଣି—ବାପରେ—ସଇଲରେ

[ଅନ୍ୟ ନଗରବାସୀ ଧଇଁ ସଇଁ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ]

ହରିଆ—କି ଦୁଯୋଗରେ ବାପା—ମୋର ସବୁ ଧାନ ଅମାର ଜଳି-
 ଗଲ—କ'ଣ କରିବି—ଲଢ଼େଇ କଲେ ରଜା ସଙ୍ଗେ ରଜା,
 ମାଡ଼ ପଡ଼ିଲୁ ଆମ ଗରିବଙ୍କ ଉପରେ । କି କାଳ ପଡ଼ିଲୁରେ ।
 ହରି—ପଧାନ ପୁଅ—ପାଇକ ଗୁଡ଼ାକ ଏ ଗାଆଁରେ ବି ନିଆଁ
 ଲଗାଇ ଦେଲେଣି—ହେଇ ଅନାଇଲଣି ଆଉ ଗାଁରେ ମଧ୍ୟ
 ନିଆଁ ଜଳୁଛି କିଛି ବାକୀ ରଖିନାହାନ୍ତି ।

(ଦୁରରୁ କାନ୍ଦ ବୋବାଳି ଶବ୍ଦ)

ହରିଆ—ହେଇ ଶୁଣ—ରାମ ସାହୁ ପାଟି ଶବ୍ଦ—ପିଲ ବୁଡ଼ା କିଛି
 ବାକି ରଖିନାହାନ୍ତି—ବିଚର ଗଲୁ ଏଥର । ଗୁଲ ପଳାଇବା ।
 ପେରୁ ମା—ରାମ ସାହୁ ଗଲୁ ? ମୋର ଭିନିଅଣା କାଳ କରି ଖାଇଛି
 କିଏ ଦେବ—

ହରିଆ—ତା'ର ଭିନି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଜୀବନ ଗଲୁ ତୋ ଭିନି ଅଣାକୁ
 କିଏ ପରୁରେ ଲେ ।

ହରି—ପଧାନ ଭାଇ ! ପରଜା, କର ଏ ନିଶ୍ଚାସ କଅଣ ତା ଉପରେ
ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଏଥିରେ କଅଣ ଧର୍ମ ସହିବ ?

ପଧାନ—ଧର୍ମ କଅଣ ଆଉ ଏ ଯୁଗରେ ଅଛି କରେ ହରିଆ—ଆମେ
ସବୁ ସ୍ଥାନ କପାଳିଆ, ଯୁଆଡ଼େ ଯାଇ, କର୍ମ ଦେନ ବୁଲୁଥାଉଁ;
ଭୁଲ—ଭୁଲ—[ଦଉଡ଼ି ପଳାଇବ! ଉଦ୍ୟତ]

ପେରୁମା—ଏ—ମୋ ଖୋସଣୀ ପିଟିଗଲୁ ଟିକିଏ ଛୁଡ଼ା ହୁଏ ମ—

ହରି—ପିଟିଲେ ପିଟିଲେ—ଆଗେ ଜୀବନ ରହୁ—ପରେ ଖୋସଣୀ
ମାରିବୁ ଏ ମାଇପି ଜାତି ସାଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ଭିନିପୁରରେ
ଠାବ ନାହିଁ ।

ପଧାନ—ହଉ, ହଉବେ, ଜଳଦି ମାରିଦେ—ଏହିକ୍ଷଣିକା ଆସି
ପହଞ୍ଚିବେ—ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ—ସେ ପାହାଡ଼ ଖୋଲରେ
ନ ଲୁହାଲେ ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ—ମୁଁ ତ ମୋ ଧନରହ
ଯେତେ ସବୁ କୁଅରେ ପକାଇ ପଳାଇ ଆସିଛି—ଆଲୋ
ଆ ଜଳଦି—ନ ହେଲେ ମର ଏଇଠି—

ପେରୁ ମା—ନାହିଁ ନାହିଁ ଭୁଲ—ମୋ ମାଲେ—(ସମସ୍ତଙ୍କର
ପଳାୟନ)

(ପ ଟ ପ ଉ ନ)

ଉଷ୍ମ ଦୃଶ୍ୟ

(ଶିଳାଦତ୍ୟଙ୍କ ଶିବିର—ସମୟ - ସନ୍ଧ୍ୟା, ଦୂରରୁ ବିଜୟ କୋଳାହଳ
ଶୁଭୁଛି—ଶିଳାଦତ୍ୟ ହତାଶରେ ଶିଥି । ଜଣେ ଦୂତ ସମ୍ଭାଦ ନେଇ ଅସି-
ଥିଲା—ସେ ଠିଆ ହୋଇଛି ।

ଦୂତ—ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତୁ ମହାରାଜ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ଅଛି ।

ଶିଳା—କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଯିବ—ରୁରୁଆଡ଼େ । ସେ ସୈନ୍ୟ ଘେର
ରହି ଅଛନ୍ତି—ବାଟ କାହିଁ—ତୁ ବରଂ ପଳାଇଯା—ପ୍ରାଣ
ରକ୍ଷାହେବ ।

ଦୁନ—ମୁଁ ମୋ ଚାହିଁ ଚିନ୍ତା ନହେ ମହାରାଜ । କିନ୍ତୁ ଆଉ
ଉପାୟ ନାହିଁ । ସବୁ ସୈନ୍ୟ ଆମ୍ଭର ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେଇ
ପଳାଇ ଉଲେଖି—

ଶିଳା—ମୁଁ ତେବେ ଆଉ ଏ ପୋଡ଼ାପ୍ରାଣ ଘେନି କେଉଁ ଆଡ଼େ ଯିବ ?
ଦୁତ—ଥରେ ହେଲେ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତୁ ମହାରାଜ—ଯଦି ଆମ୍ଭରକ୍ଷା
ହୁଏ—ପରେ ପୁଣି ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବା, ଯୁଦ୍ଧରେ
ଜୟ ପରାଜୟ ଘଟିଥାଏ ।

ଶିଳା—ପୁଣି ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ? (ଅବଶ୍ଯାସ ଭରେ)

ଦୁତ—ହଁ ମହାରାଜ—ନେପଥ୍ୟ ଜୟ (ମଗଧେଶ୍ବରଙ୍କର ଜୟ) ଏଇ
ମହାରାଜ । ଶିବର ଆଦମଣ ହେଲାଣି—ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ
ପଳାଇଯାନ୍ତୁ ମହାରାଜ —ପଳାଇଯାନ୍ତୁ—
(ହଠାତ୍ ଧାର ସସୈନ୍ୟ ପ୍ରବେଶ)

ଧାର—ଆଉ ପଳାଇବାକୁ ହେବନାହିଁ —ବନ୍ଧକର ସୈନିକ—
(ସୈନ୍ୟ ଶିଳାଦତ୍ୟ ଓ ସୈନିକକୁ ବନ୍ଧକଲେ)

ଶିଳା—କିଏ—ପରାନ୍ତରା—ଅଜ୍ଞାତଶ୍ଚକ୍ଷୁ ଯୁବକ—

ଧାର—ହଁ—ଚିହ୍ନି ପାରୁନାହିଁ—ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଆଉ ଏ ଯୁଦ୍ଧତ ବେଶୀ
ଦିନର କଥାନୁହେଁ [ବିଦ୍ରୁପରେ] ଓହ୍ଲା —କଳିଙ୍ଗ
କେଶରୀଙ୍କର କେଶର ଆଜି ଛୁଡ଼ି ଯାଇଛି ପରା ?

ଶିଳା—ଚିହ୍ନି ଛୁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ଶ୍ଯାନକୁ ସେଦିନ ଘୃଣାରେ ନମାରି
ଛୁଡ଼ି ଦେଇଥିଲି ମେହି — — ତୁ — ନା

ଧାର—ହଁ ସେହି ତୋର ଯମ । ମନେ ପଡ଼େ ପାଷାଣ, ଯେତେ-
ବେଳେ ମୋର ପୂଜ୍ୟପାଦ ମାତାମହ ତୋତେ ଦୟା-

ପରବଶ ହେ!ଇ ସିଂହାସନ ଦାନ କରିଥିଲେ ? ମନେପଡ଼େ
କୃତୟା ! ତୁ କି ଭାବରେ ସେ ଦାନ ପ୍ରତିଦାନ ଦେଇଛୁ ?
ତୋର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡି ବିଖଣ୍ଡି କରି ଶୂନ ଶୂଗାଳକୁ
ଖୁଆଇଲେ ମଧ୍ୟ ତୋର ସମୁଚିତ ହେବନାହିଁ—ତୋ'ର
ମୃତ୍ୟୁ—(ଅଶୋକ—ସସୈନ୍ୟେ ପ୍ରବେଶ)

ଅଶୋକ—ମୃତ୍ୟୁ ଯେ ତା' ପ୍ରତି ଆଶିର୍ବାଦ ଯାଏ—ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁ-
ଠାରୁ ବଳି ଶ୍ଵଷଣ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ—ପ୍ରତି ନିୟତ
ଜୀବନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁର ବିଷ ଦାହରେ ଜଳାଇ ପୋଡ଼ାଇ ମାରିବାକୁ
ହେବ—

ସାର—ଠିକ୍ କହିଛନ୍ତି ମହାରାଜ । ମୃତ୍ୟୁ ତାକୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଦେବା
ନୁହେଁ — ମୃତ୍ୟୁ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଶିହରୁ ଥାଉ ।

ଶିଳା—ଉଦତ ରାଜା,ବିଜୟ ଉଦତ ରାଜଭୃତ୍ୟ । ଶିଳାଦିତ୍ୟ ବନ୍ଧ
ହେଲେହେଁ ଭାରୁ ନୁହେଁ — ତାର ଯଥାସବ୍ୟ ଗଲେ ମଧ୍ୟ
ତା'ର ଧମମାରେ କଳିଙ୍ଗର ଗୀରରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ — ନିୟତର
ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ଆଜି ତା'ର ଏଦୂରବସ୍ଥା! — ନଚେତ୍ ପଦା
ଦାତରେ (ତଳେ ପଦାଦାତ) ଏହାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତି-
ଫଳ ଦିଅନ୍ତି — ଯଦି ଦଣ୍ଡକ — ପାଇଁ ମୁକ୍ତି — ପାଆନ୍ତି
(ଟାଣି ଓଟାଣି ହେବା) ଓଃ ବାସ୍ତବରେ ବନ୍ଦନରେ ପଡ଼ି
କେଶରୀ ଆଜି ଅଚଳ — ଭାଗ୍ୟ ଧମୁଖରୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ-ନଚେତ୍
ଶୂନ,ଶୂଗାଳ, କେଶରୀ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପଳାୟନର ପଥ ପାଆନ୍ତେ
ନାହିଁ —

ଅଶୋକ—(ହସି ହସି) ଲମ୍ଫ ଝମ୍ଫ ଯେତେ କରିବାର କରିନିଅ —
ଆଉ ବେଳ ପାଇବ ନାହିଁ । ରକ୍ଷା—ମୋର ଅନ୍ୟାଦେଶ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତର୍କରେ ବନ୍ଦ କରି ରଖ —

ଶିଳା—ହଁ ନେଇଗଲୁ— ଶ୍ଯାନ ଶୁଗାଳର ଆସ୍ଥାଳନ ଅସହ୍ୟ ।

(ସୈନ୍ୟ ବନ୍ଧକୁ ନେଇ କିଛିଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଲେ)

ଅଶୋକ—ଆଉ ତାର ରାଣୀ—ତାକୁ ଗୁଡ଼ି ଦିଆଯାଉ ଐର ।

ଐର—ନା ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲି । ସେହି ତ ସବୁ
ଅତ୍ୟାଚାରର ମୂଳ—ଏ ମୁଡ଼ିତ ତା' ହସ୍ତର ଶୀତା ପୁଉଁଲି;
ତାହାର କୁଶିକ୍ଷାରେ ମୋର ମାତାମହ ହସ୍ତହୀନ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅଶୋକ—କିନ୍ତୁ—ଐର ! ସେ ଯେ ରମଣୀ ।

ଐର—ରମଣୀ ବୋଲିତ ଏତେ କଥା—ନଚେତ୍ ମୁଁ ତାକୁ ବନ୍ୟ
ଜନ୍ତୁର ଭକ୍ଷ କରାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ—

ଶିଳା—ରାଜା ! ପରାଜିତ ହୋଇଛି ମୁଁ—ଫଳାଫଳ କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ
ଦାୟିତ୍ୱ ମୋର—ରାଣୀ ଅବଳା—ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବିଚାର
କର ନା, ଅନ୍ତତଃ କ୍ଷମିତ୍ୱ ଯୁଦ୍ଧର ନିୟମ ପାଳନ କର—

ଅଶୋକ—ହଁ—ଐର ! ରାଣୀଠାରେ ଆମର କି ଆବଶ୍ୟକ—ତା'
ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧମାଡ଼ି ଲଢ଼ନ କରିବା କାହିଁକି ?

ଐର—ଲଢ଼ନ କରିବା କାହିଁକି ? ଏତେବେଳେ ଏ ବବରର
ଯୁଦ୍ଧନିୟମ ବାହାରୁଛି—କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେହି
ପାପିଷ୍ଠାର ପ୍ରସ୍ତୋତନାରେ ପଡ଼ି ଗତ ଯୁଦ୍ଧରେ * ସହସ୍ର
ହେଥିଲ ସୈନ୍ୟକୁ ତତ୍ତ୍ୱ ତେଲରେ ନିକ୍ଷେପ କରି—

ଅଶୋକ—ତତ୍ତ୍ୱ ତେଲରେ ନିକ୍ଷେପ କରି—ଅହସ୍ୟ, ରକ୍ଷୀ ନେଇଯାଅ
କଳିଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚେଦ ସାଧନ ମୋର ଚରମବ୍ରତ—ଯାଅ, ଯାହାକୁ
ଯେଉଁଠି ପାଅ କିଛି ବିରୁଦ୍ଧ କର ନା—କେବଳ ହତ୍ୟାକର
ଗ୍ରାମ ନଗର ଜନଶୂନ୍ୟ କର—ଦୁର୍ବ୍ୟଗ୍ରୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ କି
ଅଶୀତିପର ବୃଦ୍ଧ; ପୁରୁଷ କନ୍ୟା ନାରୀ ଯେ ହେଉ, ଶାଳି
ହତ୍ୟା—ହତ୍ୟା—ହତ୍ୟା—ହତ୍ୟାକର—

ଝିର— ପ୍ରଜାକୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ମହାରାଜ !
ସେମାନେ ତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—

ଅଶୋକ—ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ? ମନେକର ଝିର, ତୁମ୍ଭର ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କର ବଂଶ
ଇତିହାସ—ଏହି ଦେଶର କୃତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଜା—ଯାହାଙ୍କ ଲାଗି
ତୁମ୍ଭର ମାତାମହ ନିଜ ହୃଦୟର ଶେଷରକ୍ତ ବିନ୍ଦୁଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ତାଳିଦେଲେ ସେମାନେ କଲେ କ'ଣ ? କେହି କ'ଣ
ସେତେବେଳେ ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇଥିଲେ ?

ଝିର—(ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମୁଡ଼ି) ହଁ ଠିକ୍ ମାତାମହଙ୍କର ଅନ୍ତମ ଆଦେଶ
ତାହାହିଁ ହେଉ— କଳିଙ୍ଗ ଦେଶ କୃତନ୍ତ୍ରତାର ପରିଣାମ
କିପରି ଭୟାବହ—ଜଗତ ଦେଖୁ ଖାର ପ୍ରତି ଦୁର୍ବ୍ୟକ୍ତ
ହାରରେ କେତେ ଦୂର ବିଷ ଜ୍ୱାଳାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ—

ଅଶୋକ—ଯାଅ ସୈନିକ ! ତୁମ୍ଭେ ଶାଣିତ କୃପାଶକୁ ପ୍ରତିଶୋଧ
ମନ୍ତ୍ରରେ ଡକ୍ତ କରି କଳିଙ୍ଗର ଘରେ ଘରେ ଖାଲି ମହାମାରୀର
ସୃଷ୍ଟିକର - ସେଠାରେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ଭସ୍ମ କରିଦିଅ—
କୂପ ଯୁଷ୍ଟିରେ ବିଭାଜି ହଳାହଳରେ ସୃଷ୍ଟି କର— ଯେଣେ
ଯାଅ, କେବଳ ମୃତ୍ୟୁର ମର୍ମଭେଦୀ ହାହାକାରରେ ଗଗନ
ପବନ ବିଷାକ୍ତ କରିଦିଅ— ବିଜୟ ଦମ୍ଭରେ ବସିଥିବା କର ଫୁଲ
ଦେଶସାରା ଶ୍ୱାସଣ ଆତଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକର— ଏବଂ ତାହାର
ଉପରେ ମଗଧର ରାଜସିଂହାସନ ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଉ ।

ସୈନିକଗଣ— ଜୟ ମହାରାଜ ଅଶୋକଙ୍କର ଜୟ ।

[ଯ ବ ନ କା ପ ଉ ନ]

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

୧ମ ଦୃଶ୍ୟ

ତୋଷାଲି ଦରବାର କନ୍ଧ; ସମୟ ରାତ୍ରୀ ।
(କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ପରେ ଅଶୋକ ପ୍ରଥମ କରି ତୋଷାଲି
ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଆପଣାର ଦରବାର କରି ଅଛନ୍ତି ।
କଳିଙ୍ଗ ଓ ମାଗଧ ବହୁ ସମ୍ରାଟ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ସେନା
ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ । ଯୌର
ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଅନୁପସ୍ଥିତ । ଦରବାର କାର୍ଯ୍ୟ
ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ)

ନର୍ତ୍ତକୀଗଣ—

ଗୀତ

ଗୃହା ସଖି, କିବା ଶିଶୁ ମନ୍ଦିରେ ରାଜେ,

ଗଗନେ ରାଜେ ଆଜି ମନ୍ଦିରେ ରାଜେ—

ମଳୟ ପରଶି ମନ୍ଦେ—ଅନଳ ଶୀତଳ ଗନ୍ଧେ

ଗାଏ ଜୟ ସୁନୁ ସୁନୁ ସୁରେ ॥

ରଜତ କରଣେ ଶଶି,

ସଜିତ କରୁଛି ନିଶି

କୁଜନେ କୋକିଳ ତାନ ଧରେ ।

ସେହି ସୁରେ ବାନ୍ଧି ତାନ—ଗାଅ ବନ୍ଧୁ ଜୟଗାନ

ଭାରତର ଦୁଃଖନିଶା ଭାଜେ । ୧ ।

[ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଘ୍ଵାନ]

ଅଶୋକ—ସାମନ୍ତଗଣ !—ଆଜି ଏହି ଆନନ୍ଦ ଦିବସରେ ଆନନ୍ଦ-
 କର—ମଗଧର ବିଜୟ ଦୁର୍ଦ୍ଦୁର୍ଭ ତୋଷାଳର ଗୃହେ ଗୃହେ
 ନିନାଦିତ ହେଉ । ଏତେ ଦିନ ପରେ—ଏତେ ସେନା-
 କ୍ଷୟରେ କଳିଙ୍ଗର ଜୟ ହୋଇଛି—କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ମାନେ
 ପ୍ରାଣଦେଇ ଦେଶର ଏ ଗୌରବ କଣି ଆଣିଲେ ତାଙ୍କର ତ
 ଅକ୍ଷୟ ସ୍ଵର୍ଗ, ସୈନିକର ଆଦର୍ଶ ସେମାନେ—ମୃତ୍ୟୁରେ
 ଅମର ହୋଇ ରହିବେ ସେମାନେ—ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଃଖ
 କରବା ମୂର୍ଖର କାର୍ଯ୍ୟ—ମାତ୍ର ଯେଉଁ ମାନେ ସେ ସୁଯୋଗରୁ
 ବଞ୍ଚିତ ସେହି ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ସୈନିକମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ
 ଉତ୍ସବ ଆଜି ରାଜ ବ୍ୟୟରୁ ନିର୍ବାହିତ ହେଉ —

୧ମ-ସାମନ୍ତ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା—ମହାରାଜ !—

ଅଶୋକ—ଅବଶ୍ୟ ଏବେ ନିକଟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୃତଜ୍ଞ—ନବୀନ
 ଏବଂ ତରୁଣ ହେଲେହେଁ ସେ ଯେଉଁ ତେଜସ୍ଵି ତା ଏବଂ
 ଦକ୍ଷତାର ପରିଚୟ ଦେଇଛି—ସେହି ଏକା ତାହାର ଭୁଲନା

ଯେଉଁ ଅତିବାସୀ ରଣ ଉନ୍ମାଦନାରେ ସୈନିକର ଆହତ ଶରୀରରେ ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାର କରୁଛି—ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଗଧ ସେନାମାର ଅନ୍ତରରଖୀୟ । ଅଭୂତ ଯୁବକ—ସାକ୍ଷାତ ଯେପରି ଗୋଟାଏ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ପ୍ରଳୟ — ମୁଁ ସାରା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଜୟ କରୁଛି — ପଞ୍ଚନଦୀରୁ ଗୋଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁତ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛି—ବହୁତ ଗୀର ଦେଖିଛି କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁ ଭୁଞ୍ଜିନାହିଁ ଏ ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଗୀର ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ଏଇ ପ୍ରଥମ ଦେଖିଲି—କାହିଁ ଦୌବୀରକ—ଯାହାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ବିଶେଷକରି ଆଜିକାର ଏହି ବିଜୟ ଉତ୍ସବର ଅନୁଷ୍ଠାନ; ସେହି ଗୀର ଯୁବକ କାହାନ୍ତି ? —ଯାଅ—ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ଘେନିଆଯାଏ ।

(ଘରର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଘର—ଆଜି ଡାକବାକୁ ହେବନାହିଁ ମହାରାଜ ମୁଁ ନିଜେ ଆସିଛି ।

ଅଶୋକ—ଆସ ଗୀର ! ଏତେବେଳେ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ ? ଏ

ବିଜୟ ଉତ୍ସବ ତୁମ୍ଭର—ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ସବୁ ପ୍ରଥମେ ଯୋଗଦେବା ଉଚିତ—ଦୌବୀରକ—ନର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କୁ ଆଜି ଗୋଟାଏ ବନ୍ଦନା ଗୀତ ଶ୍ରାବକକୁ କୁହ—

ଘର—ନା ମହାରାଜ ! ବନ୍ଦ କରନ୍ତୁ— (ଶୁଷ୍କ କଣ୍ଠରେ)

ଅଶୋକ—ଏ କ'ଣ ଘର—ଏତେ ହିମସ୍ତ କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭର ବିରସ ବଦନ—ରୂପ କେଶ—ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଚାହିଁଣି ଏବଂ ଏପରି ନିର୍ବାସ୍ୟ ପ୍ରତିଭାର କାରଣ କଅଣ ?

ଘର—(ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ) ମହାରାଜ ?

ଅଶୋକ—ଏପରି କଣ୍ଠସ୍ୱର କାହିଁକି ଘର, ତୁମେ କାହିଁ ବିଜୟ ଉତ୍ସବରେ ବେଳାପ୍ରାଣ ସିନ୍ଧୁ ପରି ଉନ୍ମାଦ ରହନ୍ତୁ ତା ନ ରହି ଏ କଅଣ କରୁଛ ?

ଐର — ବିଜୟ ନୁହେଁ ମହାରାଜ ! ଏ ଯେ ମୋର ଘୋର ପରାଜୟ —
 ଅଶୋକ — ପରାଜୟ ? ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂର୍ଣ୍ଣ
 ହୋଇଛି, ତୁମ୍ଭର ପିତୃଶତ୍ରୁ ପରାଜିତ ହୋଇଛି — କୃତସ୍ନତାର
 ଶାସ୍ତ୍ର ମିଳିଛି — ଏବଂ ମୋର ଜୀବନର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
 ସାଧିତ ହୋଇଛି — ତଥାପି ତୁମେ ତାକୁ ପରାଜୟ କହୁଛ ?
 ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁନାହିଁ, ଶିଳାବିତ୍ୟକୁ ବନ୍ଦ କଲୁ ଦିନତ
 ତୁମେ ଏପରି ନ ଥିଲୁ —

ଐର — ତା କାହୁଁ ଥାଆନ୍ତୁ ? ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଯେ ଘୋର
 ଅର — ସତ୍ୟ ମହାରାଜ ! ଶିଳାବିତ୍ୟ ବନ୍ଦଶାଳରେ ରହି
 ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଦ ନୁହେଁ — ମୁହିଁ ତାକୁ ବନ୍ଦକରି ନିଜେ ମୁକ୍ତ
 ଆକାଶତଳେ ରହି ବନ୍ଦ —

ଅଶୋକ — ତୁମର କଥାତ ପ୍ରହେଳିକା ପରି ଲାଗୁଛି — ଏ ପ୍ରଳାପ
 କାହିଁକି ବାର ?

ଐର — ପ୍ରଳାପ ନୁହେଁ ମହାରାଜ ! ଏହା ମୋର ବ୍ୟାକୁଳ ଅନ୍ତ-
 ରର କରୁଣା ବିଳାପ —

ଅଶୋକ — କଥା କଅଣ ? ତୁମ୍ଭକୁ ଏ ଆତ୍ମଗ୍ଳାନି କିଏ ଦେଲା ?

ଐର — ମୋର ମନ ମୋତେ ଦେଲା — କାଲି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନଗର
 ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯେଉଁ କରୁଣଗୀତି ଶୁଣି ଆସିଲି —
 ସ୍ୱଦେଶର ଯେଉଁ ନଗ୍ନ ଦାରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଆସିଲି —
 ସେଥିରେ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ କି ଉତ୍ସାବହ !
 ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ, ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ
 ପ୍ରେତ ପିଣ୍ଡାତ — ନା — ତହୁଁ ବଳ ଅଧମ ତହୁଁ ବଳ
 ନିର୍ମମ ।

ଅଶୋକ — ଏଥିଲଗି ବିମର୍ଷ ହେବାର କାରଣ ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି
 ପାରୁନାହିଁ — ଯୁବକ ।

ଐର — ଆପଣ ବୁଝିବେ କିପରି ? ଜାତିଦ୍ରୋହୀ ହୃଦୟର ଶବ୍ଦ-
ଜ୍ୱଳା ଆପଣ ଜାଣିବେ କିପରି ?

ଅଶୋକ — କଅଣ ଗୁଡ଼ାଏ ବାତୁଳ ପରି-କହୁଛୁ ଐର — ଜୟଲଭ
କରି ତୁମର ମସ୍ତିଷ୍କ କଅଣ ବିକୃତ ହୋଇଯାଇଛି ?

ଐର — ମସ୍ତିଷ୍କ ଠିକ୍ ଅଛି ମହାରାଜ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଣହିଁ ବିକୃତ ହୋଇ
ଯାଇଛି — ଏ ଦୁନିବାର ଶବ୍ଦ ଜ୍ୱଳା — କାହିଁ ଗଲେ ନିର୍ବା-
ପିତ ହେବ ? ଓଃ — ସହସ୍ର ସହସ୍ରକୁ ପତିସ୍ଥାନା, ପୁଷ୍ପସ୍ଥାନା
କରି ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଆକାଶ ଅବନୀ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ କରି
କଳିଙ୍ଗରେ ଯେ ନିର୍ମମ ହତ୍ୟା ଲଳା ସମାହିତ ହୋଇଛି
ତାର ସାକ୍ଷାତ ଦୃଷ୍ଟା ଯେ ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ମହାରାଜ !

ଅଶୋକ — ବାତୁଳ ବାଳକ —

ଐର — ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି ମହାରାଜ । ଯଥାର୍ଥରେ ମୁଁ ବାତୁଳ — ତା
ନ ହେଲେ ଆପଣ ଆଜି କଳିଙ୍ଗ ସିଂହାସନରେ ବସନ୍ତେ
କିପରି ? କଳିଙ୍ଗମୟ ମୃତ୍ୟୁର ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଉଠନ୍ତା କିପରି —
କାହିଁ ସେ ପାଟଳ ପୁଷ୍ପ — ଆଉ କାହିଁ ଏ ତୋଷାଳି —
କିଏ ଆପଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଲା ? କାହାଯୋଗୁଁ ଶସ୍ୟ —
ଶାମଳା କଳିଙ୍ଗ ମରୁପ୍ରାନ୍ତରେ ପରିଣତ ହେଲା ? ଯେଉଁ
ଦେଶର ମହିମା ବୁଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ମୋର ପିତା, ମାତାମହ
ସବୁସ୍ଥାନ ହୋଇଥିଲେ ମୁଁ ହିଁ କଲି ତା'ର ଉଚ୍ଛେଦ
ସାଧନ — ବାତୁଳ ନୁହେଁ କଅଣ ?

ଅଶୋକ — ଯୁବକ ! ତୁମେ କଅଣ ମନେ କରିଛ — ତୁମର ସାହସ୍ୟ
ବ୍ୟକ୍ତିରେକେ କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ଅଶୋକ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ।
ଯେଉଁ ଅଶୋକ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ତ୍ତ ଏକାକୀ ବାହୁବଳରେ
ଜୟ କରିଛି ତା ପକ୍ଷରେ କଳିଙ୍ଗବିଜୟ ଯେତେ ଦୁଃସାଧ୍ୟ
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ବରଂ ଏ ବିଜୟରେ

ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ହୋଇଛି—ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ହୋଇଛି ।
ଏଥି ସକାଶେ ତୁମର ମୋଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବା ଉଚିତ—
କିନ୍ତୁ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ତୁମ୍ଭର ମୁଖରେ ଏପରି କଥା
ଅସୁନ୍ଦର, ଅସଙ୍ଗତ ଏବଂ ଅମାର୍ଜନୀୟ; ଯଦି ଏତେ କଥା
ତୁମ୍ଭର ଥିଲା, ଆଗରୁ ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା ନ କଲ କାହିଁକି ?
ମୋ ପାଖରେ ଶରଣ ପଶି—କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ—ଆହ୍ୱାନ
କରିଥିଲ କାହିଁକି ?

ଐର—[ସ୍ୱଗତଃ] ଶିଳାଦିତ୍ୟ ଠିକ୍ କହିଥିଲ ପରାକ୍ରମ ଏବଂ
ପରାକ୍ରମେଣ ଶ୍ୱାନ ମୁଁ (ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ସେହିତ ମୋର
ମହାପରାଧ ମହାରାଜ !

ଅଶୋକ—ସୁବକ । ଉଦ୍ଧୃତ ପଣରେ ତୁମେ କ'ଣ କରୁଛ—ଭବି
ଦେଖ—ମନ ସ୍ଥିର କର—

ଐର—ମୃତ୍ୟୁରେ ମଧ୍ୟ ମୋ ମନ ସ୍ଥିର ହେବନାହିଁ ମହାରାଜ !
ମୋର ଶାସ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକ, (ବ୍ୟାକୁଳରେ) କହନ୍ତୁ ମହାରାଜ ।
କି ଶାସ୍ତ୍ର ପାଇଲେ ମୋ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ହେବ ?

ଅଶୋକ—ଶାସ୍ତ୍ର ନେବାକୁ ଏତେ ବ୍ୟାକୁଳ କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭର
ପ୍ରଳାପ ବାକ୍ୟ ମୁଁ କ୍ଷମା କରୁଛି—

ଐର—ପ୍ରଳାପ ବାକ୍ୟ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ—ମୁଁ ଚିନ୍ତିତ
ହୁଏ କିନ୍ତୁ ମୋର ଶାସ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟ ଦୋଷ ପାଇଁ ଲେଖା—

ଅଶୋକ—କେଉଁ ଦୋଷ—

ଐର—ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଯେଉଁ ଦୋଷ ହୁଏ ସେହି ଦୋଷ—
ତାହାର ଦଣ୍ଡ—ଆପଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା—ମୋତେ ଦଣ୍ଡ
ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଅଶୋକ—(ଟିକିଏ ଚିନ୍ତାକଲ ପରେ ସ୍ଥିତହାସ୍ୟରେ କହିଲେ)
 ବେଶ୍—ଦଣ୍ଡ ନେବାକୁ—ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ— ସେତେବେଳେ
 ତର୍କ ଯୁକ୍ତି କରିବନାହିଁ—

ଐର—ନାହିଁ ମହାରଜ ।

ଅଶୋକ—ସତ୍ୟ କହୁଛ—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛ—କୁହ—

ଐର—ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛ ମହାରଜ ।

ଅଶୋକ—ଦେଖ—ମୁଁ କିଏ ଜାଣ—

ଐର—କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟ ଏବଂ ମୋର ଆଶ୍ରୟଦାତା ।

ଅଶୋକ—ତେବେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତରେ—ମୋର ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା
 ଗ୍ରହଣକର, ମୁଁ ତୁମକୁ ଏପରି ଦଣ୍ଡ ଦେବି ଯାହା ପୃଥି-
 ବୀରେ କେହି କାହାରିକୁ ଦେଇ ନ ଥିବ ମନେରଖ—
 ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ—

ଐର—ମୁଁ ତ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ଶୁଭ ନୁହଁ ମହାରଜ !

ଅଶୋକ—କିନ୍ତୁ ଏହା ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଅଧିକ ଚମକପ୍ରଦ ।

ଐର—ତଥାପି ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଅଶୋକ—ଯଦି ତାହାହିଁ ହୋଇଥାଏ ତେବେ [ଚଣ୍ଡାଶୋକ ବୋଲି
 ଅଶ୍ୟାନ୍ତ ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ମାର କିମ୍ବା ଲୋଭ ନୁହେଁ—
 କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟରେ ଅଶୋକର ପ୍ରଧାନ ସହାୟକ—ଏହି
 ନିଅ (ରାଜଦଣ୍ଡ ଓ ମୁକୁଟ ଧରି) ଏହି ରାଜଦଣ୍ଡ ସ୍ୱତ୍ୱ-
 ସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଶୋକର ଶାସ୍ତ୍ରର ଶାସ୍ତ୍ରତା ଅନୁଭବ
 କର—

ଐର—[ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ] ମହାନରାଜ ଉଦାର ମହାରଜ !
 ମୋତେ କ୍ଷମାକରନ୍ତୁ ।

ଅଶୋକ — ବାଳକ । ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଅଶୋକର ଏହା ପ୍ରଥମ ଆଦେଶ
 ଏବଂ ପ୍ରଭାତ ପୂଜାର ପ୍ରଥମ ଉପହାର—
 ସଭାସଦ୍‌ବର—“ଜୟ କଳିଙ୍ଗ ପତି ଐରଙ୍କର ଜୟ”

(ପ ଟ ପ ଉ ନ)

— ୨ୟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆଶ୍ରମ, ସମୟ—ପ୍ରଭାତ, ଆଶ୍ରମ ନିକଟ ବୃକ୍ଷମୂଳେ ବେଘା,
 ସେଠାରେ ଶିଳ ରଖାଥାଏ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପରେ ଜଗୁ. ସେଠାଲି ଓ ତର୍କଚଞ୍ଚୁ
 ଆଶ୍ରମ ଦ୍ଵାର ଫିଟାଇ ବାହାରକୁ ଆସି ବୃକ୍ଷମୂଳେ ବସିଲେ । ପ୍ରଭାତ ପ୍ରକୃତି
 ସଙ୍ଗେ ସ୍ଵର ମିଳାଇ ସେଠାଲିର ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜନ ଝଙ୍କାର ଉଠିଲା । ଜଗୁ
 ଓ ତର୍କଚଞ୍ଚୁ ଗୀତ ଶୁଣି ପୁଟୁଲି ଫିଟାଇ ତେର ମୂଳ କୁଟିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
 ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଅନେକ ବଦଳି ଯାଇଥାଏ । ଏହାପରେ ଗେରିକ
 ବେଶରେ ଆସିଲା ଚଞ୍ଚିଳା—କିଛିକ୍ଷଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ କାମ ଦେଖିଲା ପରେ
 ସେଠାଲିର ଗୀତ ଶୁଣି ଗଭୀର ସହାନୁଭୂତି ସହଜ କରୁଲା)

ଚଞ୍ଚିଳା — ମିଶ୍ର ଓ ଜଗୁର କିଛି କିଛି କରିଲି—ଠୋର ତ ବାପା କିଛି
 କରି ପାରିଲି ନାହିଁ—ଆଖି ଦୁଇଟିତ ଫେରି ଆସିଲା ନାହିଁ ।

ସେଠାଲି—ନାହିଁମା; ମୋର ସେ ପାପ ଚକ୍ଷୁରେ ଦରକାର ନାହିଁ—
 ତାହାର ଯୋଗେ ଜଗତଟାକୁ ଲେଉ ଲଲସା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି
 ସର୍ବନାଶ ହୋଇଛି—ସେ ଜଞ୍ଜାଳ ଭଗବାନ କାଢ଼ି ନେଇ
 ଭଲ କରି ଅଛନ୍ତି—ବେଶ୍ ଅଛି ତେବେ ବେଳେ ୨ଦୁଃଖ—

ଚଞ୍ଚିଳା—ଦୁଃଖ ହେଉଛି ବାବା—ହେବାରକଥା —

ସେଠା — ତାହୁଁ ମା ସେଥିପାଇଁ ଦୁଃଖ ନାହିଁ — ଦୁଃଖ ହେଉଛି ଯେ ମିଶ୍ର ସାଆନ୍ତ କି ଜଗୁପରି ମୁଁ ତୋ କାମରେ ଲାଗି ପାରିଲି ନାହିଁ — କାହାରି ସେବା କରି ପାରିଲି ନାହିଁ —

ଚଞ୍ଚଳା — ବାବା — ତୁ ମୋର ବେଶୀ କାମ କରିବୁ — ତୋର କରୁଣ ସଙ୍ଗୀତର ମଧୁର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ନା କେତେ ହୃଦୟଗନ୍ଧୀ ଆଶା ଦେବ କେତେ ବିପ୍ରସନ୍ନମାନୀକୁ ସୁପଥରେ ଆଣିବ — ତୋର ଅନ୍ତରର ଆଶେ କାହାଣୀ କେତେ ଅଶାନ୍ତ ହୃଦୟରେ ସାନ୍ତନା ଅମୃତ ସେଚନ କରିବ — ଚାଲ — ଆମେ ଦୁହେଁ ଗୀତ ଗାଇ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଭ୍ରାନ୍ତ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ନିର୍ବାନ ମନ୍ତ୍ର ଶୁଣାଇବା । —

ସେଠାଲି — ଚାଲ ମା — ତେବେ ତୁ ମୋ କନ୍ଧରେ ବସି ବାଟ କଢାଇ ନେବୁ — ତୋତେ ଦେଖିଲେ ମୋ ପରି କେତେ ପଢିତ ଉଦ୍ଧାର ହେବେ — ତୋର ସ୍ପର୍ଶରେ କେତେ ପାପୀ ତାପି ସୁଧରି ଯିବେ —

ଜଗୁ ଓ ତର୍କ — ଆମେ କଅଣ କରିବୁ ମା ? ଆମକୁ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗରେ ନେ ଚଞ୍ଚଳା — ନା — ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ରହି ଆର୍ତ୍ତ ଆତୁରଙ୍କର ସେବା କର — ଦେଖୁ ନାହିଁ ପ୍ରତିଦିନ କେତେ ପୀଡ଼ିତ — କେତେ ସମାଜ ତ୍ୟକ୍ତ — କେତେ ଭଲ ଉଦ୍ଧାରୀ ଅସହାୟରେ ମରୁଛନ୍ତି, ଏହି ଆଶ୍ରମକୁ ସେବା ସଦନରେ ପରିଣତ କରି ଦୁହେଁ ଯାକ ଲାଗିପଡ଼ି — ଶସ୍ତ୍ର, ମିଶ୍ର, ଜଣା ଅଜଣା ଯେ ଆସୁ ସମାନ ସେବା — ସମାନ ଯତ୍ନ ।

ତର୍କଚଞ୍ଚଳା — ଶୁଣି ନାହିଁ ମା — ଯେଉଁ ରଜା ହେଲେବି ରାଜ୍ୟମୟ ରାସ୍ତା, ଦାଟ, ପାନ୍ଥଶାଳା — ଜଳାଶୟ, ଚିକିତ୍ସାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲାଣି ।

ଚଞ୍ଚଳା — ହଁ ବାବା ହୋଇଛି — ରଜା ସାହାଯ୍ୟ ନ କଲେ — ଜଣ ଜଣକ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏ କାମ ସେତେ ସଫଳ ହୁଅନ୍ତା କି ?

(ସ୍ଵଗତଃ) “ଆହା ଏତେ ଦିନେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଜୀବନ
ବ୍ୟାପୀ ସାଧନା ସଫଳ ହେଲା—

ଜଗୁ —କଅଣ ଭବୁଛୁ ମା —

ଚଞ୍ଚଳା—ଭବବି ଆଉ କଅଣ ବାପ—କେବଳ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର
ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ଏହି ନବ ଯୁଗର ଉଷାଲୋକ ଦେଖି—
ତାହା ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡରେ ପରିଣତ ହେବ—
ସେତେବେଳେ ଏକ ନବୀନ ପ୍ରେମର ପୁଲକ ରାଜ୍ୟ, ଧରଣୀକୁ
ସ୍ଵର୍ଗକରି ତୋଳିବ — କାମୀ ନ ଥିବେ—କାମନା ନ ଥିବ—
ତୁମ୍ଭେ ଥାଅ; ମୁଁ ଯାଏ—

ତର୍କ —ତେବେ ଫେରିବୁ ମା ।—

ଚଞ୍ଚଳା—ଯେତେବେଳେ ସୁବଧା ପାଇବି—କାହିଁକି ତୁମ୍ଭେ କ’ଣ
ପାରିବ ନାହିଁ—ମୁଁ ଫେରେ ନ ଫେରେ ତୁମ୍ଭର କାମତ
ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହିଲା—

ଜଗୁ ଓ ତର୍କ—ହଉ ଯା ମା—କିନ୍ତୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରଯା—[ପ୍ରଣାମ
କରିବା ।]

ଚଞ୍ଚଳା — ପ୍ରଭୁ ଅବଲୋକିତଶ୍ୟର ତୁମ୍ଭର ସହାୟ ହଉନ୍ତୁ—

ଆ ସେଠାଲି ତୋର ସେହି ଗୀତଟା ଗାଇ ଗାଇ ଚାଲ

(ସେଠାଲି ଗୀତ ଗାଇବା)

ଦେଖ ଚାହିଁ ନବ ଭାନୁ ନରେ ଉଦ୍‌ଲୁଖି ।

ରଞ୍ଜାକରେ ଭଞ୍ଜା ପ୍ରାଣ ଧୀରେ ଛୁଇଁଲୁଣି । ଦୋଷା ।

ଫିଟି ଫିଟି ଆସିଲୁଣି ଗୋଲକ ତୋରଣ ଦ୍ଵାର,

ଭୁଟି ଭୁଟି ଗଲୁଣିରେ. ହଂସା ବାଦ ସରସ୍ଵର,

ଗଗନରେ ସୁଧାରେଖା

ପବନରେ ପ୍ରେମ ଶିଖା,

ଗାଅ ଭାଇ ମଙ୍ଗଳ
ପୁରେ ପୁରେ ଉଛୁଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଳ
ନବ ଧର୍ମେ — ଧରା ସାଜେ,
ପାପ ଭର ନଇଲୁଣି । ୧ ।

(ଗୀତ ଗାଇ ୨ ସେଠାଲି ଓ ଚଞ୍ଚଳା ବାହାରି ଗଲେ, ଜଗୁ ଓ
ତକ୍ତକ୍ତ, ତାଙ୍କୁ ଅନାଇ ରହିଲେ)

(ପ ଛ ପ ଓ ନ)

ମାୟା ଦୃଶ୍ୟ

(ବାଧଗୟା ନଦୀ ଡାର—ସମୟ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ତ—ସୌର ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶ କରି
କିଛିକ୍ଷଣ ବିଚାରଣ କଲପରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ)

ସୌର—(ସ୍ବଗତଃ) ଆଜି ଏତେ କାଳ ପରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ
ହେଲା—ମୃତ ଦେହ ବସନ୍ତର ଧରା ମେଢ଼ି ମଳିନୀ କରୁଥିଲା
ତାହା ଫଳରେ କଳିଙ୍ଗର ଗୃହେ ଗୃହେ ସେହି ମୃତ୍ୟୁର
ବିଶ୍ୱସିକା ସୃଷ୍ଟି କଲି । ଭୟ ଗୃହରେ ଭୟ ଶାଳିତ ହୋଇ
ଅଜ୍ଞାତ ମୋର ନଥିଲା କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଦୁଃସ୍ଥିତିପାକରେ —
ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ କିଏ ମୋତେ ଏହି ନିର୍ମମ
ଧୂସ ପଥକୁ ଟାଣି ଆଣିଲା ? ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିଛି ଏ ରକ୍ତ—
ସିନ୍ଧୁ ରାଜସିଂହାସନ, ଭୟଙ୍କର ସେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କୁଟୀର ଠାରୁ ମଧ୍ୟ
ବହୁଗୁଣରେ ଭୁଞ୍ଜି ।

(ହଠାତ୍ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ପ୍ରବେଶ ଯିଏ ଦେଖି ପ୍ରଶାନ୍ନ କରିବ ।)

ସିର—ଗୁରୁଦେବ । ମୋତେ ପ୍ରକୃତ ପଥ ଦେଖାଇ ଦିଅନ୍ତୁ — ଏହି
ଅତ୍ୟୁଚ୍ଛି ବର୍ଦ୍ଧକ ରଜପଦ ଲେଖା ନାହିଁ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ଲେଖା ନ ଥିଲେ ପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତୀରୁ କିଏ ତୋତେ କଳିଙ୍ଗର
ରଜପ୍ରାସାଦକୁ ଆଣନ୍ତା—ବିଧାତାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
ନିରର୍ଥକ ନୁହେଁ ବସ—

ସିର—ଏହି ହତ୍ୟା—ଏହି ନୃଶଂସତା—ଏ ସବୁ କଅଣ—

ସନ୍ନ୍ୟା—ନିର୍ମଳ ଶାନ୍ତି ଫେରିବାର ଏ ଝଟିକାହିଁ ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଯିର ?

ସିର—ଶାନ୍ତିର ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ହତ୍ୟା ? ଅଭ୍ୟୁତ !

ସନ୍ନ୍ୟା—ହ — କିନ୍ତୁ ସେ ଶାନ୍ତିଟା ପ୍ରବାପେକ୍ଷା ଅପୂର୍ବ ହେବ—

ସିର —ମୋତେ କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କର ସେହି କୁଟୀର ଅଧିକ ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ
ଥିଲା ଗୁରୁଦେବ ।

ସନ୍ନ୍ୟା — ତାହାତ ଏଇଠାରେହିଁ ପାଇବୁ—ପ୍ରାସାଦରେ ରହି କୁଟୀର-
ବାସୀ ଭାବରେ ତଳ—ଶାନ୍ତି ଓ ଅଶାନ୍ତି ତ ବାହ୍ୟକ-ବସ୍ତୁ
ନୁହେଁ—ତାହା ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ମାତ୍ର ।

ସିର—ତେବେ କୁହନ୍ତୁ ଗୁରୁ—କି ସାଧନା କଲେ ସେ ଅବସ୍ଥା
ପାଇବି—

ସନ୍ନ୍ୟା—ଭୁଲି ଗଲୁଣି — ମୁଁ ତ ବରାବର କହିଛି କାମନାର ବିନାଶରେ
ଦୁଃଖର ବିନାଶ—ଦୁଃଖ ଯଦି ଗଲ ବାଜାଯାହା ରହିଲା—
ତାହାହିଁ ହେଉଛି ମାନବଭର ତରମ ସିଦ୍ଧି —

ସିର—କିନ୍ତୁ ଆପଣ ତ ମୋତେ ଏ କାମନା ସ୍ରୋତକୁ ଠେଲି
ଦେଇଛନ୍ତି—

ସନ୍ନ୍ୟା—ନଚେତ୍—ତୋର କାମନା ବିନାଶ-ସାଧନା ସଫଳ ହୁଏନ୍ତୁ ।
ନାହିଁ—ଯାହାର ହୃଦୟରେ ମୂଳରୁ କାମନା ନାହିଁ—ସେ

କାମନା ଜୟ କରିବ କାହୁଁ ? — ନା, ଯିଏ ଭୋଗ୍ୟବସ୍ତୁ
ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ ତ୍ୟାଗ !
ଏର—ତଥାପି ଗୁରୁଦେବ ! ସେ ଅଜ୍ଞାତ ସାଧନାହିଁ ମୋର ଶ୍ରେୟସ୍କର
ଥିଲା—ଆଜି ଏ ଧ୍ୟାନ ତାଣ୍ଡବରେ କି କୁଷଣରେ ହାତ
ଦେଇଛି—କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛି—ନିଜେ ଜାଣେନା—

ସନ୍ନ୍ୟା—ଏହି କଠୋର ପରୀକ୍ଷା ତୋର ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା, ଯିଏ ।
ଏର—ଧ୍ୟାନ ଭିତର ଦେଇ ପରୀକ୍ଷା—କୋଟିଏ ସଫାର କରି
ଗୋଟିକର ଆତ୍ମପ୍ରତିଷ୍ଠା—

ସନ୍ନ୍ୟା—ତା ନୁହେଁ—ଗୋଟିକର ସଫାରରେ କୋଟି କୋଟିର ପ୍ରାଣ
ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ଏହା ପ୍ରସ୍ତାବର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ମହା କରୁଣାର
ନିଦର୍ଶନ । ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ସଂଘର୍ଷରେ ପାପସମ୍ପଦ ନ ହେଲେ
ଜଗତରେ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ଭବ ହୁଏନା କି ?

ଏର—ତଥାପି ଗୁରୁ ! ଏତେ ହତ୍ୟାପରେ ଏ ରାଜ୍ୟପଦ ଗ୍ରହଣ
ନ କରି ଅନୁତାପ କରିବା ଉଚିତ । ଆପଣ ସିନା ମୋତେ
ଏହା ଭିତରକୁ ଠେଲିଦେଲେ ।

ସନ୍ନ୍ୟା—ଅର୍ଥାତ୍ ତୁ ଧ୍ୟାନ ସାଧନ କରି ପଳାଇ ଯାଇ ଅନୁତାପ କରି
ବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଥିଲୁ—ଭୁଲିଗଲୁ ଅନୁତାପ ଆତ୍ମକ୍ଷୟ
କାରିତା ଭିତରେ ସେତେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ—ଯେତେ ହୁଏ
ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟର ବିପରୀତ ସମ୍ପାଦନରେ । ତୁ କଳିଙ୍ଗର ଧ୍ୟାନ
ସାଧନ କରି ଅନୁତାପ ଛଳରେ ଆତ୍ମଗ୍ରାସ କରୁଥିଲୁ—ମୁଁ
ସେ ଧ୍ୟାନ ଭିତରୁ ନିଆ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦେଲି—

ଏର—କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ବଡ଼ ଦୁର୍ବଳ—ଏହା ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଉଛି

ସନ୍ନ୍ୟା—ମାନବ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ—ଅସୀମ ଶକ୍ତିର ଆଧାର—ସେ
ଦୁର୍ବଳ ନୁହେଁ—

ଏର—ଗୁରୁ ! ତେବେ କଅଣ କରିବି ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା—ଅଧୀର ହେଉଛୁ କାହିଁକି ବାର ! ମନରୁ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ଗୁଡ଼ି
 ନବଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କର । ଦେଶ ସାରା ଯେଉଁ ହାତୀକାର
 ଉଠାଇଛ, ଯେଉଁ ଶ୍ୟାମଳ କ୍ଷେତ୍ର ମହାପ୍ରାନ୍ତର କରିଛ,
 ସେଠାରେ ମୈତ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି ଓ ସେବାର ସି ବେଶୀ ଧରା ବୁଝାଅ,
 ପ୍ରତ୍ୟେକ କଳିଙ୍ଗୀ ବୁଝୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଫଳରୁ
 କୋଟି କୋଟି, ନବ ଜୀବନର ଅମର ମନ୍ତ୍ର ପାଇଛନ୍ତି—
 ପରସ୍ପର ପ୍ରତିଦ୍ରବ ଯାଇ ମିଳନ ହୋଇଛି । ଈର୍ଷା ଯାଇ
 ଭ୍ରତ୍ସବ ବଢ଼ିଛି, ଆର୍ତ୍ତ ଅନାଥର ଆଶ୍ରୟ ପାଇଁ ଗ୍ରାମେଽ
 ସାହଯ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ କର, ଏକା ସଙ୍ଗରେ ପ୍ରକୃତି-
 ପୁଞ୍ଜର ଧର୍ମ, କର୍ମ ସେବାର ଆୟୋଜନ କରି ତୁମେ ଜଗତକୁ
 ଦେଖାଅ ଯେ ଭୋଗ-ବିଳାସରେ ବୁଡ଼ିଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ମନସ୍ୟ
 ସାଧନା ସେବା ଫଳରେ କେତେ ଦୂର ତ୍ୟାଗୀ ରହିପାରେ,
 ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳ ପ୍ରତ୍ୟାକ୍ଷ ନ ଥିବ ବା ଅଦୃଶ୍ୟ
 ନ ଥିବ, ନିନ୍ଦା ବା ପ୍ରଶଂସାରେ ତୁମେ ବିଚଳିତ ହେବନ!ହିଁ,
 ଦେଖିବ—ଦେଶର ରାଜା ହୋଇ ତୁମେ କିପରି ପ୍ରଜାର
 ପ୍ରାଣର ଦେବତା ପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ।

(ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଯେମିତି ଆସିଥିଲେ ସେମିତି ଚାଲିଗଲେ । ଧୀର କିଛିକ୍ଷଣ
 ଚିନ୍ତାକରି ତାଙ୍କ ଯିବା ପଥରେ ଗଲେ ।)

(ପ ଠ ପ ଉ ନ)

୪ର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ସ୍ଥାନ—ପାଟଳପୁତ୍ରର ପ୍ରାସାଦ ଉଦ୍ୟାନ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସଂସ୍କୃତିଆ
 ଉଦ୍ୟାନରେ ଏକୁଟିଆ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ । ଗୀତର ପ୍ରତି ଛତ୍ର ସଂସାରର
 ଅକରୁଣ ପ୍ରକୃତିରେ ଆଲୋଡ଼ିତ । ଅଶୋକ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଆସି ଗୀତ ଶୁଣି
 ମୂର୍ଖ ମନରେ ଦୂରରେ ଅମିଗଲେ । ଗୀତର ଭାବ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଜିଜ୍ଞାସୁ
 କରିଦେଲା ।

ଗୀତ

ସଂସ୍କୃତିଆ—ସତ୍ୟ ଜୀବନର କାହିଁ ଗୋ ଜଗତେ

ମିଥ୍ୟା ପୁରତ ଛଳନା,

ତଳ କାମନା ଭରିଛି ପରଶେ

ନ ହେବ ତା'ର କଲ୍ପନା ॥

ତଥାପି ନର ଭାବେନା ଭୁଲି

ସଂସାର ସୁଖ ଅଳୀକ ବୋଲି

ମାଡ଼ିଛି ଖାଲ କାମନା ପୁରଣେ

ଦିବାନିଶି ସ୍ଵେଚ୍ଛା ଯାତନା ॥

ଅଶୋକ—(ପ୍ରବେଶ କରି) କି ମଧୁର ଏହାର ସଙ୍ଗୀତ, ମ

ଯେପରି ଗୋଟାଏ ଅଜଣା ରାଜକୁ ଟାଣି ନେଇ

ଆଶା ଆଶଙ୍କା ବିଷାଦ ସବୁ ଗୀତ ଶୁଣୁ ଶୁଣୁ ପାଶୋର

ଯାଏ, ପ୍ରଶର ହୋଇ ଉଠେ ଗୋଟାଏ କଥା —

ପ୍ରକୃତିରେ ତାହା କଅଣ ଏଡ଼େ ଭୀଷଣ !

ସଂସ୍କୃତିଆ —(ଅଶୋକଙ୍କୁ ଦେଖି) ବାବା—ତୁମେ କେତେ

ଆସିଲଣି, ଏଡ଼େ ଚିନ୍ତିତ ହସ୍ତ କାହିଁକି ?

ଅଶୋକ—ନା ମା, ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର—ତୁ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦକୁ—ମୋତେ
କପରି ନୁଆ ଲାଗିଲ—ସେଥି ପାଇଁ ଶୁଣୁଥିଲି, ସେଦିନ ସେ
ସନ୍ୟାସୀ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଏକ କଥା କହିଗଲା —

ସଂଘ—କେଉଁ ସନ୍ୟାସୀ ବାବା

ଅଶୋକ—ମୁଁ କଅଣ ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନେ ? ଐର ତାଙ୍କୁ ତା'ର ଗୁରୁ
ବୋଲି କହିଲ—

ସଂଘ—ଐରର ଗୁରୁ ! ସେ ତ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ—

ଅଶୋକ—ତୁ କପରି ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲୁ—କିଏ ଚିହ୍ନାଇ ଦେଲା ?

ସଂଘ—ଚିହ୍ନାଇଲା ମୋର ମନ —ଚିହ୍ନିଲି ତାଙ୍କର ବଦନର
ଅପୁର୍ବ ଶାନ୍ତିମୟ ପ୍ରଭାବ—ଏବଂ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ କେବେ
ଏଇଠି, କେବେ ଅବା ଧର୍ମଶାଳାରେ—

ଅଶୋକ—ତୁ କଅଣ ତେବେ ଧର୍ମଶାଳାକୁ ଯାଉ ? ସନ୍ୟାସୀକୁ
କଅଣ ରାଜାଜ୍ଞା କଂଘନ କରି ନେହି ଉଦ୍ୟାନକୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ !

ସଂଘ—ବାବା ! ତୁମେତ ମୋତେ ଧର୍ମଶାଳାକୁ ଯାଇ ଗରିବ ଦୁଃଖୀ
ମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଛ—ଆଉ ଏ
ପ୍ରାସାଦତ ମୋର ବୋଲି କହିତ —ଏଠି ପୁଣି ରାଜାଜ୍ଞା କଅଣ

ଅଶୋକ—ତଥାପି ମା—(ଗମ୍ଭୀର ହେବା)

ସଂଘ—ତେବେ ବାବା, ମନା କରିଦିଅ, ମୁଁ ଘର କଣରେ ଚୁପ୍ ଚୁପ୍
ବସି ରହିବି ।

ଅଶୋକ—ନା, ନା, ନା,—ସେଥିରେ ତୁ ବେମାର ହୋଇଯିବୁ ।

ଆରଥର ସେଇଆ କରିଥିଲୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟପାଇଛି ମା—ଆଉ
ମୋର କିଏ ଆପଣାର ଅଛି ? ତୁ କଣ କରୁଛୁ କର—
ତେବେ ଟିକିଏ ସତକ୍ ହୋଇ କରୁଥା, ଯେପରି ରାଜବଂଶର
ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି ନ ହୁଏ—

ସଂଘ—ସେ ଦଗର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଆନ୍ତୁ—[କ୍ଷଣକ ପରେ] ବାବା !

ଅଶୋକ—କଅଣ ମା କହ—ଏତେ ସକୋଚ କାହିଁକି ?

ସଂଘ—ଏତେ ଯୁଦ୍ଧ ଏତେ ନରହତ୍ୟା ପରେ ପୁଣି କାହିଁକି ସେହି

ନୃଣାଂସ ଅଭିନୟ—ସେହି ରକ୍ତ ପୀପାସ ?

ଅଶୋକ—ଏ ଯେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ରାଜମାତ୍ର ମା !

ସଂଘ—କିନ୍ତୁ ଏତ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମମାତ୍ର ନୁହେଁ ବାବା ! ଏଥିରେ

କଅଣ ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତ ହେବ ? ହେଲେ ତାହା କେତେ

ଦିନ ପାଇଁ—

ଅଶୋକ—[ସ୍ବଗତଃରେ] ସେ ଦିନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଏହି କଥା

କହୁଥିଲା ।

ସଂଘ—ଆଜି ଯେଉଁମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରବଳ ଜାଣି ବନ୍ଦନା ଗାଉଛନ୍ତି

ହୁଏତ କାଲି ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ସେହି ମାନେହିଁ ଆପଣଙ୍କ

ବକ୍ଷରେ ଛୁରି କପାଳବେ; ଏହାହିଁ ‘କ’ଣ ରାଜନୀତି ବ ବା !

ଅଶୋକ—ଏତେତ ଭାବ ଦେଖିନାହିଁ ମା—ଏକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ହେଲେ,

ଏକ ରାଜ୍ୟ ହେଲେ ପ୍ରଜା ପ୍ରାଣରେ ଭ୍ରାତୃଭାବ ଆସିବ ।

ସଂଘ—ଏହା ଅଗରୁ ଅନେକତ ଏପରି ଚେଷ୍ଟାକରି ବିଫଳ

ହୋଇଅଛନ୍ତି—ରାମ ରାଜ୍ୟରେ ଯାହା ହୋଇନାହିଁ—ସୁଧୂର୍ଷ୍ଣ

ରାଜର ଧର୍ମରାଜ୍ୟରେ ଯାହା ଘଟିନାହିଁ—ତାହା ଏହି

ଘୋର କଳି କାଳରେ ଘଟିବ ?

ଅଶୋକ—(ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ) ପ୍ରକୃତ କଅଣ ତାହା ! ଆଉ ମା

ତୁ କ’ଣ ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଠାରୁ ଘଷା ନେଇଛୁ ? ତାଙ୍କୁ

ସେହିନ ଦେଖି ମୋ ମନ ସ୍ବତଃ ନଇଁ ପଡ଼ିଲା—! ବର୍ତ୍ତମାନ

ମନେ ପଡ଼ୁଛି—କି ଗୁଣରୁ ମୁକୁଟ ମଣ୍ଡିତ ରାଜଶିର,

ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପାଖରେ ନଡ଼ ହୁଏ ?

ସଂଘ — ଏ ଯାଏ ଘାଣ୍ଟା ନେବାର ଯୋଗ୍ୟତା ମୋର ଜନ୍ମି ନାହିଁ
 ପିତା । ଦୃଷ୍ଟମୂଳ ବା ଶିରକନ୍ଦର ବାସୀ, ଶାକାନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ
 ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ସମ୍ରାଟ ପିତା, ତାହା ତୁଳ-
 ନାରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଏକତ୍ରୀକୃତ ସମ୍ପଦ ଯେ କିଛି
 ନନ୍ଦୁ—ତା' ମନରେ ଚିର ଶାନ୍ତି —ତାର ପ୍ରାଣରେ ସମ-
 ପ୍ରକ ପାଇଁ ସମାନ ସହାନୁଭୂତି—ମଙ୍ଗଳ ଛଡ଼ା ଅମଙ୍ଗଳର
 କଥା ତା ମୁଖରେ ନଥାଏ ।

ଅଶୋକ—ହେ ଇପାରେ, ଅଗ୍ନି ସତ କହ ମା, ତୁ ତାଙ୍କ ସହିତ କି
 ଆଲୋଚନା କରୁ—

ସଂଘ—ତୁମର ମଙ୍ଗଳ କଥା ପିତା—

ଅଶୋକ—ଦୁର ବାୟାଣି—ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ, ଯାହାର ଇଚ୍ଛାରେ
 ରାଜ୍ୟ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ତାରୁଣୀ ଅମଙ୍ଗଳ କିଏ କରିବ ?

ସଂଘ—ଆଉ କେନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୁ ଭୂମି ନିଜେ

ଅଶୋକ—ମୁଁ ନିଜେ ? —କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହୁଛୁ ମା ।

ସଂଘ—ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରେ ତାହା ହିଁ କହୁଛୁ ବା ବା ।

ଅଶୋକ—କଅଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରୁ ?

ସଂଘ—ସେ ଅତି ଶୁଷଣ କଥା ବାବା—ଯେ ଆସେ—

ଅଶୋକ—ଆସେ । —କିଏ ଆସେ ?—ପ୍ରାସାଦ ରକ୍ଷୀ କଅଣ କରୁ-
 ଥାନ୍ତି, ସେମାନେ କ'ଣ—

ସଂଘ—ରକ୍ଷୀ କଅଣ କରିବେ ପିତା—ସେ ମୁଣି ଅମାନୁଷିକ, ରକ୍ଷୀ-
 କରତ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ—

ଅଶୋକ—ତେବେ କ'ଣ ଦେଖୁ ମା — ଶୀଘ୍ର କହ— ସତ୍ୟ କହ—

ସଂଘ—ଦେଖେ—ନିନ୍ଦିତ ହେଲପରେ ତୁମେ ନାନା ବିଶ୍ୱସିକା-
 ପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା କୁହ—ଅତି ଆତୁର ଭାବରେ ଶୁଭ ହୋଇ
 ଡାକରୁଛ—ବେଳେ ବେଳେ ଦୋର ନିଦ୍ରାରେ ଚରବାଣ୍ଟ

ଉଠାଇ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କର—ମୁଁ ଯଦି ଜାଣି ନ
ବସନ୍ତି ତେବେ ଆମୁଦ୍ରତ୍ୟା କରନ୍ତି—

ଅଶୋକ—ଆମୁଦ୍ରତ୍ୟା !—ତୋ'ର ଏସବୁ ସ୍ୱପ୍ନର ବିକାର—ସ୍ମରତ
ବିଜୟୀ ଅଶୋକର ଏ ଦୁର୍ବଳତା—(ଅବଶ୍ୟାସ୍ୟ ହାସ୍ୟ) .

ସଦା—ସେ ଯିନା ଜାଗ୍ରତାବସ୍ଥାରେ, ସୁପ୍ତରେ ସେ ତୁମ୍ଭେ ଶିଶୁ ।
ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରତିମୁଖି ରଖି ପାରିଲେ ଦେଖନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ
କେତେ ଦୁର୍ବଳ—କେତେ ଅସହାୟ—

ଅଶୋକ—ତେବେ ମୋତେ ଜାଗ୍ରତ କରି ଦେଖାଉ ନାହିଁ କାହିଁକି ?
ସଦା—କହିଲି । ସୁପ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଲେ ତୁମ୍ଭେ ସମାପ୍ତ ଅଶୋକ । କାହିଁକି
ଗତ ରାଜା କଥା କଅଣ ତୁମ୍ଭର ମନେ ନାହିଁ ? ତୁମ୍ଭେ
ନିଜେ ମୋତେ କୁଣ୍ଡାଲଧରୀ ଦୁଇଟି ଶୁଷ୍କ କାଳମୁଖି
ନେଶାଉଥିଲ ।

ଅଶୋକ—ଏ ସବୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱପ୍ନର ବିକାର ମା—

ସଦା—ସେ ଯଦି ସ୍ୱପ୍ନ ହୁଏ ତେବେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ବଡ଼ ଶୁଷ୍କ—ବଡ଼
ଅଭ୍ୟୁତ —ବଡ଼ ସଙ୍ଗର । ତୁମ୍ଭେ ଆଉ ଯୁଦ୍ଧ ବିଗ୍ରହ କର
ନାହିଁ ପିତା !

ଅଶୋକ—ଦୂର ପାଗଳ । ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା—ବୃଦ୍ଧି କରିବା
ଦେଖିବୁ ଗୋଟାଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କରିବା ଯେ ଅଶୋକର
ଆବଲ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ।

ସଦା —କିନ୍ତୁ ହତ୍ୟା କରିବା—ବିଭାଜନା ସୃଷ୍ଟି କରିବା—ଛୁନ-
ଖାର କରିବା—ଏତ ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ ?

ଅଶୋକ—ଯୁଦ୍ଧର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସେ ତାହା ହିଁ ମା—

ସଦା —ତେବେ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ଛାଡ଼—ତୁମ୍ଭ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଅଛି,
କେହି ନେବାକୁ ଆସୁନାହିଁ —କେହି ତୁମ୍ଭର ବରଦ୍ଧରେ
କଳିଙ୍ଗ ଦେଉନାହିଁ—ଜୟ ଯଦି କରିବ ପ୍ରେମରେ
ଜୟ କର ।

ଅଶୋକ— ଫିଲ ପରି କଥା— ଫ୍ରେମ୍ରେ ରାଜ୍ୟ ଜୟ ହେବ ?

ରାଜ୍ୟ ବଢ଼ିବ ?

ସଦା— ହେବ ନାହିଁ ? ତକ୍ଷଶିଳାକୁ ତ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ସେହିପରି
ଜୟ କରିଥିଲ— ଭାବ ଦେଖିଲ ସେ ଜୟ କି ଅକ୍ଷୟ
ଅବିନଶ୍ୱର, ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରାଣର ମିଳନ—

ଅଶୋକ— ତୁ ରାଜନୀତି କଅଣ ବୁଝିବୁ— ସେ ଅତି ନିର୍ମମ— ଅଥଚ
କଠୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ— (କଥାର ଗତି ଫେରାଇବା ଚେଷ୍ଟାରେ)
ହଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ କଅଣ କହନ୍ତି ?

ସଦା— ସେ ଆଶାର କଥା କହନ୍ତି— ତୁମ୍ଭର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ହେଲେ
କାର୍ଯ୍ୟର ଗତି ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଯିବ !

ଅଶୋକ— (ଚିନ୍ତା କରି) ହଉ ତୁ ଏବେ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଯା—

(ସଫମିତାର ପ୍ରସ୍ଥାନ ପରେ)

(ସ୍ୱଗତଃ) ସଫ ଯାହା କହିଲା କଅଣ ସତ୍ୟ ? କଳିଙ୍ଗରୁ
ଫେରିଲା ଦିନଠାରୁ ମନ ମୋର ଏହିପରି ଅହେତୁକା ଆଶ-
ଙ୍କାରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି କାହିଁକି ? — ତାପରେ ସେହି
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବାକ୍ୟରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ନୂତନ ଅନୁଭୂତି
ଜାଗି ଉଠୁଛି । ଏହା ଅବସାଦ, କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟସ୍ଥିର ଦୁଃଖତା
କି ଗୋଟାଏ ପ୍ରକୃତ ପରିବର୍ତ୍ତନ, କି ଭାବ ଠିକ୍ କରି
ପାରୁନାହିଁ— ଦେଖେ [ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ]

(ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଝନ ଦୃଶ୍ୟ

ଚୋଷାଳର କାରକଷ, ସମୟ ରାଣୀ ।

(କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଶିଳାଦତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁଳଭାବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ରାଣୀ ଗୋଟିଏ ଖଟ ଉପରେ ଆସିନା । ଶିଳାଦତ୍ୟଙ୍କ ମୁହଁରେ ଅସ୍ଥିରତା ଏବଂ ରାଣୀ ଚେହେରାରେ ତୃପ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ବିଦ୍ୟମାନ । କିନ୍ତୁ ସତରେ ଗଭୀର ବିସାଦରେ ଶିଳାଦତ୍ୟ କହିଲେ)

ଶିଳା—ରାଣୀ ! ଭାଗ୍ୟ କ'ଣ ନ କରେ—ଆଜି ଯେ ସମ୍ପଦର ଚରମ-
ଶିଖରରେ, କାଲି ସେ ବିପଦର ଅତଳ ତଳେ । ଆଜି ଯେ
ରାଜା, କାଲି ସେ ପଥର ଭିକାରୀ—ଆଜି ଲକ୍ଷ ଶିର ଯା'ର
ପଦତଳେ ଅବନତ, ଲକ୍ଷ ମୁଖ ଯା'ର ଜୟଗାନରେ ଉନ୍ନତ,
କାଲି ସେ ହୁଏ ଅତି ତୁଳ୍ବ ନଗଣ୍ୟ, ଆଜି ଯେ ସମ୍ରାଟ—
କାଲି ସେ ବନ୍ଦ—ପ୍ରାଣିହତ—ଲୁପ୍ତ—

ରାଣୀ—ସେ କ'ଣ ସତ ମହାଦଳ ! ଭାବିଲେ ପ୍ରାଣ ଶିହର ଉଠୁଛି—
କିନ୍ତୁ ତାହାଠାରୁ ବଳି ମହାବିଦାରକ ହେଉଛି କଳିଙ୍ଗର
ଅଧିପତି ଆଜି ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣାଦରେ, ତାଙ୍କର କାରକଷରେ
ତାଙ୍କର ସେବକ କହିଁକି ବନ୍ଦ ।

ଶିଳା—ଖାଲି ଏହିକି—ହୁଟି ରକାସୀ ଦ୍ରଷ୍ଟକ, ପରମ୍ଭାଶେଷ ଧୁବକ,
ସେ ହେଉଛି ସମ୍ରାଟର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ—କେବଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ ନୁହେଁ
ଏ କେତା । ଓଃ—ଏ ଅପମାନ, ଏ ଲୁପ୍ତନା, ସତ୍ୟ କରିବା
ଆଗରୁ, ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ନ ହେଲୁ କାହିଁକି ?

ରାଣୀ—କାହିଁକି ମହାରାଜା ଶିଳାଦିତ୍ୟକୁ ବନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାଟା କଅଣ
ମଧୁମୟ ଲଗୁ ନାହିଁ ?

ଶିଳା—(ବସ୍ତ୍ରତ) ଏ କ’ଣ କହୁଛୁ ରାଣୀ ?

ରାଣୀ—(ହସି ହସି) ଯାହା କହିବ କଥା—ଥରେ ମୋ’ ଦେଶର
କଥା,ମୋର ପିତା ଭ୍ରାତାଙ୍କକଥା ମନେ ପକାଇଲେ । ସ୍ଵାଧୀନ
ବିଜୟ ନଗରକୁ କିଏ ପରାଧୀନ କଲ ? କେଉଁ ରାଜ୍ୟର
ରାଜା ପ୍ରଜା ମିଳି ତାହାର ସବସ୍ତୁ ଗୁରୁଖାର କଲେ ? ତୁମ୍ଭେ
ଖାଲି ବନ୍ଦ ହୋଇଛୁ,ମୋ ପରି ପିତୃମାତୃ ଗ୍ରାମୀ ହୋଇ ଶତ୍ରୁର
ସେବକା ତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଶିଳା—ଯନ୍ତ୍ରଣା ବେଳେ ଏ କି ପରିହାସ କରି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦାତ୍ର ବତାଉଛ
ରାଣୀ ?

(ରାଣୀ—ରାଣୀ ପଦତ ଡମ୍ବର ଜରୁଣୀ ପ୍ରଦର୍ଶ—କିନ୍ତୁ ପିତୃଶତ୍ରୁର
ପ୍ରତ୍ୟେକା ଦେବା ମୋର ଦାସତ୍ଵର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର—

ଶିଳା—ରୂପ କର ରାଷ୍ଟ୍ରୀ ! (ଦୃଢ଼ରେ)

ରାଣୀ—ରୁଫ୍ ହେଲେ ଯେ ଝୁଣି ପାରିବ ନାହିଁ—ଯାହା ହେଉ
ଏତେଦିନ ବୁଝିଲ ମୋର ବହୁକାଳର ତେଷ୍ଟା ସଫଳ
ହେ ଛୁ—କେତେ ହରିଶୋଧ । ତୁମ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁର ସୁନିଶ୍ଚିତ
ତେବେ ତାହାକୁ ଅନ୍ତରି ବିଧିକ୍ର କରିବା ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଶିଳା—ପ୍ରବଧ ହୁଅ ସଜ୍ଜିତ—(ରାଗରେ)

ରାଣୀ—ପ୍ରବଧ ହେବ—ତେବେ କହିବ କାହାକୁ ? ଜାଣ ରାଜା—
ଶତ୍ରୁମନର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପୁଅ କାହାର ଚନ୍ଦ୍ରାନ୍ତରେ ନିହତ—
କାହାର କୌଶଳରେ ସ୍ଵର୍ ଅପହୃତା ? ଏଇ ମୋର—

ଶିଳା—ଓଃ ଦାନବ, ପିଶାଚୀ, କାଳସର୍ପିଣୀ—

ରାଣୀ—ହଁ କହିଯାଅ; ତୁମ୍ଭର ବିଶେଷଣ ଗୁଡ଼ାକ ମନ୍ଦ ଶୁଭୁନାହିଁ—
ନିବୋଧ ସ୍ତେଷ—ତୁମ୍ଭେ ଖାଲି ନାଗର ମୁଖକାକ୍ୟକୁ

ଅମୃତ ମନେ କରି ଆକଣ୍ଠ ପାନ କରିଥିଲି—କିନ୍ତୁ ତା'ର
ହୃଦୟ ଯେ ଶତ୍ରୁଯନ୍ତ୍ରର ଅଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ, ତା'ର ନୟନ
କଟାକ୍ଷ ଯେ ପ୍ରାଣହନ୍ତା ବିଦ୍ୟୁତ—ଅନ୍ଧ ଭୁଲେ—ଭୁଲେ
କାହୁଁ ବୁଝିବ ?

ଶିଳା—କଅଣ କହିଲୁ (ସ୍ଵରରେ)

ସୁଶୀ—ଶୁର ହୋଇ ଶୁଣିଯାଅ—ଆଉ ସମୟ ପାଇବ ନାହିଁ—ଭୁଲେ
ମନେ କରିଥିଲି ଯେ ମୁଁ ଭୂଝର ଅନୁକମ୍ପାରେ ମୁରୁଧ ହୋଇ
ଭୂଝଠାରେ ମନପ୍ରାଣ ବିନିମୟ କରିଛି—ତାହା ନୁହେଁ—
କାୟା ବିନିମୟ କରି ଧର୍ମ ଛାଡ଼ିଛି—କିନ୍ତୁ ଯେ କଠୋର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବସର ହୋଇଥିଲି—ପିତାମାତାଙ୍କର ଯେଉଁ
ଅନୁମ ଅନୁରୋଧ—ନାସ ମୁଁ—ତଥାପି ତାହା ରକ୍ଷା କରିଛି,
ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂରଣ କରିଛି—ଜାଣ ? ମନ ଜଳିପୋଡ଼ି
ଯାଉଛି ନା ? ମୁଁ ତ ତାହାହିଁ ବୁଝେ—

ଶିଳା—ଦୂର ହୁଅ ସୁଷମୀ । (୧୫—ମୁଁ କ'ଣ ନ କରିଛି—ବିଷକୁ
ଅମୃତ ଜ୍ଞାନରେ ଆକଣ୍ଠ ପାନ କରିଛି । ୧୬—ମୋର ଗତି
କଅଣ, ମୋର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କାହିଁ ? ବିଧାତା—ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ
ଅଗେ ତୋର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲି—କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିଛି
ତୁ କେତେ ଦୟାଳୁ—ଫିର—ଫିର, କାହିଁଅଛି ଫିର !
ମୋତେ ଝୁଲୁ ଦେଇଯାଅ, ଏ ଶାସ୍ତି ମୋର ଅସହ୍ୟ,
ଝୁଲୁ—ଝୁଲୁ ଝୁଲୁରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରେ ।

(ଫିରର ପ୍ରବେଶ)

ଫିର—ଝୁଲୁରେ ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ହୁଏ ନାହିଁ ରଜା !

ଶିଳା—ମୋତେ ଝୁଲୁଥିବାର ଯେ ଅଳ୍ପ ବାହିଁ, ବିଜୟୀ !

ଫିର—ବେଶ, ଅନନ୍ତ ସୁକୁତ ଅଙ୍ଗନ କର ।

ଶିଳା—ସୁକୃତ ଅର୍ଜନ କରିବ ? ତେବେ ନରକର କୃମିଂଶାଠ କଏ
ଦେବ ? ମୋତେ ମୃତ୍ୟୁ ଦିଅ—ତୁମ୍ଭର ପୁଣ୍ୟ ଦେବ, ମୁଁ
ଜ୍ଞାନୀ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ଯାଏ ।

ସିନ୍ଧୁ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ବନ୍ଦନରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଲି—ଛାଡ଼ା ହୁଏ ଆସ ମୋ
ସହିତ ମିଳି ପିତାପୁତ୍ର ପରି ବଳଙ୍ଗର ସେବା କରିବା—
ମାନବକୁ ମହିମାନ୍ବିତ କରିବା—ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ ସାଧ-
ନରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା (ଦ୍ଵାରମୁକ୍ତ କରିବା)
ନଚେର ନିଅ' ତୁମ୍ଭ ରାଜ୍ୟ ଭର—ମୁଁ ଫେରାଇ ଦେଉଛି ।

ରାଣୀ—ଫେରାଇ ଦେବ : ଏହିଦେଖ —(ନିଜର ଶିଳାବିତ୍ୟକୁ
ଛୁଆଁକା ଘାତ ଦ୍ଵାରା ଦୌଡ଼ି ଧରିବାକୁ ମିଳିବା) ଦ୍ଵାଃ—
ଦ୍ଵାଃ—ଦ୍ଵାଃ—ଧରିବ—ଧର—[ନିଜ ବସ୍ତ୍ରରେ ମାରି]
ଗୁଲ ରାଜା, ଲକ୍ଷ୍ମଣେକରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଛି—
ପର ଲୋକରେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ଭବ ।

(ପ ଛ ପ ଉ ନ)

ଃ ଷ୍ଟ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ—ରାଜପଥ, ସମୟ—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ । ସେଠାରେ ଏ ଚିତ୍ରକା ଦୁହେଁ ବହୁ
ଦୂରରୁ ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି । ପଥପ୍ରମରେ ଦୁହେଁ ଅଳ୍ପ ଗଳେଣି ତେବେ ବି
ସେମିତି ଗୋଟିଏ ଜଗରେ ବସ୍ତ୍ରର ହୋଇ ଚାଲୁଛନ୍ତି)

ସେଠାଲି—ମା' ଏମିତି ଆଉ କେତେ ଚାଲୁଥିବୁ—ଏ ସାଥୀର
କ'ଣ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ?

ଚଞ୍ଚଳା—କାହିଁକି, ତୋତେ କଅଣ କଷ୍ଟ ହେଉଛି—ଆ, ତେବେ ଏଇଠି ଟିକିଏ ବସି ଘମ୍ ନେବା ।

ସେଠା—ନାହିଁ ମ, ମୋ କଥା କହୁନାହିଁ—

ଚଞ୍ଚଳା ତେବେ—

ସେଠାଲି—ମୁଁ ତୋ'କଥା କହୁଛି । ତୋ'ର ତ ଏ ସବୁ ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ ।

ଚଞ୍ଚଳା—ମୋ କଥା ଶୁଣୁଥିଲୁ—ସାରା ଜୀବନ ଯାକ ଚାଲୁଥିଲେ ମୋ ଦୁଷ୍ଟତର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ହେବ ନାହିଁ ।

ସେଠାଲି—ଦୁଷ୍ଟତ ତୋର ସ ସୀମା ଶୁଣି ଯାଇଛି ମା—ଅନ୍ଧ ବୋଲି ମୁଁ କଅଣ କିଛି ବୁଝିପାରୁନାହିଁ । ତୋର ସେବା ଶୁଣିବା ଯତ୍ନ—

ଚଞ୍ଚଳା—ଥାଉ, ଥାଉ ସୁଅ ସେ କଥା ଉଠା ନା—

ସେଠାଲି—ହଉ ମା ମୋର ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ମନେ ହେଉଛି ।

ଚଞ୍ଚଳା—କହୁ ନାହିଁ—

ସେଠାଲି—ମୁଁ କହୁଛି, ଏଇ ଯେଉଁ ଲଢ଼େଇ ଲାଗିଥିଲା—ସେଥିରେ ହଜାର ହଜାର ଖଣିଆ ଦଣିଆ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବେ ଅନେକଙ୍କର ଦେଖିବାକୁ ଶୁଣିବାକୁ, ପଦେ ଆହା କରିବାକୁ କେହି ନଥିବେ—ଆମେ ତାଙ୍କ ସେବା କରନ୍ତେ କି—

ଚଞ୍ଚଳା—ସେଥିପାଇଁ ତ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ କଳିଙ୍ଗକୁ ଯାଉଛି—
ସେଠା ମୋର ତୋହରି ପରି ହଜାର ହଜାର ଅନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କୁ ସୁଅ ଅନାଇ ରହିଥିବେ—

ସେଠାଲି—ମୁଁ ତ ଅନ୍ଧ ମା, ଆଉ କଣ କରି ପାରିବି—ତେ ବେ ଯେଉଁ କାମରେ ଲଗାଇ ବେବୁ ସେଇଥିରେ ଲାଗିଥିବି—

ଚଞ୍ଚଳା—ତୋତେ କିଛି କରିବାକୁ ହେବନାହିଁ—ଭଗବାନ ତୋ ଆଖି ନେଇ ତୋ ପ୍ରାଣରେ ଖାଲି ସଜୀବର ଉତ୍ସ ଖୋଳି

ଦେଇ ଅଛନ୍ତି—ମୁଁ ସେବା ଶୁଣୁଷା କଲବେଳେ ତୁ ତୋର
ମଧୁର ଗୀତ ଗାଇ ତାଙ୍କୁ ଲାଲ ରଖିବୁ—ସତେ ବାପ
ତୋ ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ମନରେ ଆଗାଧୁଏ ସେ ପାପିର ପାପ
ଯେତେ ବେଶୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ପଡ଼ିତ ପାବନଙ୍କର କରୁଣ-
ପଣ ତାହାଠୁ ବହୁତ ବେଶୀ ।

ସେଠାଲି—ସେଥିରେ ମୋର କି ବାହାଦୁରୀ ଅଛି ମା—ତୋ'ର
ଭାବ, ତୋର ଭାଷା, ତୋ'ର ଶିକ୍ଷା ତୋ'ର ପ୍ରାଣ, ଖାଲି
ମୋ ମୁଁ ହରୁ ପାହା ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହୁଏ—

ଚଞ୍ଚଳା—ହଉ ଗୁଲ ବାପ, ସେଇ ଗୀତଟା ପୁଣି ଗାଇ ଗାଇ ଯିବା—
ସେଠାଲି— ଗୀତ

ମଳୟାନଳେ ସାରା ଅଖିଲେ ଗାଉଛି ନିତି ।

ମହେ ମହେ ରହେ ରହେ ବନ୍ଦନା ଗୀତ । ପୁ ।

କିଛିବା ମିଛ ମୋହେ ମନ

ପରମ ପରଶ ତାଙ୍କ,

ଭରମରେ କର୍ମଲିପି ଭୋଗ କୁମତି । ୧ ।

ଭାଙ୍ଗ ଭାଇ ମାୟା ଖେଳା ଖେଦ କରନା

- ସୁଧାସିନ୍ଧୁ ଖଣ୍ଡେ ଖଟି ବସି ଶେଷେ ମରନା,

ମନ ଭରି ପିଅ ବାରି— ପାପ ତା'ର ପିବ ହାରି,

ଧୃଣ ମେବ ଜୀବନରେ ଆନନ୍ଦ ଗୁଡ଼ି । ୨ ।

(ସେଠାଲିକୁ ବାଟ ବଢ଼ାଇ ଚଞ୍ଚଳା'ର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ ଛ ପ ଓ ନ)

(ଖଣ୍ଡଗିରି ନବ ନିର୍ମିତ ଗୁହା ଇତ୍ୟାଦି — ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ ପଥ, ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିଷ୍କୃତ ଜଙ୍ଗଲ, କେଉଁଠାରେ ‘ଅନୁଶାସନ’ ଗ୍ରନ୍ଥ— କେଉଁଠାରେ ଅବା ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ଗୁହାର ଦ୍ଵାରଦେଶ, କାଳ—ଉଷା—କଳିଙ୍ଗେଶ୍ଵର ଯିଏ ପ୍ରତ୍ନାବଳି ଓ ରୁନି ସବୁ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ —କେଉଁଠି କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ତହା ନିରୀକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ କେତେବେଳେ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଉପରେ ବସି ପଡ଼ି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ କ୍ଷଣ ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରବେଶ କରି ଅଭିବାଦନ କଲେ)

ଯିର —କି ମନ୍ତ୍ରୀ ! ବିରାଣୀମାନେ ଆଜି ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଆସି ନହାନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ତ ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାର କଥା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ —ସେମାନଙ୍କର ତ ଆଉ କିଛି ବାକି ନାହିଁ ମହାରାଜ ।

ଯିର —ଅନୁଶାସନ ସବୁ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ —ତା ମଧ୍ୟ ସବୁ ସେମାନେ ଖୋଲି ସାରି ଛାଡ଼ି—

ଯିର —ସୀମାତଳ, ତାମ୍ବୁଲପୁର ।

ମନ୍ତ୍ରୀ—ହଁ ମହାରାଜ —ପାଞ୍ଚଶାଳା ଚକ୍ରସାଳୟ ବିହାର ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ

ଯିର —ସୁସ୍ଥାଦାଟ — ସେତୁ ?

ମନ୍ତ୍ରୀ —ରାଜାଙ୍କର ସମସ୍ତ ନିର୍ମିତ, ନିବନ୍ଧନରେ ନିର୍ଭୟରେ ପଥକ ଆଜିକାଲି ରାଜ୍ୟର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅପର ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଳାଚଳ ହୋଇ ପାରୁଛନ୍ତି—ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କୃପ ପୁଷ୍କରିଣୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମିତ ହୋଇଛି—

ଯିର —ବେଶ—ଆହୁରି କର—ଗ୍ରାମେ, ଗ୍ରାମେ ଏହି ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଉ; ଗୁହସ୍ତ, ପଥକ, ଉଷ୍, ବହୁରୂପ କାହାର ଯେପରି କୌଣସି ଅସ୍ତବ ନ ରହେ—ଏ ସବୁ ପାରି ମୋ’ର ରାଜକୋଷ ଉନ୍ନତ । ଅଶିଷା, ଅଧର୍ମ, ଅସ୍ତବ, ରୋଗ

ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କେହି ଜଣେ ଯେପରି କଷ୍ଟ ନ ପାଏ, ଜଣେ ଯେପରି କେହି ମନେ ନ କରେ ସ୍ବାଜ୍ଞା ତା'ର ଦୁଃଖରେ ଉଦାସୀନ ବୋଲି—

ମନ୍ତ୍ରୀ — ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ —

ଏମିତି—ଆଉ ମେଣୀ—ପ୍ରୀତି, ସାମ୍ୟ, ସେବା, ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି
 ଐରର ରାଜନୀତି, ଏକଥା ଘୋଷଣା କରୁଅ । ପିତୃପିତାମହ
 କର ଗିରିଦୁର୍ଗ —ଏହି ଖଣ୍ଡଗିରି—ସାନ ଦୁଃଖୀକର ପ୍ରଧାନ
 ପୀଠ ହେଉ, ଐରର ନିବାସ ତୋଷାଲ ରାଜପୁର ନୁହେଁ
 ଏହିଠାରେ—ଉପରେ ଉନ୍ନତ ଗଗନ, ମଧ୍ୟରେ ଅନୁନତ
 ଗିରିଶିଖର—ତଳେ ଶ୍ୟାମଳା ଧରଣୀ—ତାର ଚର ନୈସର୍ଗିକ
 ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମୋତେ ଭୁଲାଇ ରଖିବ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନର
 ଆବଳତା—ସମାଜ ବନ୍ଧନର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଏବଂ ଲୋକାବୁରର
 ଯଥେଚ୍ଛାବୁଦ୍ଧିତା ଗୁଡ଼ିକ ଐରର ଏହିଠାରେ ହିଁ ଶାନ୍ତି ମିଳିବ,
 ଦୁସ୍ତର ସେବା କରି—ସଭୟକୁ ଅଭୟ ଦେଇ—ନିରାଶ୍ରୟର
 ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ମୋର ପ୍ରାଣର ଇଚ୍ଛାଏହିଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହେବ ।

(ଦୌବାରକର ପ୍ରବେଶ ଓ ପ୍ରଣାମ)

ସର - କ'ଣ ? — ହେଁସାହି

ଦୌରା—ଜଣେ ସନ୍ନାସୀ ଓ ସନ୍ନାସୀନୀ ଆପଣଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ପ୍ରାପ୍ତି

ସର — ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ, ସନ୍ଧ୍ୟାସୀନ ? ଯାଅ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶୀଘ୍ର ଦେଉଆସ ! ମୁଖ
ଦୌବାଦଳ ଜାଣେ ନାହିଁ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଯେ
ନକଟକୁ ଅବାଧ ଗଢ । (ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ ଅନ୍ତରରେ
ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ବେଶୀ ଅଞ୍ଜଳି ଓ ସମ୍ମାନେଷାକୁ ନେଇ ପଢନ୍ତି)

ସୌର — ପ୍ରଣାମ କରି ଉଏ କଏ (ଃଶ୍ଚୟ୍ୟରେ) ପମାଟ ?

ଆପଣଙ୍କର ଉଏ କି ଦେଖି :

ଅଶୋକ—ତୁମେ ରଜା ତୁମର ଏ ବେଶ କାହିଁକି କହିଲ ?

ସାର—ରାଜା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଜନ୍ମ ଭ୍ରଷ୍ଟ ପାଳିତ, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ ଛଳରେ
ରାଜପଦ ଗ୍ରହଣ—ସେବାହିଁ ମୋର ଧର୍ମ ।

ଅଶୋକ—ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏତେଦିନ ବୁଝିଛି ରାଜା ପ୍ରଜାର ସେବକ-
ରାଜକୋଷ ପ୍ରଜାର ସମ୍ପଦ ଅର୍ଥ । ସେଥିରୁ ବିଳାସ ନିମିତ୍ତ
ବ୍ୟୟ କରିବା ଦୟାତା ।

ସାର—ତେବେ ଆପଣ କଣ ବୋଲି ଦିଅନ୍ତା—

ଅଶୋକ—ଗ୍ରହଣ କରିନାହିଁ, କରିବି ବୋଲି ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି !
କାହାନ୍ତି ତୁମ ଗୁରୁ—ସଂଘମତୀ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଗିରିଗୁମ୍ଫା
ଦେଖିବାକୁ ଜିଦ୍ କଲ—ତେଣୁ ଗୋପନରେ ଏ ଆଗମନ

ସାର—ବୋଲି ଦିଅନ୍ତା ଲାଗି କିଏ ଆପଣଙ୍କୁ ମରାମତି ଦେଲା ?

ଅଶୋକ—କାହିଁ କି, କଣ ମନ୍ଦ ହେଲା ?

ସାର—ମନ୍ଦନୁହେଁ ସମ୍ରାଟ, ଜଗତରେ ଯଦି କିଛି ଭଲଥାଏ ତେବେ
ତାହା ଏହି ଦିଅନ୍ତା [ମାରବ]

ଅଶୋକ—ମାରବ ହୋଇ କଣ ଶ୍ରବୁଛ ?

ସାର—ଶ୍ରବୁଛ—ଆପଣଙ୍କର ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର ଏଥିରେ ତ
ସାଧୁତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ +

ଅଶୋକ—ଏଥିରେ ହେବନାହିଁ ତ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ହେବ—
ଆମେ ଶ୍ରବୁଥିଲି ଶ୍ରବତରେ ଏକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପନ କରି
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଜାତୀୟତାରେ ମିଶାଇ ଦେବି କିନ୍ତୁ କନ୍ୟା
ସଂଘମତୀ ମୋର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇ ଦେଇଛି—କଳିଙ୍ଗ ବିଜୟର
ଦାରୁଣ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡରେ ମୋର ଜ୍ୟାତୀୟା ବୃଦ୍ଧି ବିଳୟ
ପାଇଛି—ପ୍ରକୃତ ପୃଥିବୀ ଆକ୍ଷେପ ଭକ୍ତି “ଚଣ୍ଡାଶୋକ”
ମୋର ଯୋଗ୍ୟ ପଦବି-ଗୋଟିଏ କାମନା ନ ପୂରୁଣୁ ଅନ୍ୟ
କୋଟିଏ ପଣି ଜନ୍ମିଛି—ଯେତେ ଶ୍ରବୁଛ ଯେତେ, ପାଉଛି

ତେଜେ ଆକାଂକ୍ଷା ବଢ଼ିଛି—ନା ଯିବ, ସେ ପଥ ମୁଁ
ଛାଡ଼ି ଦେଲି ।

ଐର—ଆପଣଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତ ଅମନ୍ଦର ନ ଥିଲା ସମ୍ରାଟ ?

ଅଶୋକ—ନ ଥିଲା ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଆହୁର ମହତ୍ତ୍ୱର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ
ମହତ୍ତ୍ୱମ ପଥରେ ଗଲେ—

ଐର—କି ପଥରେ ମହାଗୁଜ ?

ଅଶୋକ—ସଦା କହୁଛି ତା'ର ଗୁରୁ ନିଷିଷ୍ଟ ପଥ—ସେ ପଥରେ

ନିଜର ଆବିଳତା ନାହିଁ—ଅହମିକା ନାହିଁ—ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ—

ବିଭବ ପୃଥ୍ୱୀ ନାହିଁ—ଅଛି କିନ୍ତୁ ସଦାନନ୍ଦମୟ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର

ମୋହନ ମନ୍ଦିର—ସମସ୍ତ ସତ୍ତାରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ହରାଇବା

ସୋପାନ—ନିଜକୁ ସର୍ବୋତ୍ତମରେ ଶେଷ କରି ଅମରତ୍ୱ

ଅର୍ଜନ କରି । ର ପଥା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଅଛି—

“ଅହିଂସା ପରମୋଧର୍ମ”

ଐର—ଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସର୍ବୋତ୍ତମରେ ବୌଦ୍ଧ ଘୋଷା—

ଅଶୋକ—ବୌଦ୍ଧ ଘୋଷା କି ବେଦ ଘୋଷା ମୁଁ ବୁଝିନାହିଁ, ଏତକ କିନ୍ତୁ

ବୁଝିଛି ଯେ ଏହା ମାନବ ଆତ୍ମାର ଚରମ ବିକାଶ—ମୁଁ

ରୁଦ୍ଧମାନା ଦୁଃଖର ବିନାଶ—ବରଂ ମୋ'ର ବ୍ୟାକୁଳ ଅନ୍ତର

ଗୁରୁତ୍ୱ ପୃଥ୍ୱୀରେ ଯେତେ ଯେଉଁଠି ଦୁଃଖ ଅଛି ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂତ

ହୋଇ ମୋ'ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାଉ, କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ।

କାମନା ଉନ୍ନତ ଜଗତ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରେମର ପିବସ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକର

ହେଉ, ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଶକ୍ତିରେ ପରିଭୂତ ନ ହୋଇ ପ୍ରୀତିରେ

ମିଶ୍ର ପାଲଟି ଯାଉ, ଧର୍ମ, କର୍ମ, କାମନା ସମସ୍ତ ବିସର୍ଜନ

ଦେଇ, ସମସ୍ତ ବିନିମୟ କରି, ମାନବ ପ୍ରକୃତ ମାନବତ୍ୱକୁ

ଅର୍ଜନ କରୁ—ଅଖିଳ ସଂସାର କେବଳ ପରୋପକାରର

ଅସୀମ ଜ୍ୟୋତିରେ ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ ହେଉ—

ଘର—ଯୌବନର କର୍ମଭୂମି, କଷ୍ଟାଜିତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ବିଭବ ଏ ସବୁ ?

ଅଶୋକ—ଏ ସବୁ ? ସ୍ୱର୍ଗ ଭାରତ କି ସ୍ୱର୍ଗ ଧନ ମଗଧ ଅଶୋକର
କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ନୁହେଁ—ଜଗତର ମାନବ ହୃଦୟ ତାହାର
କର୍ମଭୂମି—ମୁଷ୍ଟିମେୟ ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ ତାହାର ସହାୟ
ନୁହନ୍ତି—ତାର ସହାୟ ନିଜର ବିଶ୍ୱମଙ୍ଗଳ ପ୍ରକୃତ୍ତି—ଏହି
ଘଣ୍ଟାରେ ପିତା ପୁତ୍ରୀ ଦୁଇଜଣ ବାହାରିଛୁ ।

ଘର—(ଆନନ୍ଦ ଅଧୀର) ଠିକ୍ କହିଛନ୍ତି ମହାରାଜ । ତେବେ
କହନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ ମୁଁ କଅଣ ଏଥିରେ କିଛି କରି ପାରିବି
ନାହିଁ ? ମୋର କଅଣ କିଛି ଯୋଗ୍ୟତା ନାହିଁ ?

ଘର—ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଏ ତ ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟନୁହେଁ—ଏ କାର୍ଯ୍ୟର
ତ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ନାହିଁ । ଅସୀମ ସ୍ୱପ୍ନାର—
ଅସଂଖ୍ୟ ମାନବ ଏବଂ ଅନନ୍ତ କର୍ମ ପଦ୍ଧତି—ଏଥିରେ ତ
ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ?

ଘର—ତେବେ ରୁଲନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ ! ରୁଲ୍ ସମ୍ରାଟ ପୁତ୍ରୀ—ରାଜପଦର
ବିଜୟନା ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ଭିନ୍ନହେଁ ମିଳି ଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ସାଧନରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—ଉତ୍ସବୃତ୍ତ ନେଇ
ଗ୍ରାମେ, ଗ୍ରାମେ, ବୁଲି ଦେଶେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ପ୍ରେମ ମନ୍ତ୍ର
ବିତରଣ କରିବା—ହତାଶକୁ ଆଶାଦେବା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଅମୃ-
ତର ସନ୍ଧାନ ଦେବା—ଅନୁତାପୀକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଏ
ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରିବା—ଏ ସାଧନାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର
ସୌଷ୍ଟବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନୁହେଁ ।

(ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ପ୍ରବେଶ)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କିଏ କହିଲ ନହେଁ—ଏ ସାଧନାର କ୍ଷେତ୍ର, ପ୍ରାସାଦ ଓ
କୁଟୀର ଉଭୟ ଗୃହ ପ୍ରାଙ୍ଗଣହିଁ ଏ ସାଧନାର ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
କ୍ଷେତ୍ର, ଦେଶର ରାଜଭାବ ଏ ଧର୍ମର ସବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସହାୟକ ।

ଘର ଓ ସଂସାର—(ପ୍ରଣାମ କରି) ହଠାତ୍ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଆସିଲେ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କୁଆଡ଼ୁ କଣ ମା—ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ସେ ସବୁ ସମାନ ଗତି ।

ଅଶୋକ—କିଏ ଆପଣ ଦେହଧାରୀ ଧରାବାସୀ, ଅଥଚ ଅମର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଆତ୍ମା—କେଉଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମଦାସୀ—
କେଉଁ ଗଣସ୍ଥାନ ଦେଶ ଆପଣଙ୍କର ଜନ୍ମରେ ଧନ୍ୟ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ବଡ଼ ଅସଙ୍ଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ରାଟ, ସଂସାରର ସମସ୍ତ ନାଶ ମୋର ଜନମା—ସାରାସଂସାର ମୋର ଜନ୍ମଭୂମି, ତଥାପି ଯଦି ଶୁଣିବାକୁ ଉତ୍ସୁକ ଆଅ ଶୁଣ—କଳିଙ୍ଗ ମୋହର ଜନ୍ମଭୂମି—ରାଜା ବୃହାଦିତ୍ୟ ମୋ'ର ଜନ୍ମଦାତା ଏବଂ କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ମୋ'ର ପ୍ରାକ୍ତନ ନାମ ।

ସମସ୍ତେ—କୁମାର ମାୟାଦିତ୍ୟ ?

ଘର—ପିତା, ପିତା, ଜନ୍ମଦାତା ମୋ'ର ! ମୋତେ ସତ୍ୟପଥ ଦର୍ଶାଇ ଦିଅ—(ପୁଣି ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିବା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—କାହିଁକି, ଆଗରୁତ ତୋର ବିବେକ ତୋତେ ସେ ସଜ୍ଞାନ ଦେଇଛି—(ଉଠ)

ଅଶୋକ—(ସ୍ମରତଃ) ଠିକ୍ ସମୟର ଶରଭ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରତିଭା—କର୍ମ ସହିତ ଧର୍ମର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ—

ଘର—ମୋ'ର କ'ଣ ହେବ ଗୁରୁ ?

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ତୁତ ମା ଶକ୍ତି ସଞ୍ଚାରଣୀ—ବିଭିନ୍ନ ଚନ୍ଦ୍ରାର ମିଳନସେତୁ; ସେବା ସାନ୍ନ୍ୟାସୀର ସୁରଭିଧାରୀ—

ଘର—(ଲଜ୍ଜିତ ହେବା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ସମ୍ରାଟ ଆଜି ତୁମ୍ଭର ଆନନ୍ଦର ଦିନ—ଆଜି ପ୍ରକୃତ ବିଜୟର ଦିନ—ସାମାନ୍ୟ ଦେଶ ଜୟ କରି ଯେ ଆନନ୍ଦ ପାଇବ ଏକା ଆପଣାକୁ ଜୟ କରି ତାହାର କୋଟି ଗୁଣ

ପାଇବ । ଆଜି ତୁମ୍ଭେ କାମନା ବିଜେଇ — ଭୟ ମୁଁ-ମୋତେ
ଗୋଟିଏ ଭୟାବେବ ?

ଅଶୋକ — ଆପଣ ଯଦି ଭୟ କେବେ ଶେଷକୁ ଭୟ ବ୍ରତରେହିଁ
ପୃଥ୍ବୀରେ ସମସ୍ତ ମହତ୍ତ୍ବ; ମୁଁ ଯେ ଭୟର ଭୟ — ଆଦେଶ
କରନ୍ତୁ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ — ଆଜି କିଛି ନୁହେଁ — ମୁଁ ରହେ ମୋର ଧୂସ ପୁଣି ଦୁହିଁ-
କର ମଧୁର ମିଳନ । ଅର୍ଥାତ୍ ଐର ଓ ସଦାମିତାର ଐହିକ
ବିବାହ ।

ସଦା — ବିବାହ ! କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଯେ ମୋ'ର ଜୀବନର ବ୍ରତ
ଗୁରୁଦେବ !

ଐର — (ସଜ୍ଜିତ ହେବା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ — ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କିଛି ହେବ ନାହିଁ — ବରଂ ବ୍ରତ ସୁସମ୍ପନ୍ନ
ହେବ ବିଶ୍ୱର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ, ମାନବର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ, ହତାଶ
ହୃଦୟର ପ୍ରେରଣା ପାଇଁ ଏବଂ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ! ମୁଁ
ଏ ମିଳନ ପପ୍ତାପ, ଏଥିରେ କାମନାର ଆବଳତା ନାହିଁ ।
ନାଶ ପୁରୁଷର ଆଦର୍ଶ — ନାଶ ଅଗ୍ରବରେ ପୁରୁଷ
ଅପୂର୍ଣ୍ଣ — ନାଶ ନ ଥିଲେ ପୁରୁଷ ଅଶକ୍ତ — ଜଗତର ଅର୍ଦ୍ଧ
ସମାଜ ନାଶ । ତାର ମଙ୍ଗଳ ଚେଷ୍ଟାରେ ମହାଶୟ ନାଶ ନ
ହେଲେ କିଏ ଗ୍ରହଣ କରିବ ? ପୁରୁଷର ଅନ୍ତଃପୁରରେ,
ନାଶ ନ ହେଲେ କିଏ ଶାନ୍ତିବାଣୀ ଶୁଣାଇବ ? ଲଳସା ଓ
କାମନା ଜଡ଼ିତ ନରକୁ, ନାଶ ନ ହେଲେ କିଏ ନିଷାମ —
ଚକ୍ରର ମୁକୁମ୍ଭରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବ ? ପଥଭ୍ରାନ୍ତ,
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ମରଣ ନରକୁ, ନାଶ ନ ହେଲେ କିଏ ପୁଣି ସ୍ୱ-
କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଟାଣି ଆଣିବ ?

ଅଶୋକ ଆ ମା, ତୋ'ର ଗୁରୁର ଆଜ୍ଞା ତୋ'ର ମଧୁର ମିଳନ
ଦୃଶ୍ୟରେ ତୋ'ର ଏ ଅବସାଧ ଅଜ୍ଞାନ ପିତ ନୟନସାଥୀକ
କରୁ । (ଦୁହିତର ହାତ ଧରି ମିଳାଇବା ଦୁହେଁ ପ୍ରଣାମ
କରିବା)

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ଏତେଦିନ ଐର,ତୋର ଶତ୍ରୁଗିରି ଗୁମ୍ଫା ନିର୍ମାଣ ସଫଳ ।
ଆଜି ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଆଜିଠାରୁ ଦିଗ୍‌ବିଜୟୀ ଅଶୋକ
“ଦେବାନା ପ୍ରୟଦର୍ଶୀ ଧର୍ମାବେକ”

(ଦୂରରେ ଶତ୍ରୁଗିରି ଗୁମ୍ଫା ଚତୁଃପାଶ୍ୱର୍ରେ ତରୁଣ ଅରୁଣର
ରକ୍ତରାଗ ରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଉଠିଲା—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୋଟାଏ ପୁଲକର
ପ୍ରବାହ ଖେଳିଗଲା—ସୁମଧର ଶିଳତାନ ବାଦ୍ୟ ହେଲା—ମହା-
ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ସ୍ୱୟ ଓ ଐର ମଥା ପାତ ଗ୍ରହଣ କଲେ,
ପ୍ରୀତି ଓ ମୈତ୍ରୀର ବନ୍ଧନରେ ପ୍ରକୃତ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଭୁଲିଗଲା)

(ଯ ବ ନି କା ପ ଉ ନ)